CATECHISMVS,

siue prima Institutio, Disci-

PLINA QVE PIETATIS

Christianæ, Latinè explicata.

C. 12. 5

Qui simul eloquio linguam formare Latino,
Et veramentem Relligione cupis:
Hic liber, atque labor votum dabit vnus vtrunque,
Commoda sic vno bina labore feres.

Londini,

in officina Reginaldi Wolfij, Regiæ Maiest.
in Latinis Typographi.

ANNO DOM. M. D. LXXI.
III. CALEND. IVN.
Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

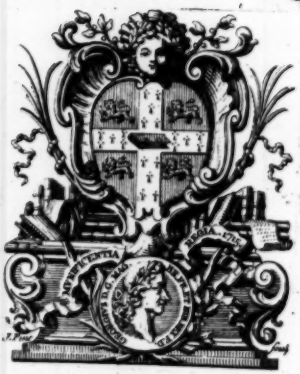

42 j 15

Reuerendiſsimis in Chriſto PATRIBVS, AC DOminis, D. Archiepiſcopis, Cantuarienſi, & Eboracenſi, aliſq; reuerendis patribus, Epiſcopis Eccleſiæ Anglicanæ, vigilantiſſimis, fidelißimiſq; paſtoribus.

VVM MENTE TOTA IN hanc curam incumbendum, omnemq; adeò operam in primis adhibendam eſſe exiſtimem, vt pietatis doctrina, quanta fieri poteſt ſyncericate, pueris, qui ſunt Reipub. quaſi ſeminaria, tradatur, ne vel teneri ipſorum animi prauis opinionibus imbuantur, vel ab ijs, quæ recta ſunt, diſcendis eorum mentes obſcuritate nimia auertantur, aut retardentur: pro ea qua patriam iuuentutem beneuolentia proſequor, ſtatui omni ope atque opera mihi enitendum eſſe, vt illius pia ſtudia promouerem, & Chriſtianæ religionis ſummam rat one atq; compendio ad puerilem captum non incommodo, dilucidè atque explicatè proponerem. In quo Catechiſmo (ſic enim noſtri vocant) non putaui minutis interrogatiunculis, breuibusq; reſponſis, quaſi punctis quibuſdam, quod propoſui, efficiendum eſſe: neque ſatis eſſe, nudis tantùm aſſertionibus, aſſeuerationibusq; vniuerſa breuiter ſimpliciterq; affirmare: niſi cauſas etiam aliquas, rationesq; rerum afferrem, atque ſubijcerem. Et quò maior fides atque authoritas rebus adiungeretur, teſtimonia Diuina ex ſacris literis in margine libri paſſim notaui, quibus ſibi quiſque, vel alijs, cùm hæ rent, ſatisfacere poſſit. In hoc etiam Catechiſmo curam & diligentiam adhibui, vt incorrupta Latini ſermonis integritas, quoad

Deut.6 b.7. & 11.c.19. & 31.b.12. Pſal.132.b.12. Mar.10.b.13. Luc.18.d.15.

Mat.12.a.3.5. & 19.a.4. & 21.b.16.d.42. & 22.c.31. Ioh.5.f.39. & 7.g.52. Act.17.c.11.

rius fieri posset, vbiq; seruaretur: vt Latinitatem pariter atq; pietatē vno eodem labore pueri nostri addiscere possent. In paucis tantùm quibusdam, vel singulis, vel continuatis, atque coniunctis verbis, quæ nostra sunt propria, & Christianæ religioni peculiaria, tametsi Ciceronis, & proxima illi ætate Latinis hominibus inaudita, syncereæ nostræ potius pietatis, quàm emendatæ locutionis rationem habendam esse existimaui: itaque in contextu quidem orationis ea non mutaui. Verùm ne qui Latinè & purè loqui volunt, quicquam vel hac in parte desiderarent, vbi à communi more verborum Latinorum discessum fuerit, & quibus ea vocabulis, atque loquendi formis posse explicari putem, in fine libri commonstraui. Quòd autem orationis genere fuso, atque profluente potiùs, quàm exili atque ieiuno vtor in hoc Catechismo, doctißimorum ex veteribus iudicium, consiliumq; in eo sum sequutus: qui quum vbertatem quidem orationis ætate, styloq; facilè depasci posse putent, sterilitatem eius puerilibus ingeniis, non minus quàm teneris plantis soli sterilitatem, noxiam esse arbitrantur. Quam etiam ob causam lectißimos verborum, sententiarumq; flosculos vndique decerptos, maximè ex Ciceronis hortulis, transtuli atque inserui in hunc Catechismum, illis tanquam stellis quibusdam orationem notans atque illuminans. Nam vt de tota religione purè & emendatè, ita de quibusdam etiam capitibus copiosè splendideq; putaui dicendum esse: vt permagni res momenti atque ponderis, verborū, sententiarumq; floribus conspersæ, puerilibus sensibus blandientes, & quasi odorū suauitates afflantes, illorum animos illaberentur iucundiùs, faciliùs perciperentur, ac semel memorijs pectoribusq; iuuentutis insidentes, hærentesq; penitùs, & quasi infixæ perpetuò retinerentur, atque custodirentur. Non defuturos ergò arbitror, qui lenitatem & æquabilitatem orationis alicubi requirent, & desiderabunt: vt quibus vnus orationis sonus, idémque perpetuò stylus placebit. Quòd si quærentur etiam libellum, dum ea quæ paucis cognosci possent, pluribus sunt verbis amplificata, iustum modum magnitudinemq; excessisse: cogitent omnia pueris quàm apertissimè planißimèque esse explicanda: qui quum in scholis tam multos annos

sedere

ſedere ſoliti ſint, ferè vt Latinè tantùm loqui diſcerent, id eos conſequi ex pietatis Chriſtianæ libris ne inuideant, quod ex Poëtarum profanis, ficliſq́, & interdum impijs, atque impuris fabulis doceri anteà ſolebant. Sed & ipſis breuitatis amatoribus ſtatui morem gerere, eundémque hunc Catechiſmum edere exiguo libello, quàm poteſt fieri breuiſsimè, ita arctatum, vt arctiùs ferè aſtringi non poterit, in quo magna paruis, longa brevibus, lata anguſtis, multa paucis permutata reperient: vt quibus hic liber, vt productione longior, non placebit, libellus ille, vt cõtractione breuior, non diſpliceat. Verùm cùm in Catechiſmis ferè omnibus ea Chriſtianæ religionis capita explicentur, quæ Symbolo Apoſtolorum, Decalogo, & Oratione Dominica continentur, non eſt in illis, vt ſanè nec eſſe poteſt, vſque adeò magna in tradendi ratione varietas. Quid enim piè & vtiliter de præcipuis noſtræ religionis capitibus excogitari poteſt, quod ab aliquibus, ac ſæpè quidem à multis illorum, qui eadem anteà tractarunt, dictum iam non fuerit? Et qui Decalogum, Symbolum Apoſtolorum, & Orationem Dominicam interpretandam ſumſerit, eundem, quem in ipſis rebus inuenerit ordinem, niſi perturbare permiſcereq́ omnia velit, neceſſariò ſequi oportet. Alij quidẽ primo loco de Lege, ſecundo de Fide tractarunt: alij, ne ſimiles per omnia viderentur, cõtrarium in his ordinem, quod ſanè pertenue diſcrimen eſt, ſunt ſequuti. Nam de Oratione & Sacramentis poſt legẽ atque fidem omnes ferè tractarunt. Alium ergò ordinem inſtituere, qui non ſit iam ab aliquo præoccupatus, nemo certè, niſi omnem omninò ordinẽ velit inuertere, vllo modo poteſt. Hæc mihi hoc loco putaui eſſe commemoranda, quòd exiſtimem non defuturos, qui & eadem me, & eodem etiam ordine multa, quæ ſunt ab alijs quibuſdam anteà perſcripta, tradidiſſe in hoc Catechiſmo, conquerentur. In quo ſanè iniurij æquis omnibus videri poſſunt, quum quod immutari rectè non queat, non eſſe mutatum cauſabuntur. Hunc Catechiſmum Reuerendiſſ. patres, viri omni doctrina, & virtute ornatiſsimi, qui ſummum dignitatis gradum in Eccleſia Anglicana tenentes, ſacris præeſtis, & rebus præ-

fidelis Ecclesiasticis, vestro iudicio permitto: quem si amplissimi ordinis vestri authoritate comprobatum, iuuentus nostra in manus sumserit, summo id Reipub. Christianæ commodo futurum esse, in spem maximam, & quemadmodum confido, certissimam, verissimámque adducemur.

Vestri studiosissimus, obseruantissimusq;

A. N.

MAGISTER. AVDITOR.

QVum præceptorem discipulis suis alterũ patrem, parentemq́, non corporum, sed animorum esse oporteat: ad officij mei rationẽ pertinere video, charissime fili, nõ tam literis te atq́ moribus liberaliter instituere, quàm mentem tuam animumq́ tenerum bonis opinionibus & vera religione imbuere. * Puerilis enim ista ætas non minùs præceptis sanctis ad pietatem, imò multò etiam magis, quàm ingenuis artibus ad humanitatem est informanda. Quamobrem consentaneum putaui, quæstiunculis quibusdam tecum agere, vt certò sciam, num rectè an secùs in ea re studium operamq́ posueris.

Præceptoris officium.

Pietas puerilis.

*Deut. 4. b. 9. 10. & 31. b. 12. 13. Psal. 78. a. 3. 4. &c. Mat. 19. b. 13. 2. Tim. 3. d. 15.

AVDITOR. Et ego, præceptor venerande, quantùm ea, quæ me ex sacris literis edocuisti, animo percipere, & memoria custodire potui, quãtumq́ audita reminisci & recordari in præsenti possum, quæsitis à te libenter respondebo.

MAGISTER. Agè igitur, dic mihi, mi fili, quænam ea sit religio quam profiteris.

A. Eam, præceptor venerãde, religionem profiteor, cuius author magisterq́ est CHRISTVS Dominus,

Christiana Religio.

minus, quæq; ob eam ipsam causam proprio & vero nomine, CHRISTIANA appellata est: vt & qui eam profitẽtur, † CHRISTIANI nũcupati sũt.

Nomen ab authore.
Act.11.d.26.

M. Agnoscis igitur te Christianæ pietatis & religionis cultorem, ac CHRISTI Domini nostri atq; præceptoris discipulum?

A. Id equidem agnosco, atq; * ingenuè & liberè profiteor: quin & vniuersæ † fœlicitatis meæ summã in eo pono, tãquam in summo hominis bono, vt sine quo cõditio nostra, quàm quorumuis brutorum multò esset infœlicior futura.

Rom.10.b. 9.10.
† Psal.1.&.33. c.12.
Ioan.3.c.18. & 36.

M. Religionis ergò atq; pietatis Christianę, cuius est grauissimum sanctissimumq; nomen, vim & naturam mihi definitione aliqua breuiter explicari velim.

Definitio.

A. Religio Christiana, est * verus piusq; dei cultus, & obseruatio præceptorum illius.

Deut.4.a.1.2. & 10.b.12.
Psal.119.a 4.
Mat.4.b.10.
Ioan.4.c.24.
† Psal.1.a 2. & 78.a.1. & 119.toto.

M. Vnde eam discendam esse putas?

A. Non aliundè profectò, quàm ex cœlesti Dei ipsius † verbo, quod nobis sacris literis descriptum tradidit.

Ioan.5.g.39.
2.Tim.3.d.15.
* Exod.32.d. 15.16.

M. Quænam sunt ea scripta, quæ verbum Dei, & Sacras literas nuncupas?

Deut.4.a.1.
Luc.16.g.29. 31.& 24.c.27. d.44.
2.Pet.1.d.20.

A. Nonalia, quàm quæ per * Mosen & prophetas sanctos, Dei optimi maximi amicos, Diuini spiritus instinctu, in Veteri testamento, primùm, deinde clariùs in Nouo testamento, per † Dominum nostrum Iesum Christum Dei filium, atque sanctos eius * Apostolos numine Dei afflatos diuulgata

† Ioan.1.a.5.9 & 3.b.12.
Heb.1.a.1.2
* Mat.28.d.20
Ioan.20.f.22
Act.2.a.4.
Eph.3.a.5.

vulgata ſunt, & ad noſtram vſque ętatem integra † conſeruata atque illæſa. Eſa.40.b.8. Mat.5.c.18. Luc.16.d.17.

M. Cur verbum ſuum Deus ita nobis ſcripturis manifeſtare voluit?

A. Quoniam Dei optimi maximi voluntatem, in cuius *cognitione atq; erga eum obedientia, vera pietas ſita eſt, ipſi ex nobis, quæ cordium noſtrorum ſunt † tenebræ, intelligere non poſſumus: miſertus noſtri Deus eam nobis * patefecit, atque illuſtrauit, illuſtratamq; in vtriuſque † teſtamenti volumine, quæ Sacræ * ſcripturæ dicuntur, reliquit: ne † incerti huc illuc ferremur, ſed per cœleſtem eius doctrinam veluti aditus quidam nobis in cœlum daretur. Mat.7.c.21. & 12.d.50. Heb.10 g.36. 1.Ioan.2.c.17 † Ioan.1.a 5 1.Cor.1.c.21 Eph.4.c.17.18 * Sapien.9.d 16.17. Act.26.d.18. 1.Pet.2.b.9. *Gal.4.c.24. Heb.8.b.6. & 9.d.15.

M. Cur Dei verbum Teſtamenti appellatione nũcupas?

A. Quia in Religione ſuſcipienda, caput eſſe conſtat, intelligere quę ſit *voluntas Dei immortalis, teſtamenti verò nomine non voluntas ſolum, ſed & † ſuprema etiam, atq; immutabilis voluntas ſignificatur: monemur ne aliud in *religione ſequamur aut quęram⁹ amplius, quàm à Deo ibi docemur: ſed vt vnus eſt verus Deus, ita vnus ſit vnius Dei pius cultus puráq; religio. Alioqui nouas nobis quotidiè ; cõmentitias religiones fingeremus, & ſua cuiq; gẽti, ſua cuiq; ciuitati, ſua cuiq; homini eſſet religio. Imò nõ religionem & veram pietatem, virtutum omnium initium atq; fundamentum, ſed ſuperſtitionem mendacem pietatis vmbram, ducem ad res gerẽdas haberemus: id quod *Mat.28.f.38. 2.Ti.3.d.16 †Mat.22.c.29 Mar.12.c.24 * Mat.7.c.21 & 12.d.50 † Galat.3.e 15.17 * Deut.4.a.2. 5.d.32.& 23 b.14. † Mat.15.a.8. 4.5.6.9.

Deut.12.c. 31.32.& 13. 2.3.4. Rom.1.c.23. ex priſcarum * gentium in rebus alioqui humanis ſapientium varijs innumeriſq; non religionibus, ſed ſuperſtitionibus pluſquam anilib⁹ ipſa eſt luce clarius.

M. Omnia ergò ad pietatem ſalutemq; neceſſaria in verbo Dei ſcripto contineri affirmas?

* Deut.13.a. 4.c.18. Pſal.12.b.6.& 18.d.29.& 19.b.6.&c. Ioan.4.d.25. 1.Cor.1.c.19. & 2.b.6. Galat.1.a.8.9. Coloſ.1.d.25. † Deut.4.a.2. g.40. Pro.30.a.6. Iſa.30.d.21. A. *Certè: eſſet enim intolerabilis impietatis atq; dementiæ exiſtimare, vel Deum imperfectam doctrinam reliquiſſe: vel homines, quod ille nõ perfecerit, abſoluere potuiſſe. Itaque Dominus ſeueriſſimè interdixit, †ne verbo ſuo quicquam adderent vel ſubtraherent: néue ab eo ad dexteram vel ſiniſtram deflecterent.

M. Si hoc verum ſit quod aſſeris, quorſum tam multa in Concilijs & conuentibus Eccleſiaſticis ſæpiùs decernuntur, & à doctis hominibus in cõcionibus docentur, vel ſcriptis traduntur?

*Deut.32.a.4. 29.a.6.7.&c. Pſa.119.toto. 2.Timoth.3. d.15.16.17. A. Hæc omnia, vel ad obſcuros verbi Dei locos interpretandos, & ad emergentes controuerſias tollendas: vel ad externam Eccleſiæ gubernationem conſtituendam pertinent: non vt noua de religione dogmata prodantur. + Omnia enim ad ſalutem neceſſaria, quomodo videlicet pietas, ſanctitas, religio, purè & caſtè Dei numini tribuendæ ſint: quæ præſtanda ſit Deo obedientia, ad quam ſolam piæ vitæ ratio inſtituenda eſt: quæ collocanda in Deo fiducia: quomodo item inuocandus ſit Deus, illiq; accepta referenda bona omnia: quæ in myſterijs Diuinis peragendis obſeruanda ratio: huiuſmodi inquam, ex verbo Dei diſcenda ſunt,

ſunt, ſine cuius cognitione iſta vel ignorantur prorſus, vel abſurdiſſimè fiunt, ita vt infecta eſſe præſtiterit. Sicut & Dominus ipſe alicubi teſtatur, † Scripturarum ignorationem, errorum omnium eſſe matrem: ipſeque etiam docens, verbum Dei * ſcriptum ferè allegat, & nos ad diſcendum ex illo relegat. Ob hanc igitur cauſam, & antiquitùs in templis verbum † Dei publicè legebatur, adhibitis etiam, ſi quãdo illorum copia erat, interpretibus, ſicuti ex ſacris hiſtorijs liquet; & Dominus ipſe in cœlum mox aſcenſurus, Apoſtolis, quos ſelegerat, in mandatis præcipuè dedit, * vt vniuerſos orbis terrarum mortales verbo ſuo inſtituerent: & eius exemplum inſequutus Paulus, † in eccleſiis conſtituendos eſſe decreuit, qui populum docerent: quòd intelligeret, fidem, & quæ ad pietatem pertinent omnia, ex lectione * & auditione verbi Dei pendere. Itaq; † Apoſtolos, doctores, prophetas, & interpretes, in eccleſia Dei maximè eſſe neceſſarios.

† Mat.22.c.29 Ioan.20.b.9. Act.13.d.27. * Math.19.a. 4.& 21.b.13. Marc.7.a.6. Luc.10.c.26. Ioan.5.g.39. † Act.13.c.15. d.27.& 15.d. 21.

* Mat.28.d.20. Mar.16.c.15. Ioh.21.c.15.

† Act.14.d.23.

* Rom.10. c.14.d.17. † 1.Cor.12. d.28. Epheſ.4.c.11. 12.

M. Hos ergò doctores atque interpretes audiendos eſſe cenſes?

A. Non minùs quàm ipſum Dominum ſi præſens adeſſet, quoad ea tantùm tradant, quæ à Domino acceperunt. Quod & ipſe teſtatur dicens: * Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit. Imò & his verbi ſui præconibus † ligandi atq; ſoluendi poteſtatem dedit, vt quorum peccata in terris illi per Dei verbum condonarint, vel detinuerint, ea vel condonata, vel detenta eſſent in cœlo.

* Mat.10.c.20 d.40.& 19.d. 19.20. Luc.10.c.16. Ioh.13.c.20. † Math.16.c. 19.& 18.c.18. Ioh.20.c.23.

M. An iſtos ſatis eſt ſemel de religione diſſeren-

tes audiuisse?

Mat.10.c.22 & 24.b.13 Luc.9.g.62 Rom.11.c.22 1.Cor.9.d.24 2.Tim.3.d.14 † Iudic.3.a.7 Psal.105.a.7 b.14 Hiere.2.g.32 Luc.24.d.25 * Act.13.c.15 d.25.& 15.d 31.

A. * Christi nos discipulos vsq; ad finem, vel potiùs fine fine esse oportet. Parum est ergò incœpisse, nisi perseueres. Et quæ nostra est † tarditas atq; obliuio, sæpè docendi, atq; admonendi sumus, extimulandi sæpè, & quasi auribus vellicandi: semel enim, aut raro audita, facile excidere solent. Et eam ob causam (vt ante dictum est) singulis fabbatis (sicut ex historijs sacris apparet) confluente simul multitudine, legebatur publicè verbũ Dei, & eius interpretes, si qui adessent, audiebantur. Quæ consuetudo, & in nostris hodie Ecclesiis ex Apostolica adeoq; diuina ordinatione est recepta.

M. An ergò verbum Dei peregrina lingua, & populo ignota legendum esse censes?

A. Id verò esset Deum pariter, atq; eius populum crassè irridere, atq; vtroq; impudenter abuti. Nam cum Deus verbũ suum omni ętati † atq; sexui clarè legi mandet, vt omnes videlicet intelligant, & discant timere Dominum Deum suum, sicuti ipse in verbo suo diserte testatur: ridiculum cùm primis esset, verbum Dei ad eius populum docendũ, ab ipso Deo destinatum, populo lingua ipsi incognita, vnde nihil discere possint, prælegere. Sed & diuus Paulus de ea re clarè disserit: * itaq; concludit, indoctum populum non posse respondere AMEN, ad eam gratiarum actionem, quam non intelligat: sed legentem, audientésque mutuò sibi † barbaros futuros, si quid in cœtu sit dictũ, quod non ab his qui intersunt, percipiatur: * seq; adeò

Deu.4.b.10 Deu.31.c.11 12.13 Iosue.8.g.35 2.Par.34.g.30 1.Cor.14.d.16 1.Cor.14.c.11 & d.39

malle

malle in ecclesia Dei quinq; verba intellecta loqui, quàm decem millia non intellecta.

M. Satísne ergò munere nostro defuncti erimus, si operam dederimus, vt audiamus, intelligamusq; verbum Dei?

A. Minimè: verbum siquidem Dei nõ audire modò & intelligere, sed † firma animi assensione, vt veritatem Dei de cœlo delapsam, amplecti, & ex animo amare, * dociles item nos eidem præbere, mẽtesq; nostras in eius obsequium formare oportet: vt cordibus semel infixũ, altas illic radices agat, fructumq; piæ vitæ, ad eius regulam instituẽ proferat: vt ita in salutem nobis, sicuti destinatum est, cedat. † Constat ergò omni studio enitendum esse, vt in eo legendo, meditando, audiendo, tum priuatim, tum publicè proficiamus: proficere autem nullo modo possumus, si ignota nobis lingua proponatur.

Psal.1.a.2.& 19.b.8.9.10 Mar.16.d.16 Ioan.20.g.27. 29.31. Act.13.g.48 *Deu.31.c.12 2.Par.34.g.31 Luc.11.d.28 Ioan.5.d.24 Iacob.1.d.22 22.23 †Deu.17.d.19 Ios.1.b.8 Psal.1.a.2.

M. Verùm an legendo tantùm Dei verbum, illudq;, & eius doctores fidulò audiendo, ad eam, quam dicis, perfectionem perueniemus?

A. Quia Dei sapiẽtia est, frustra in ea, vel docẽda, vel discẽda, homines operam ponerent, nisi * Deus magisterio spiritus sui corda nostra instituere dignaretur: sicuti Paulus docet, † frustra vel plantari, vel irrigari, nisi Deus incrementum dederit. Itaq; vt sapientiam Dei, in eius verbo absconditã, intelligamus, † ardenti precatione à Deo petendũ est, vt spiritu suo mentes nostras, tenebris † pluscq; Cimmerijs offusas, illustret: hũc enim cœlitus demissum

Deut.29.a.4 Luc.24.c.25 27.g.45.46 Act.16.c.14 2.Cor.4.b.6 †1.Cor.3.b.7 *Psal.36.c.11 & 119.c.33. 34.35 †Mar.6.g.52 Iohan.1.a.5. 1.Cor.2.d.14

† Ioha.16. b.13. missum † Doctorẽ in omnem nos veritatem perducturum Dominus ante promisit.

M. Vniuersum illud Dei verbum in quas præcipue partes distribuis?

Partitio uerbi Dei. A. In Legem, & Euangelium.

M. Hæc duo quomodò distinguuntur?

*Mat.22,d.36 Marc. 12.c.30 1.Ioh.3.d.23. †Lc.26.toto. Deut.5. d.32. & 28.toto. Ioh. 14.b.15. c.21.23. A. Lex, officia tum pietatis erga Deum, id est, verum Dei cultum, tum * charitatis erga proximum, describit: exactamq; nostram † obedientiam seuerè requirit, atq; exigit: & obsequentibus vitam æternam pollicetur: minus verò obsequentibus, minas proponit, & pœnas, adeoq; mortem perpetuam denunciat. Euangelium * Dei promissiones continet, & violatoribus Legis, modò eos admissi pœniteat, propitium fore Deum, per fidem in Christum, pollicetur.

* Mar.1.b.15. & 16.d.16. Luc.5.f.32. & 24.g.47. Ioan.1.b.17. Act.2.f.38. & 13.f.38. Rom.1. b.16. Gal.3.b.13. M. † Verbum ergò Dei, voluntatem nos eius docere, & omnia ad salutem necessaria continere, in eoque meditandum esse diligenter, eiusq; Doctores atq; interpretes sedulò audiendos, super omnia verò doctorem nobis cœlitus precatione esse impetrandũ, quid item sit illud, & ex quibus cõstet partibus, hactenus à te est explicatum.

† *Rerum diuinarum summa*

Auditor. Ita est.

M. Quoniam igitur ex verbo Dei, tanquam ex fonte quodam dimanat religio Christiana, vt anteà verbũ Dei, ita nunc & religionem ipsam, quæ ex verbo Dei haurienda est, mihi in suas partes, & veluti mẽbra, distribue: vt, quò referenda sint singula, & ad certas quasi metas dirigenda, liquidò statuamus.

ſtatuamus.

A. Vt verbi Dei, ita & religionis duæ præcipuæ ſunt partes: * Obedientia, quam Lex, perfecta iuſtitiæ regula, exigit: & fides, † quam Euangelium, quod promiſſiones de Dei miſericordia complectitur, poſtulat. *Religionis partitio.*

*Leuit.26.a 8 b.14. Deut.11.d.26 Ioan.14.b.15. c.21.23.24. †Mar.1.b.15. & 15.d.15.16. Rom.1.a.5.b. 16. & 3.c.22. & 4.toto.

M. Videntur tamen aut plures, aut non eędem eſſe religionis partes: aliis enim interdum nominibus in partiendo vtuntur Sacræ literæ.

A. Verum id quidem eſt: nam alicubi in fidem * & charitatem, alicubi in † pœnitentiam & fidem religionem totam partiuntur: pro Obedientia enim aliquando ‡ charitatem, quæ per legem in Deum atque homines perfecta requiritur: aliquando vero, quia neq; obedientiam, † neq; charitatem, quam debemus, præſtamus, * pœnitentiam, peccatoribus ad Dei miſericordiam conſequendam maxime neceſſariam, ſubſtituunt. Quibuſdam, qui plures partes volunt, prima eſt, † Cognitio debiti officij ex lege, & damnatio per Legem ob deſertum, repudiatumq; officium: ſecunda, * Cognitio fiduciaq; liberationis ex Euangelio; tertia, † Precatio imploratioq; Diuinę clementiæ atq; auxilij: quarta, * Gratiarum actio pro liberatione cæteriſq; beneficijs Diuinis. Sed vtcunq; nominibus varient, res eædem ſunt, & ad duas illas præcipuas partes, Obedientiam & Fidem, in quibus omnis religionis noſtræ vis & natura cõtinetur, cętera omnia referuntur. Quum enim inuocationem & gratiarum actionem, & iſtis con-

* Gal.5.a.5. 1.Ioan.3.d 25 † Mar.1.b.15. ‡ Math.22.d. 37.39. Marc.12.c.30. 31.33. †Pſal.14.a.2. Rom 3.b.9. *Math.4.c.17. Marc.1.b.15. Act.2.f.38. †Rom.3.c.20. &.7.b 7.

*Rom.3.c.21. Galat.2.c.16. †Pſ.32.a.5.6. Rom.10.c.12. *2.Cor.1.c.11 & 2.d.14. Ep.5.a.4.c.20. Phil.4.a.6. Coloſ.3.c.17.

iunctiſſima myſteria Diuina, quæ Sacramenta dicuntur, pleriq; vt partes adiungant, hæc quidem prioribus illis duabus continentur. Nemo enim vel fiduciæ vel obedientiæ officio erga Deum defungi rectè poteſt, qui non premente eum aliqua neceſſitate, ad ipſum cõfugere, & omnia illi bona accepta referre, cumq; vſus & tempus poſtulat, myſterijs eius ſacris ritè vti velit.

M. Aſſentior quidem tibi, quòd omnia ad has duas partes referri poſſint, ſi quis accuratiùs iſta, & paulò ſubtiliùs pertractare cupiat. Verùm quoniam accuratiſſima partiendi ratio à pueris non eſt exigenda, malim vt in plures partes, pingui quadam Minerua, religionem diſtribuas, quò dilucidior res tota ſit. Craſſiùs ergò modo apertiùs iſta tractemus.

A. Quando ita viſum eſt, pingui (vt dicis) Minerua mecum agere, poſſem non incommodè, ex duabus, quatuor partes efficere, religionemq; totam in Obedientiam, fidem, inuocationem, & ſacramenta diſtribuere.

M. Agè ergò, quum noſtram hanc religionis tractationem, quàm explicatiſſimam eſſe cupiam, huic ordini inſiſtam?: vt primo loco de Obedientia, quam Lex requirit: ſecũdo, de fide, quæ Euangelij promiſſiones reſpicit & amplectitur; tertio, de inuocatione, & gratiarum actione, quæ ſunt coniunctiſſimæ: quarto & vltimo loco, de ſacramentis myſterijſq; Diuinis percontemur.

Religionis partes quatuor.

A. Et ego, præceptor venerande, ſicuti ex te audiui,

diui, & ſtudioſè, vt eſt puerorum captus, atq; memoriola, didici, interroganti tibi libenter reſpondebo.

Prima pars, de Lege & Obedientia.

M. Quum ergò * Obedientia noſtra, de qua primùm nobis dicendum eſt, ad normam legis Diuinæ ſit reuocanda, neceſſe eſt vt legis vim atq; naturam vniuerſam priùs excutiamus: qua cognita & explorata, quæ, & qualis noſtra debeat eſſe obedientia, ignorari non poteſt. De lege itaq; quid ſentias, dicere ordire.

Leui. 26.a.5. b.14. Deut.10.b.12. & 28.toto. Pſal.119.a.4. Luc.10.c.25. Ioan.14.b.15. c.21.23.24. Iacob.2.b.10. † Deu.4.a.2.& 5.c.32.& 32. a.4.

A. Legem Dei iuſtitiæ, quæ ab homine exigitur, ỹ perfectam & omnibus numeris abſolutam regulam eſſe ſentio, quę * iubet ea quę facienda ſũt, prohibetq; contraria. In hac lege Deus omnia ad voluntatem † & arbitriũ ſuum reuocauit, vt nulla ipſi neq; erga ſe, neq; erga homines pietas probari poſſit, niſi ea ſola, quę ad huius regulę amuſſim per omnia quadret. Fruſtrà ergò mortales ſuo ſibi ỹ arbitratu, pietatis rationes confingunt. Legem enim ſuam Deus, vt certiſſimam, tum cultus Diuini, + tum officiorum erga homines regulam, duabus † deſcriptam tabulis nobis propoſuit: ſimulq; * Obedientia noſtra nihil, quod quidem in terris fiat, ſibi grati' acceptiuſue eſſe demõſtrauit.

Pſal.19.b.6.7. *Exo.20.toto, & Deut.5. Eſa.30.c.21. †Deut.6.c.17. 18.& 13.d.18. Rom.12.a.2. Eph.5.c.17.& 6.b.7. Coloſ.1.b.9. † 1.Re.15.c.22 Eſa.29.c.13. Mat.15.a.3.9. *Matth.22. d.36.40. 1.Ioh.3.d.23. †Exo.31.d.18. & 34.d.28.29. Deut.4.d.13. *Deut.5.d.32. & 10.c.12. & 11.d.26. Math.19.c.16. 1.Ioh.3.d.24. † Deut.6.b.5. Mat.22.d.36.

M. Prior tabula quo eſt argumento?

A. De pietate noſtra + in Deum tractat, & prima quatuor legis præcepta complectitur.

Magiſt. Secunda verò?

*Mat.22.d.39 Rom.13.c.8.9 Gal.5.c.14. †Ex.34.d.28. Deut.4.b.13.

A. De charitatis siue dilectionis * mutuæ, inter homines officijs: quæ sex præcepta continet. Ita in summa † decem omnino præceptis tota lex absoluitur: cuius rei gratia, Decalogi nomen Legi inditum est.

M. Recita mihi, primę tabulæ primũ præceptum.

*Exo.20.a.1. 2.3. Deu.5.a.6.7. Psa.81.b.9. Mich.6.a.4.

A. Deus ad hunc modum effatus est. *AVDI ISRAEL: EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI TE EDVXI EX DOMICILIO SERVITVTIS AEGYPTIAE. NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

M. Cur de se, atq; beneficio suo, quædam primùm Deus commemorat?

Le.26.a.toto. Deut.6.b.6.

A. In primis illi curæ fuit, ne legum à se latarum † existimatio mox per contemptum imminueretur: ideoq; quò maior authoritas accederet, isto veluti exordio vtitur: Ego sum Dominus Deus tuus: quibus verbis * conditorem se, Dominum ac seruatorem nostrum, omnisq; boni authorem esse docet: iubendiq; authoritatem iure optimo, ex legislatoris dignitate sibi vendicat: & legi suæ ex bonitate gratiam conciliat: atq; ex vtroq; pariter necessitatem nobis obsequendi summam imponit, nisi & in potentissimum † rebelles, & in optimum ingrati esse velimus.

Deu.10.c.12 Psal.135.a.3. & 136.a.1. Esa.8.c.13.& 43.a.1. Malac.2.b.10. 1.Tim.6.c.14. 15.16. †Mala.1.b.5. 6.

M. At cum Israëlem nominatim appellet, ac de rupto seruitutis Ægyptiæ iugo diserte mẽtionem faciat, an non ad populum Israëliticum propriè pertinet?

Ex.1.a.&.14.

A. Israëlitas quidem corporali † seruitute, per seruum

rum suum Mosen exemit Deus: at suos omnes ex spirituali peccati † seruitute & diaboli tyrannide, qua alioqui pressi oppressiq; iacuerant, per filium suum Iesum Christum asseruit. Hoc liberationis genus ad omnes † peræq; homines pertinet, qui in Deo liberatore fiduciam omnem collocant, illius q; legibus * pro virili parent: Quod ni faciant, summæ eos ingratitudinis † reos fore, hac beneficij summi cõmemoratione denunciat. Cogitet enim quisq; * Satanam, infernum illum Pharaonem suo capiti imminentem: † peccatum item fœdissimum esse lutum illud in quo turpissimè volutatur: & gehennam, * Ægyptiam seruitutem teterrimam, sibi ob animi oculos proponat: & libertatem hanc quam dixi, vnicè sibi † expetẽdam esse, vt quæ sua maximè interfit, facilè intelliget: qua tamen indignissimus erit, ni libertatis * authorem, omni obsequio atq; obedientia colat.

*Ioh.8.d.34. 36. Rom.6.d.20. Col.1.b.13. He.2.d.14.15. Act.10.f.38. † Rom.3.c.22. *Ioh.8.f.5.11. 1.Io.3.d.21. † Psa.78.b.13. 14.& 103.a.1. Ierem.2.b.6. * Luc.13.d.16 2.Tim.2.d.26 1.Petr.5.b.8. † Psal.40.a.2. Esa.59.a.3. 2 Pe.2.d.20.22 Apoc.16.c.15. *Mat.13.f.40. Luc.16.c.23. 2.Pet.2.a.4. † Mat.16.d.25 Act.26.d.18. Rom.16.c.20. * Esa.17.c.10. Ioh.14.b.15. Rom.6.c.13. 1.Cor.6.d.19.

Magist. Perge.

A. Confirmata iam legis suæ authoritate, sequitur ipsum præceptum: NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

M. Hoc quid sibi velit, dicito.

A. Idololatriam † quam penitus odit Deus, vetat atq; prohibet.

† Leui.26.a.1. c.15. Deut.12.a.3. Iud.10.b.6.c. 16.

M. Idololatria, aut Deos alienos habere quid est?

A. Est in locum vnius * veri Dei, qui se palam nobis, manifestoq; in sacris literis ostendit atque patefecit, alias vel personas vel res constituere, & vt Deos † quosdam nobis fingere & comminisci,

*Deut.6.a.4.5 Mar.12.c.29. 32. † Esa.44.c.17. Dani.3.a.5.7. b.12.15.

quas vt Deos colamus, & in quibus ſpem noſtrã ponamus, atq; collocemus. Iubet enim vt * vnum ſe tantùm Deum agnoſcamus: id eſt, vt quæ ad eius maieſtatem ſpectant vniuerſa, † quæq; ſoli illi debemus, eorum ne vel minimam quidem partem transferamus aliò: ſed ſuum illi honorem cultumq; ſoli atq; in ſolidum exhibeamus: cuius quicquam ad alterum deferre ſummũ eſſet nefas.

Deut.4.f.35. 39.& 6.b.4.5. Mar.12.c.29. 32. †Deu.10.d.20 Luc.4.b.8. Act.10.d.25. 26. Apoc.19.b.10

M. Quæ ſunt illa, quę Deo peculiariter debemus, in quibus cultum illi proprium & peculiarem ſitum eſſe dicis?

A. Deo quidem innumera debemus, verùm vniuerſa ad quatuor capita non inepte referri poſſũt.

Deu.10.c.12. 1.Par.16.c.28. Pſa.29.a.2.&c & 96.a.6.7.

Magiſt. Quæ ſunt ea?

A. Vt ipſius maieſtati ❡ ſummam venerationem, ſummum eius † bonitati, amorem atque fiduciam præſtemus, ad illum confugiamus, * & ipſius imploremus opem, illiq; nos & ❡ noſtra omnia accepta referamus. Hæc vt nulli alij, ita illi ſoli exhibenda ſunt omnia: ſi illum ſolum Deum † noſtrũ habere, illiuſq; populus peculiaris eſſe volumus.

†Mat.22.d.37 1.Io.4.d.17. &15.b.10. * Pſal.50.c.16. Mat.6.b.9. ❡ Pſal.34.66. 155. & toto libro Pſalm. †Leu.26.b.12. Deu.7.a.6. Pſal.95.b.6.7. & 33.c.12. Tit.2.d.14. Heb.8.d.10.

M. Vltima illa ❡ba, CORAM ME, quid ſignificãt?

A. Non poſſe nos vel ſemel ad defectionem ſpectare, niſi Deum * teſtem habeam ❡: nihil enim tam abditum atq; reconditum eſſe, vt eum latere poſſit. Præterea non apertæ ſolùm † confeſſionis honorem, ſed & cordis intimam ac ſynceram pietatem requirere ſeſe Deus indicat: vt qui occultarũ ſit cogitationum cognitor atq; iudex.

* Pſal.33.c.14. Eſa.29.c.15. Iere.17.b.9.10 Hebr.4.d.13. † Eſa.1.d.16. &.29.d.13. e.15. Mat.5.a.8. & 15.a.8.b.18.

M.

M. Satis ergò dictum eſto de primo præcepto: iam ad ſecundum pergamus.

A. *SIMVLACHRVM VLLIVS REI, QVAE AVT SVPRA IN COELO, AVT INFRA IN TERRA, AVT IN AQVIS INFRA TERRAM SIT, NON EFFINGES: EA NON VENERABERIS NEQVE COLES. NAM EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, † ZELOTYPVS, QVI PARENTVM INIQVITATEM ETIAM IN LIBERIS VINDICO, AD TERTIAM VSQVE QVARTA'MQVE PROGENIEM OSORVM MEI: CLEMENTIA'QVE VTOR AD MILLESIMAM VSQVE PROGENIEM, ERGA MEI AMANTES, MEA'QVE PRAECEPTA CONSERVANTES.

Exo.20.a.2.4. Leuit.26.a.1. Deu.4.c.15. & 5.a.8.9.10. & 27.b.15. Pſal.97.b.7. Eſa.42.b.8.c. *Id eſt, impatiens ſocij.* †Exo.34.a.7. b.14. Deu.7.b.9.

M. Horum verborum quis eſt ſenſus?

A. Sicuti primo præcepto ſolum ſe coli adorariq; iubet, ita iſto ab omni ſuperſtitione vitioſiſq; & corporeis figmentis auocat, quandoquidem ipſius cultus * ſpiritualis, puruſq; eſſe debet: maximè verò ab externę † idololatria craſſiſſimo vitio nos deterret.

Eſa.2.d.18. Ioh.4.c.23.24. †Pſal.78.f.64. Eſa.42.b.8.c. 17.& 44.b.9. Ierem.10.c.14

M. Pingendi itaq; fingendiq; artes in totum damnat hæc lex, vt videtur, ita vt nullas omnino imagines fieri liceat.

*Leuit.26.a.1. Deut.4.c.15. Eſa.40.d.18. & 12.46.b.5.6 Pſal.78.f.64. Act.17.c.29. †Deu.5.a.8.9. Pſal.97.c.7. & 106.c.34. Eſa.44.c.17. 19.

A. Minimè: verùm primo ne vel Dei *exprimẽdi, vel adorandi cauſa, imagines vllas formemus, vetat: Deinde ne imagines † ipſas adoremus edicit.

M. Cur Deum non licet corporea & aſpectabili figura exprimere?

A. Quia inter Deum, qui * ſpiritus eſt, æternus, immenſus, infinitus, incomprehẽſibilis, & ab omni

* Pſ.115.a.3.4. Eſ.40 c.10.&c. Ioh.4.c.24. Ro.1.c.20.23.

ni concretione mortali segregatus, & inter caducam & corpoream, exilem & inanimem, inanemq; † figuram, nihil potest esse simile aut commune. Itaque per summam iniuriam Dei optimi maximi maiestatem minuunt, quum eam in hunc modum repręsentare conantur.

† Esa.2.c.18. 19. Es.40.d.18.19 & 46.b.5.6. Ierem.10.c.14 Act.17.f.29.

M. Non ergò rectè dixerunt hi, qui imagines esse idiotarum libros contendunt?

A. Quales libri sint nescio: de Deo certè nihil nisi errores docere possunt.

M. Quænam est illa adorationis forma, quæ hic damnatur?

A. Quum precaturi, * ad statuas aut imagines conuertimur, coram illis prosternimur, genibus inflexis, aperto capite, aut alijs signis honorem illis exhibentes, ac si Deus nobis illis repręsentaretur. In summa, in imaginibus, ne vel Deum quæramus vel colamus: vel quod idem est, ne imagines ipsas in Dei honorẽ veneremur, aut illis quoquo modo, ad maiestatis suæ iniuriam, per idololatriam, aut superstitionem abutamur, hac lege prohibemur. Alioqui verò † statuariæ picturæq; vsus legitimus, minimè interdicitur.

* Psal.97.c.7. & 106.c.34. Esa.44.c.17. 19. Dani.3.a.5.7. Osee.11.a.2. Mich.5.d.12. Act.7.c.41.

† 3.Reg.7.d. 24.25. Ezech.41.c.19 Mat.22.b.20.

M. Ex his quæ mihi commemoras, colligi facilè potest, in templis, * quæ Dei cultui propriè dicantur, statuas aut imagines vllas collocare, valdè periculosum esse.

*Deut.7.a.5. & 27.b.15. 2.Par.31.a.1. Esa.10.b.10. 11.&.30.c.22. Ezech.6.a.4. Mat.21.b.13.

A. Id verum esse, totius penè religionis interitu, iam nimiùm profectò experti sumus.

M.

M. At adhuc supereſt huius legis quaſi appendix quædam.

A. Nam ego, inquit, ſum Dominus Deus tuus, ‡ ſocij impatiens, qui vindico iniquitatem parentum in filijs, vſq; in tertiam, & quartam progeniem eorum qui me oderint.

Exo.20.a.5. Deut.5.b.9. & 6.c.15. Pſal.78.f.58. Nah.1.a.2.

M. Quorſum tandem, aut cur iſta dicuntur?

A. Hæc eo pertinent, vt legem hanc, adhibita veluti ſanctione, ſtatuat & confirmet. Nam Dominũ ſe, ac Deum noſtrum nominans duplici ratione, † authoritatis videlicet & beneficentiæ, nos ad ſibi per omnia parendum vrget: * zelotypiæ vocabulo indicat, ſe ſocium aut æqualem ferre nõ poſſe.

Deu.10.c.12. 3.Reg.18.f.39 1.Tim.6.c.15. *Exo.34.b.14. Ioſ.24.c.19. Eſa.42.b.8.

M. Quę ſubeſt huius quam dicis, zelotypię ratio?

A. Æquiſſima profectò. Poſtquam enim nobis nihil †promeritis, tantùm pro infinita ſua bonitate ſe donauit, optimo iure nos * totos omnino, atq; in ſolidum vult eſſe ſuos. Hoc enim eſt illud veluti ſancti coniugij † vinculum, quo fideli illi marito Deo, animæ noſtræ, tãquam caſtæ ſponſæ, copulantur. Quarum caſtitas eſt, Deo ſoli dicatas eſſe, & illi penitus adhærere: ſicuti rurſum, * adulterio polluí dicuntur animæ noſtræ, cùm à Deo, ad idololatriam aut ſuperſtitionem deflectunt. Quò verò ſponſæ amantior eſt maritus, quóque caſtior ipſe, eo eſt ſponſæ fidem violãti infenſior.

Pſal.44.a.4.5. Eſa 48.b.9. Rom.5.b.8. & 11.d.35. 2.Tim.1.c.9. *Mat.4.b.10. & 22.d.37. †Ierem.2.a.2. 2.Cor.11.b.2. Eph.5.f.24. *Iere.2.d.20. & 3.a.1. &c. Ezec.6.c.9. & 16.b.15.

Magiſt. Proſequere.

A. Iam quò impendiò magis odiſſe ſe idololatri-

am ostendat, & grauiore nos formidine à peccando coërceat, non de ijs modò qui ipsi offenderint, sed & de eorum † quoq; liberis ac posteris pœnas se sumpturum minatur.

Exo.54 a.7. Deu.5.b.9.10. & 7.b.9.10. Es.14.c.20.21.

M. Verùm quo tandem modo istuc Dei iustitiæ est cõsentaneum, quenquam propter alterius admissum pœnas dare?

A. Ipsa humani generis conditio hanc quæstionem satis explicat. * Naturâ enim exitio obnoxij sumus omnes: in qua nos conditione si Deus relinquat, nihil est quod de eo conqueramur. Et sicut suam erga pios dilectionem & misericordiã, eorum posteritatem † tuendo, fouendoq;, & illis salutem quam non debuit impertiendo, demonstrat: ita suam in impios vindictam, ipsorum * filios hac beneficentia priuãdo, exequitur: neq; tamen iniuria interim vlla eos afficit, quòd gratiam quam illis † non debuit, non sit impertitus, sed quales inuenit, tales ingenio naturæq; suæ relinquit.

Esa.1.a.4.&c. Ro.3.b.9.10. Eph.2.a.3. Deut.4.f.37. Psalm.37.c.25 & 69.d.42. & 112.a.2. * Esa.14.c.20. & 48.d.18. Exo.33.d.19. Rom.9.d.14. & 11.d.35.

Magist. Perge ad cætera.

A. Ne solis nos minis vrgere videatur, iam sequitur altera pars, qua Deus benignè & liberaliter pollicendo, nos ad obsequium inuitat atque allectat. *Clementia enim se summa vsurum promittit, tum erga omnes qui se diligunt, suisq; mandatis obtemperant, tũ erga ipsorum etiam posteros.

Gen.22.c.17. & 26.a.4. Deu.5.b.10. & 7.b.9.

M. Qua ratione istuc æquum esse tibi videtur?

A. Ratio quidem aliqua est propter piam educationem.

cationem,† in qua suos liberos pij parentes sic instituũt, vt illis in vero Domini timore & dilectione quasi hæredes succedere soleant. Sed & * natura ipsa nos ad beneuolentiam erga amicorum liberos inuitat: certissima tamen ratio est, quòd Deus ita promittit,† qui neque à iustitia aberrare, neq; fidem fallere potest vnquam.

Gen.18.c.19. Deu.4.b.9.10. & 32.g.46. Psal.132.c.11. *3.Reg.11.c. 12.& 15.a.4. 4.Reg.8.c.19. †Deut.32.a.4. 2.Par.19.b.7. Ierem.2.a.5. Rom.9.d.14. & 4.d.20. 1.Cor.1.b.9. 2.Cor.1.c.18.

M. Atqui istud constans & perpetuum esse non apparet: quia pij aliquando parentes * liberos progignunt impios, & à parentum virtute degeneres, in quos Deus non obstante hac promissione, grauiter animaduertit.

*2.Reg.3.a.2. 4.Reg 23.f.30 32. Eze.18.2.9.16.

A. Hoc quidem negari non potest. Nam Deus vt propitium se (cùm visum fuerit) † impiorum liberis exhibet: ita nulla huiusmodi necessitate piorum liberis deuinctus tenetur, * quin ipsi liberum sit, ex illis quos velit, repudiare. Verùm in eo huiusmodi moderationem adhibet, vt certa promissioni suæ fides semper constet.

†3.Re.11.c.12 13.& 15.a.4. 4.Reg 8 c.19. & 21.d.22.24. *Exo.33.d.19. Ios.23.d.14. Rom.3.a.3. & 9.d.14. 2.Pet.3.b.9.

M. Quum antè in vindicia tres, aut quatuor ad summum progenies nominet, cur hic in misericordia mille complectitur?

A. Vt ostendat ad mansuetudinem † & beneficentiam, quàm ad seueritatem, se multò esse procliuiorem: sicut & ipse alibi profitetur, se ad iram tardum esse, ad ignoscẽdum verò propensissimũ.

Exo. 34.a.6. Psal.30.b.5. & 103.b.8. & 145.b.8. Esa.54.d.7. 8.10.

M. Ex his quæ commemorasti omnibus, videris mihi intelligere, Deum ne ipsius cultus, qui spiritualis & purissimus esse debeat, crassa vlla ido-

Idolatria aut ſuperſtitione pollueretur, magnam adhibuiſſe cautionem?

Exo.20.a.4. Deut.4.c.16. & 5.a.8.

A. Maximam profectò. Nam non apertè * ſolùm & prolixè enumeratis omnibus ſimulachrorum formis, in prima ferè legis ſuæ parte, vt rem ad ſuam maieſtatem maximè ſpectantem edixit: ſed &

Exo.20.a.5,6. Leui.26.c.30. Deu.4.d.26. & 5.a.9.10. & 27.c.15. Pſal.97.b.7. Ezec.6.a.4.

horrendis † minis violatori, maximis rurſum obſeruatori propoſitis præmijs hanc legem ſanciuit. Ita vt, aut non intellectum fuiſſe hoc mandatum, vt obſcurum, aut non animaduerſum, vt in turba delitescens, aut non curatum, vt leue & minimũ: ſed vt nullum potiùs mandatum, nullis minis, nullis promiſſionibus adiunctis, neglectum prorſus ab omnibus iacuiſſe, pluſquàm ſtupendum videri poſſit.

M. Sic eſt profectò vt dicis: verùm recita mihi iam præceptum tertium.

Exod.20.b.7. Leuit.19.c.12. Deut.5.b.11.

A. *NOMEN DOMINI DEI TVI INANITER NON VSVRPABIS: NEQVE ENIM SINET IMPVNITVM IEHOVA, QVI EIVS NOMEN INANITER ADHIBVERIT.

M. Quid eſt inaniter vſurpare nomen Dei?

Leuit.19.c.12. Pſalm.15.c.6. 1.Tim.1.b.10 * Eccl.23.a.9. Mat.5.c.33. † Deu.28.f.58 Pſal.8.a.1. Ierem.10.a.6. *1.Pa.29.d.13 Pſal.48.c.9. & 111.a.1.&c

A. Eo vel † peierando, vel temerè, & incogitanter, ac præter * neceſſitatem iurando, aut vel ſemel præter grauem cauſam nominando, abuti. Quum enim ſit Diuini † nominis maieſtas ſacroſancta, omnibus modis cauere debemus, ne aut ipſi contemſiſſe, aut alijs contemnendi eius occaſionem præbuiſſe videamur: adeoq; nomen Dei, niſi cum ſumma eius *reuerentia nunquam proferamus,

feramus, vt venerandum & glorioſum cùm nobis ipſis, tum alijs omnibus appareat. De † Deo enim eiúſq; operibus, ne cogitare quidem, ne dum loqui aliter quàm in eius honorē fas eſt. In ſumma, qui Dei nomine, niſi grauiſſimis de cauſis, & ſanctiſſimis negotijs vtitur, eo abutitur.

Sap. 1. a. 1. & 14. d. 30. Eccleſ. 22. a. 9. & 39. d. 33.

M. Quid ergò de ijs qui Deo conuitium faciunt, de Magis item, atq; alijs eius generis hominibus impijs, cenſes?

A. Si qui tantùm ex conſuetudine * praua, & importuna ſolùm quadam facilitate Dei nomine vtuntur, ſumma eum iniuria afficiant: multò magis illi, qui in diris † execrationibus, incantationibus, imprecationibus, aut vlla ſuperſtitione alia, Dei nomine abutuntur, atroci atq; nefario ſcelere ſeſe aſtringunt.

Eccl. 23. a. 9. Mat. 5. c. 34. Deu. 18. c. 11 Eſa. 8. d. 19. & 47. b. 9. & 52. b. 5. Mal. 3. b. 5. Act. 19. c. 13. Gal. 5. d. 20.

M. Ecquis ergò eſt diuini nominis vſus in iureiurando legitimus?

A. Sanè: cum iuſta * de cauſa datur iuſiurandum, vel ad aſſerendam veritatem, maximè ſi id requirat iubentis magiſtratus: vel ob aliud magni momenti negotium, quò videlicet ſuum Deo honorem integrum ſeruemus, aut mutuam inter homines concordiam charitatemq; tueamur.

Exo. 22. b. 11. Ioſ. 2. b. 12. & 9. c. 15. Pſalm. 15. c. 6. & 63. d. 12. 2. Cor. 11. g. 31. Gal. 1. d. 20.

M. An ergò quoties vera loquimur, adhibere iuramentum licebit?

A. Hoc minimè licere iam antè dictum eſt: ſic enim exiſtimatio atq; authoritas nominis Diuini imminueretur, vileſq; illud & vulgare redderetur.

D. iij. Sed

Exod.22.b.11. Ios.2.b.12. 1.Re.24.d.21. & 30.d.15. Gal.1.d.20. Sed cùm in † graui negotio veritati fides alioqui non haberetur, eam sacramento cõfirmare licebit.

M. Quid deinde sequitur?

A. Neque enim impunitum, inquit, sinet Iehoua, qui nomen eius inaniter adhibuerit.

Leui.26.b.14. Deut.28.b.15. &c. & infinitis locis. M. Quum in vniuersum se in legis suæ violatores animaduersurum ‡ alibi Deus denuntiet, quid est quod hic nomine suo abutentibus peculiariter minatur?

*Leu.19.c.12. Deu.5.b.11. Ierem.51.f.56. Ezec.20.b.8. 9.14. A. Indicare voluit, quanti nominis * sui gloriam faciat, vt paratam vltionem videntes, maiori studio ab eo profanando caueremus.

M. An diuorum, aut aliorum hominum, rerumue nomina in iureiurando adhibere fas esse putas?

Exo.22.b.11. Heb.6.c.16. A. Nequaquam. Cùm enim legitimum iusiurandum nihil sit aliud, quàm religiosa affirmatio, se Deum omnium conscium cognitoremq; † testem citare, atq; adhibere, iusiurãdum se verum iurare, eundemq; si falsum iurauit, mendacij scelerisq; sui vindicem atq; vltorem inuocare atque imprecari: hunc diuinæ sapientiæ atq; maiestatis honorem, qui suus est proprius * atque peculiaris, partiri, & cum alijs vel personis vel rebus communicare, summum esset nefas.

Deut.6.c.13. & 10.d.20. Ios.23.b.7. Esa.65.c.16.

† Exo.16.c.23. & 20.b.8. & 31.c.13. Leuit.23.a.3. Deu.5.b.12. Ezec.20.b.12. M. Supereſt quartum præceptum, primæ tabulæ vltimum.

A. DIEM SABBATI † SANCTE AGERE MEMENTO, SEX DIEBVS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TVA: SEPTIMO VERO

RO DIE, QVOD EST DOMINI DEI TVI SABBATVM, NVLLVM OPVS FACIES: NEC TV, NEC FILIVS TVVS, NEC FILIA TVA, NEC SERVVS TVVS, NEC ANCILLA TVA, NEQVE IVMENTVM TVVM, NEQVE APVD TE DEGENS PEREGRINVS. NAM SEX DIEBVS *PERFECIT DEVS COELVM ET TERRAM, ET MARE, ET QVICQVID IN ILLIS CONTINETVR. SEPTIMO QVIEVIT. ITAQVE DIEM SABBATI SACRVM, SIBIQVE DICATVM ESSE VOLVIT. Ge.2.2.1.2.3. He.4 b.3.c.10.

M. Sabbati nomen quid significat?

A. Sabbatum si interpreteris, † requiem significat. Eo die, vt qui ad cultum * Dei solummodò sit institutus, profana negocia omnia à pijs longè semouenda sunt, quò religioni, & pietati sedulò vacare queant. Exo.16.c.23. Leui.16.g.31. *Iere.17.c.21. d.24.27. Ezech.46.a.3. Marc.6.a.2. Luc.23.g.56.

M. Cur suum nobis exemplum ad imitandum proposuit Dominus?

A. Quòd clara, atq; illustria † exempla animos hominum acriùs excitent atque acuant. Nam & Dominum seruí, & filij parentem libenter imitantur: & nihil magis est expetendum, quàm vt homines ad Dei ‡ exemplar & imitationem se forment. Tob.2.c.12. Ioh.13.b.13. 15. 1.Cor.4.d.16. & 11.a.1. †Heb.4.a.3.4. b.10 & 12.a.2. 1.Pet.2.d.21.

M. Septimo ergò quoq; die ab omni nobis labore abstinendum prorsus esse dicis?

A. Duplex est huius præcepti ratio: quatenus enim ceremoniam complectitur, externam tantùm quietem exigens, ad Iudæos † propriè spectabat, nec perpetuæ, æternæq; legis vim habet: Sed Christi 1.Cor.10.a.1. Gal.4.a.2.3.4. Col.2.c.16.17. Heb.8.b.5. & 10.a.1.

2.Cor.3.d.14. Coloſ.2.c.16. Heb.10.a.1. Chriſti iam † aduentu, vt cæteræ Iudaicarum cæremoniarum vmbræ abrogatæ ſunt, ita & de iſta lege ex hac parte eſt derogatum.

M. Quid ergò præter cæremoniam ſubeſſe putas, quo perpetuò aſtringamur?

Mar.1.b.21. Act.13.c.14. & 15.d.21. † Ex.21.a.2. Deut.5.b.14. Gal.3.d.26.28 * Eſa.58.d.13. Rom.13.d.12. Heb.4.c.9.10. † Marc.6.a.4. Luc.4.c.16.27 * Pſal.95.a.2. Mat.10.c.32. † Eſa.56.c.7. Mat.21.c.13. *Eph.3.d.21. Heb.2.c.12. † Pſal.22.c.23. & 35.c.21. 1.Cor.14.f.26 *Pſal.1.a.2. & 84.a.4. Luc.18.a.1. Eph.5.d.20. A. Tres ob cauſas hæc lex eſt inſtituta: vt diſciplina * Eccleſiaſtica, & Reipub. Chriſtianæ ſtatus aliquis conſtituatur, atq; retineatur: vt ſeruorum † conditioni, quò tolerabilis ea fiat, prouideatur: & vt ſpiritualis illius quietis forma * atq; figura quædam exprimatur.

M. Quę eſt illa quã dicis, Eccleſiaſtica diſciplina?

A. Vt populus Chriſtianus ad Chriſti † doctrinam audiendam, ad conficiendam fidei * ſuæ profeſſionem, ad preces † Deo publicè adhibendas, ad diuinorum * operum, atq; beneficiorum memoriam celebrandam atq; retinendam, traditaq; ab eo myſteria † peragenda, in vnum conueniat.

M. An iſta ſeptimo quoq; die præſtitiſſe ſatis erit?

A. Sunt hæc quidem priuatim * cuiq; aſſiduè recordanda, & cogitanda: noſtræ tamen negligentiæ atq; imbecillitatis cauſa, ſtatus dies peculiariter huic negotio publicè deſtinatur.

M. Iam de ſeruis ſubleuandis, quare hoc mandato cautum eſt?

Deut.5.b.14. & 15.c.12.15. Ierem.34.c.12 A. Æquum fuit illos, † qui ſub aliena poteſtate ſunt, aliquod tempus à labore intermittere: alioqui enim illorũ cõditio, nimirum dura difficilisq; toleratu

toleratu futura eſſet. Et ſanè par erat, ſeruos communi noſtro * pariter atq; ipſorũ Domino, adeóq; patri etiam, quum eos ſibi per Chriſtum æquè adoptarit, vnà nobiſcum aliquãdo inſeruire: Sed & Dominis ipſis præterea vtile eſt, vt ſerui interdum † interquieſcant, quò videlicet ad intermiſſum paululùm laborem, alacriores validioresq; reuertantur.

Pſal.134.a.1. Gal.3.d.26.28 Eph.6.b.9. Coloſſ.3.b.11

Deut.5.b.14. Eſa.28.c.12.

M. Supereſt iam vt de ſpirituali quiete dicas.

A. Ea eſt dum à mundanis negotijs, * propríjsq; operibus atq; ſtudijs feriati, & quaſi ſanctũ quoddam otium agentes, nos totos in Dei poteſtatem permittimus, quò ille ſua in nobis opera peragat: & dum carnem noſtram, † vt ſcriptura loquitur, crucifigimus, hoc eſt, appetitus & motus animi prauos frenamus, ingenio noſtro temperantes, vt Dei ſpiritui obtemperemus: ita enim externæ quietis figuram atque imaginem, ad rem veritatemq; optimè reuocabimus atq; traducemus.

Eſa.1.d.14. 16 & 58.d.13 Heb.4.c.9.

Gal.5.d.24. Coloſ.3.a.5.

M. An ergò reliquis diebus hanc curam abijcere licebit?

A. Nequaquam: Poſtquam enim ſemel cœperimus, pergẽdum * eſt per totum vitæ curriculum: & numerus † ſeptenarius, quum perfectionem in Scripturis deſignet, omni ope atq; opera aſſiduè eniti, atq; ad eam * contendere oportere nos admonet. Vnà tamen oſtenditur, nos quoad in hoc mundo viuimus, à ſpiritualis huius quietis perfectione atq; abſolutione † longe abeſſe, guſtumq; tantùm quendam hic nobis præberi quietis illius,

Mat.24.b.13. Iac.1.d.24.25. †Gen.2.a.2.3. 4.Reg.5.c.10. Pſal.12.b.6. *Gen.17.a.1. Mat.5.g.48. † 1.Cor.2.c.9. Apoc.7.d.15. 16.17.& 14.c. 13.& 21.b.4.

Esa.25.c.8. 1.Cor.2.c.9. 2.Thes.1.b.7. Apoc.7.d.15. & 14.c.13. & 21.b.4.

quam in regno Dei sumus perfectè † absolutam, fœlicissimamq́ habituri.

M. Rectè recitatæ iam mihi à te sunt leges primæ tabulæ, qua verus Dei cultus, qui est bonorũ omnium fons, summatim comprehenditur. Iam verò quæ sint amoris charitatisq́ nostræ erga homines officia, quæ ex isto fonte scaturiunt & deriuantur, quæq́ secunda tabula continentur, mihi dicas velim.

Exo.20.b.12. Deut.5.b.16. Mat.15.a.4. Eph.6.a.2.3.

A. Secundæ tabulæ initium est, ❡ HONORA PATREM ET MATREM: VT SIS LONGAEVVS SVPER TERRAM, QVAM DATVRVS EST TIBI DOMINVS DEVS TVVS.

M. Honoris nomine hoc loco quid significatur?

Prou.1.a.8. Mar.7.b.10.12 Colos.3.c.20. 1.Tim.5.a.4. Heb.12.c.9.

A. Honor parantum, amorem, * timorem, & reuerentiam complectitur: & in obediendo illis, in salute, atq́ auxilio ferendo, eos defendendo, atq́ etiam si quando rerum inopia laborent, fouendo, vt in proprio suo munere atque officio versatur.

M. An de ijs tantùm qui natura parentes sunt, lex præcipit?

Deu.17.c.10. Rom.13.a.1. *Luc.10.c.16. 1.Tim.5.a.1. †Prou.5.c.13. Ioh.8.d.31. * Leu.19.f.32. Prou.19.d.16.

A. Tametsi ipsa verba aliud sonare non videntur, intelligendi tamen sunt omnes, quibus aliqua attributa est authoritas: vt † magistratus, ecclesiæ *ministri, † præceptores: denicq́ ornamento aliquo vel honoratæ * ętatis, vel ingenij sapientięq́, vel doctrinæ, vel gloriæ, vel fortunæ prædíti, vel cæteris rebus superiores, parentum nomine continentur: quando ex eodem fonte ipsorum pariter

atq́

atque parentum authoritas deriuatur.

M. Quonam?

A. Ex sacrosancta legum * diuinarum sanctione, qua illi æquè ac parentes dignitate atque honore afficiuntur, & decorantur. Inde enim omnes vel parentes, vel principes, vel magistratus, vel alij superiores, quicunq; tandem sint, vim suam atq; authoritatem omnem habent, atque obtinent: quod per hos Deo mundum hunc regere atque administrare visum fuerit.

Deu.17.c.10. Tit.3.a.1. 1.Pet.2.d.13.

M. Hoc quale tandem est, quòd parentum nomine magistratus, cæterosq; superiores appellat?

A. Vt intelligamus eos à Deo nobis, nostro † publico q; bono datos esse: simulq; ingenium * humanum superbia elatum, & celsitudinis appetens, atq; ab alterius imperio perferendo refugiens, authoritatis illius, † quæ minimè omnium est inuidiosa, exemplo, ad officium obsequiumq; in magistratum perduceret, atque assuefaceret. Parentū enim nomine non solùm, vt obtemperemus obediamusq; magistratibus, sed etiam vt eos colamus & diligamus: vicissimq; vt superiores imperent inferioribus, vt iustus parens probis filijs solet, præscribitur.

Rom.13.a.4. Heb.13.c.17. *Exo.32.b.9. Luc.19.c.14. † Prou.3.c.12. Mat.7.b.9. Luc.11.b.11. 1.Thes.2.c.18

M. Promissio illa mandato addita quid sibi vult?

A. Longa * fruituros vita, & in certa ac stabili bonorum possessione diu permansuros esse, qui meritos debitosq; parentibus, & magistratibus honores habuerint.

Exod.20.b.12. Deu.5.b.16. Eph.6.a.2.3.

M. At hæc promiſſio peculiariter ad Iudæos, qui pij in parentes fuerint, ſpectare videtur.

Gen.12.b.7. & 13.d.15.& 26.a.3. Deut.34.b.4. * Gen.1.a.1. Pſal.24.a.1. & 115.d.16. Dani.4.c.22.

A. Non eſt dubium, quin quod de terra † Chanaan nominatim dictũ ſit, ad Iudæos propriè pertineat: verùm cùm Deus totius orbis ſit * Dominus, quaſcunque nobis ſedes incolendas dederit, eas in poſſeſſione nos noſtra eſſe retenturos, hac lege promittit & confirmat.

M. Verùm in tam ærumnoſa pariter ac flagitioſa vita, prouectam ætatem cur Deus in beneficij loco ponit?

2.Reg.22.a.1. Pſ.18.a.1,2.3. Iere.14.b.8. Heb.2.d.15.

A. Quia dum ſuorum miſerijs,† & calamitatibus opem fert, vel eos in tot circumſtantibus periculis tuetur,& à vitijs atq; peccatis auocat: paternũ in eos vt liberos ſuos animum, beneuolentiamq; declarat.

M. Quid, an ex contrario ſequitur, eos quibus citò aut ante decurſam ætatem vita adimitur, aut quos vitæ huius miſeriæ atque ærumnę premunt, in odio apud Deum eſſe?

Iob.1.c.12,& 5.c.17. Prou.3.b.12. Math.5.b.10. 11.

A. Nihil minus: imò quo quiſque * ferè Deo eſt charior, eo vel grauiùs maiis oneratur, vel citiùs ex hac vita, quaſi è carcere, à Deo euocatus atque emiſſus, migrare ſolet.

M. An non iſta interim veritatem fidemq; promiſſionis Diuinæ infirmare videntur?

Deu.28.a.1.2. Eſa.1.c.19.20. Iere.22.a.4.5.

A. Minimè. Quum enim terrena nobis bona Deus pollicetur, hac vel aperta † vel tacita exceptione ſemper vtitur, modò ne ea animis interim noſtris

ſtris minùs ſalutaria ſint, aut pernicioſa. Eſſet enim valde præpoſterum, atq; peruerſum, niſi animæ ſemper * præcipua ratio haberetur, atque ita mundana commoda vel conſequamur, † vel illis careamus, vt æuo ſempiterno beati perpetuò fruamur. Mat.5.d.29. & 18.a.8. †2.Reg.7.c. 14.15. 2.Cor.6.b.8.

M. Iam quid de illis, qui parentibus magiſtratibúſue minùs obſequentes fuerint, aut illos violarint, aut occiderint etiam, dicemus?

A. Huiuſmodi ferè omnes vel * fœdiſſimam miſerrimamq; vitam producunt, vel eam immaturo acerboq; interitu, & infami morte de medio ſublati, per ſummum dedecus amittunt: Neq; in hac modò uita, ſed & in futuro † ſæculo æternas impietatis ſuæ pœnas perpetuò luent. Nam ſi homines à nobis alieniſſimos, vel inimicos * etiam aduerſariosq; capitales lædere, nedum occidere Dei mandato, quod proximè ſequitur, prohibemur: quàm ſit nobis ab omni in parentes iniuria, à quibus vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt, abſtinendum atq; cauendū, facilè profectò intelligimus. Et ſi præclarè à ſapientibus priſcis dictū eſt, vultu lædi pietatem, parentesq; verbo vocéue violare, ſummum eſſe nefas, quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura Diuina atque humana cogebant? Exo.21.c.17. Leuit.20.b.9. Deut.12.c.18. &c. Prou.30.c.17. † Mat.15.a.4. Rom.1.d.30. 32.& 13.a.2. b.5. * Leu.19.d.17 Math.5.c.21. &c. Luc.3.c.14.

M. At multò eſt adhuc atrocius patriæ parentem, quàm ſuum violare, aut occidere.

A. Profectò: Nam ſi ſingulos homines parentes

ſuos priuatim violare, flagitium: necare, parricidium ſit: quid dicemus de illis, qui contra rempub. contra patriam antiquiſſimam ſanctiſſimamq́, & communem omnium parentem, quam nobis chariorem eſſe quàm noſmetipſos decet, & pro qua nemo bonus dubitat mori, ſi ei ſit profuturus: qui contra principem, patrem patriæ ipſius, & reipub. parentem coniurarunt, atq; impia arma tulerunt: & quos deſerere vel deſtituere proditio ſit, de illorum pernitie, exitio, interitu cogitare? Verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt.

M. Recita iam ſextum mandatum.

Exo.20.b.13. Mat.5.c.21. Iac.2.b.11. A. †NON OCCIDES.

M. Satisne huic legi obtemperabimus, ſi manus à cæde & ſanguine puras habuerimus?

Deu.30.b.6. Pſal.24.b.4. Mat.9.a.4. Heb.3.c.12. †Mat.5.c.21. 22.23. Gal.5.d.20. 1.Ioh.2.b.11. A. Deus non externis tantùm operibus, ſed animi etiam * affectibus, adeoq; his potiſſimùm legem tulit: † ira enim & odium, & quæuis nocendi cupiditas, cædes coram Deo cenſetur. Ab his ergò nos etiam Deus hac lege prohibet.

M. Plenè ergò legi ſatisfaciemus, ſi odium in neminem concipiamus?

Mat.5.d.23. 24.25. Luc.6.d.27. Rom.12.d.18. A. Imò odium damnando, Dominus amorem erga * omnes homines, etiã inimicos exigit: adeoq; vt illis qui nobis malè precantur, & hoſtili in nos ſunt odio atq; crudelitate, non modò ſalutem & incolumitatem, omniaq; bona precemur, ſed de illis, quãtum in nobis erit, benè etiam mereamur.

M.

M. Iam præceptum ſeptimum quodnam eſt?

A. † NON ADVLTERABERIS. Exo.20.b.14. Deu.5.b.18. Mat.19.c.18.

M. Quid eo tibi contineri videtur?

A. Hoc præcepto omne fœdæ vagæq; libidinis genus, omnisq; quę à libidine naſcitur turpitudo, vt contrectandi petulantia, orationis * obſcœnitas, vultus geſtúſue laſciuia omnis, atque impudicitiæ ſignificatio quæuis prohibetur. Nec verborum modò turpitudo, obſcœnitasq; rerũ vetatur, ſed, quoniam tum corpora, tum animæ noſtræ † templa ſunt Spiritus ſãcti, quò pura ſit in vtrisq; caſtitas, pudor pariter, & pudicitia à Deo exigũtur: ne vel corpora vllis libidinis ſordibus, vel animi obſcœnis cogitationibus, * aut cupiditatibus vllo modo polluantur: ſed caſti puriq; perpetuò ſeruentur. * Rom.13.d.13. 1.Cor.6.b.2. Iac.2.b.11. 1.Cor.5.d.16. 17.& 6.d.15. 19. 2.Cor.6.d.16. *Iob.31.b.9. Prou.6.c.25. Mat.5.d.27.28

Magiſt. Perge ad cætera.

A. Octauum præceptum eſt, NON FVRABERIS. quo præcepto non tantùm furta illa quę humanis legibus puniuntur, verum etiam omnes fraudes, † atq; fallaciæ damnantur: nulli verò cõtra hanc legem flagitioſiùs committunt, quàm qui per rationem fiduciæ, eos erga quos amicitiam ſimulãt, maximè fraudare ſolent. Qui enim fidem lędunt, oppugnãt omnium commune præſidium. Ne ergò cuipiam imponamus, ne circũueniamus quenquam, ne emendi aut vendendi quæſtu & lucro duci nos ad iniuriam ſinamus, néue mercaturis faciendis iniuſtè rem quæramus, aut * menſuris vel ponderibus imparibus atq; iniquis vtentes, quæſtum faciamus, aut fallaces, & fucoſas merces vẽdentes, Exod.20.b.15. Mat.19.c.18. 1.Cor.6.b. 8.9.10. †1.Theſ.4.b.6 Tit.2.c.10. Prou.11.a.1. & 20.b.10. d.11.

dentes opes augeamus, prohíbemur.

M. An quícquam amplíus de hoc præcepto dicendum exíſtímas?

A. Maxímè: Nam non externa ſolùm furta fraudeſq; prohíbentur: nec vt mercatum tantùm ſine furto atque fallacíjs inſtítuamus, cæteráque omnía ſine inſidíjs agamus, hac lege iubemur: verùm etíam vt animo íta affecti ſímus, vt ímpunitate & ignoratíone omnium propoſita, ab íniuría abſtineamus tamen. Nam quod agere coram hominibus íníquum, íd etíam velle coram Deo malũ eſt.

Pſal.62.d.10. Zach.8.c.17. Mich.2.a.12. Act.20.g.33. Omnía ergò conſília & ſtudía, ípſaq; ín * prímis cupídítas ex alíenís íncommodís noſtra quærendi commoda, hac lege vetãtur. Deníq; vt ad ſuum quíſque quàm prímùm peruenìat, & quod quíſq; habeat ſui, íd vt cuíq; ſaluum maneat, omnibus modís operam dare, hac lege admonemur.

M. Nonum præceptum quod eſt?

Exo.20.c.16. Deu.5.c.20. Mat.19.c.18. A. NON ERIS † ADVERSVS PROXIMVM TVVM TESTIS MENDAX.

M. Quís eſt huíus præcepti ſenſus?

Exod.23.a.1. Leui.19.c.11. 12. Deu.19.d.18. 19. Mat.19.c.18. ? Pſal.15.a.3. Soph.3.c.13. Luc.3.c.14. A. Ne íuſiurandum aut fidem * víolemus: nec publíca tantùm manifeſtaq; periuría, ſed & omnía ín vniuerſum mendacia, calumníæ, † obtrectationes, maledícta, quíbus damnum vel detrímentum proxímus faciat, vel famam & exiſtimatíonem amittat, hac lege prohíbentur: vna enìm forma generalem doctrinã continet: Adeóque falſa aut vana, nec ípſi vnquam loqui, nec ín alíjs, vel verbís, vel ſcrípto, vel ſílentio, vel præſentía

ſentia adeò noſtra, tacitóue aſſenſu approbare debemus: ſed ſimplicis veritatis * amicos perpetuò & cultores eſſe, veritate ſemper niti, in veritatis lucem prout locus, tempus, aut neceſſitas poſtulabit, omnia ſtudioſè proferre, veritatis denique patrocinium vbique arripere, illamq; modis omnibus tueri & defendere oportet. Prouerb. 12. c.17.19. 2.Cor.13.c.8. Ephe.4.f.25.

M. Huic ergò legi vt ſatisfiat, linguæ & calamo temperare non eſt ſatis?

A. Secundum rationem antè adductam quum maledicentiam vetat, ſiniſtras † etiam ſuſpiciones & iudicia iniqua vetat. Nam hic legiſlator animi affectiones ſemper maximè reſpicit. Hęc ergò lex vel ad malè de proximis ſentiendũ, nedum ad eos * infamandos propenſos nos eſſe prohibet: imò hoc nos eſſe candore atque æquitate iubet, vt & de illis quantum veritas patitur, benè ſentiamus, & ſuam ipſis exiſtimationem, quantum in nobis erit, integram tueri ſtudeamus. Mat.7.a.1.2. Rom.14.a.3.4 1.Cor.13.b.5.7. Prou.25.c.17. 1.Pet.2.a.1.2.

M. Quæ ſubeſt ratio, quòd Dominus in lege ſua animi vitioſos affectus grauiſſimorum ſcelerum nominibus appellat? Odium enim & iram, cædis appellatione: laſciuiam omnem cogitationemq; fœdam, adulterij: cupiditatem iniuſtam, furti nomine complectitur.

A. Ne, vt eſt hominum ingenium, ad impios * animi affectus, vt ad leuia quædam, conniueremus, eos Dominus iuſtitię ſuę regula metiẽs, veris nominibus deſignat. Ita enim ſeruator noſter paternę mẽtis interpres optimus, ita Diuinus ille Rom.7.b.7. 2.Cor.10.b.6. Iacob.4.a.1.

ſpiritus rectè intelligẽdi Magiſter ſumm⁹, iſta explicat: * Qui iraſcitur, inquit, fratri ſuo, homicida eſt: qui cõcupiſcit mulierẽ, adulteriũ perpetrauit.

Mat. 5. d. 22. 28. & 15. b. 19. 1. Ioh. 3. c. 15.

M. Verùm cùm vitia tantùm & peccata his præceptis prohibeantur, cur tu interpretando, virtutes etiam contrarias præcipi dicis? Nam prohibito adulterio, caſtitatem: cęde & furto vetitis, ſummam beneuolentiam beneficentiamq; præcipi dicis: atq; ita in cæteris.

A. Quia idem ſeruator noſter ſic interpretatur, ſummam legis non in abſtinentia tantùm ab iniuria maleficioq;, ſed in * dilectione atque charitate conſtituens. Sicut & Regius propheta † antea monuerat: Declina (inquiens) à malo, & fac bonum.

Mat. 22. d. 39. Ro. 13. c. 8. 9. Gal. 5. c. 14. † Pſal. 37. c. 27.

M. Supereſt iam vltimum præceptum.

A. NON CONCVPISCES *CVIVSQVAM DOMVM, NON VXOREM, NON SERVVM, NON ANCILLAM, NON BOVEM, NON ASINVM, NEC QVICQVAM OMNINO ALIVD, QVOD ALTERIVS SIT.

Exo. 20. c. 17. Mich. 2. a. 2. Rom. 7. b. 7. 2. Co. 10. b. 6.

M. Cùm totam legem ſpiritualem eſſe, nec ad coërcendum tantùm externa maleficia, ſed & ad internos animi affectus frenandos inſtitutam eſſe iam aliquoties commemoraris, quid hîc amplius præcipitur, quod antea fuit omiſſum?

A. Actiones prauas, affectúſq; animi vitioſos Deus ſuprà prohibuit: nunc verò † exactiſſimam à nobis integritatem requirit, vt ne cupiditatẽ quidem vllam vel leuiſſimam, aut cogitationem minimam à recto quoquo modo declinantem, in animum obrepere ſinamus.

Eſa. 1. d. 16. Rom. 13. d. 14. Gal. 5. d. 24.

M.

M. Quid ergò, improuiſas & repentinas etiam cupiditates, momentaneáſq; cogitationes, quæ pijs etiam ſeſe ingerunt, peccata eſſe dicis, etiamſi illis obnitantur potiùs quàm obtemperent?

A. Omnes certè prauas * cogitationes, etiamſi non accedat conſenſus, ex natura noſtra depraua-ta prodire conſtat. Cupiditates verò repentinas, quæ corda humana ſollicitant, nec tamen firmam animi aſſenſionem approbationemq; eliciunt, nõ eſt dubium quin Deus hoc præcepto, vt peccata damnet. Par enim eſt, vt coràm * Deo in cordibus etiam noſtris, atq; animis, ſua atq; ea ſumma inte-gritas & mundities reluceat. Non enim illi poteſt innocentia iuſtitiaq; † niſi ſumma placere: cuius & hanc ſuam legem, perfectam nobis regulam propoſuit.

Gen.6.b.5. & 8.d.21. Pſal.94.b.11. Prou.20.b.9. Mat.15.d.18. 19.

Eſa.1.d.16. & 29.d.13. c.15. Iere.4.d.14. Ezec.18.g.31. Mat.5.a.8. †Pſal.5.a.4.5. 2.Cor.6.c.14.

M. Hactenùs Decalogum breuiter & dilucidè explicuiſti: verùm hæc omnia ſigillatim à te per partes tractata, an non poſſunt paucis in vnam quaſi ſummam colligi?

A. Quid ni? cùm Chriſtus cœleſtis magiſter vni-uerſam legis vim ac naturam ſummatim breuiſſi-moq; compendio ſit complexus, in hunc modum dicens: * Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: & hoc maximum eſt præ-ceptum in lege. Secundum autem eſt huic ſimile, Diliges proximũ ſicut teipſum. Ad hęc enim duo mandata, vniuerſa lex & prophetæ referuntur.

Mat.22.d.37. Mar.12.c.30. Luc.10.c.27.

M. Dei amorem qualem hic requiri intelligis?

A. Qui Deo videlicet conueniat: id eſt, vt ſimul & Dominum† eum potentiſſimum, & optimum* patrem, & ſeruatorem clemẽtiſſimum agnoſcamus. Huic proinde amori, & maieſtatis ſuæ ‡ reuerentia, & obſequium erga * voluntatem eius, & in bonitatem eius † fiducia adiungenda eſt.

Deu.10.d.17. 3.Reg.18.f.39 1.Tim.6.c.15. * Eſa.63.d.16. Math.6.b.8. 1.Tim.1.a.1. †Deu.10.c.12. Pſal.96.a.7. 1.Cor.10.g.31 *Deut.6.c.17. Rom.12.a.2. ‡ Pſal.2.d.12. & 25.a.1.&31 a.1. & 118.8. *Deu.30.b.6. Ioſ.23.c.11. Mat.10.d.37. Luc.14.f.26. †Ioh.14.b.15. c.21.23.24.& 15.b.19.

M. Totum cor, anima tota, totæq; vires quid ſignificant?

A. Eum nimirum amoris ardorem, eamq; ſyncerítatẽ, vt nullis omnino * cogitationibus, deſyderijs nullis, nedum ſtudijs & actionibus, quę Dei amori aduerſentur, locus ſit. Chari parentes (inquit ille) chari liberi, propinqui, familiares, charior adhuc patria: ſed omnes omnium† charitates pietas erga Deum ſummúſq; in eum amor non complectitur ſolùm, verùm etiam longè multumq; ſuperat: pro quo quis bonus dubitet mortem oppetere? Deum enim non tantùm ſuis omnibus, ſed & ſeipſo etiam chariorem habet homo verè pius.

M. Iam de proximi amore quid dicis?

A. Amoris vincula, Chriſtus inter Chriſtianos ſuos arctiſſima eſſe voluit. Quum verò natura ad nos ipſos † amandos ſimus propenſiſſimi, nec apertior, nec breuior, denique nec efficacior, aut æquior fraternę charitatis regula excogitari poteſt, quàm quę à Domino ex ipſa natura deſumpta nobis proponitur: vt eâdem videlicet proximum beneuolentia, qua ſeipſum, quiſq; proſequatur. Ex quo ſequitur, vt nihil proximo * faciamus, nihil de illo dicamus, aut ſentiamus, quod non & alios nobis

1.Cor.13.b.5. Ephe.5.a.29. Philip.2.c.21. Mat.7.b.12. & 22 d.39. Luc.6.d.31. Ro.13.c.9.10.

nobis facere, vel de nobis loqui, aut sentire velimus. Qua vnica lege si teneremur, quæ omnium aliarum legum est quasi anima, nihil opus esset profectò tot legum cancellis, quos ad cohibendas mutuas iniurias, & ciuilem societatem tuendam, homines quotidiè excogitant: idq; penè frustrà, si huius vnius legis nulla sit inter mortales obseruatio.

M. Proximi nomen quam latè se fundit?

A. Non cognatos modò, affines, aut amicos, qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti: verùm & eos etiam, qui nobis † sunt incogniti, adeoq; inimicos etiam nostros complectitur proximi appellatio.

Mat.5.g.43. Lu.10.f.33.36 Ioh.13.d.34. 1.Thes.4.c.9.

M. At quid isti nobiscum habent communionis?

A. Eo sanè vinculo, quo Deus vniuersum genus humanum colligauit, nobis sunt coniuncti: quod inuiolabile * ac firmum esse voluit, & nullius proinde prauitate, odio, aut maleuolentia aboleri potest. Quamuis enim nos quispiam oderit, manet nihilominus ipse nobis proximus, eóque loco semper habẽdus est, quòd ordo ille, per quem hęc hominum inter homines societas, & coniunctio est conciliata, firmus atq; inuiolabilis semper manere debeat. Atque ex hoc facilè intelligi potest, quare scriptura Sacra charitatem, † siue amorem inter primarias religionis Christianæ partes esse voluerit.

Mat.5.g.44. Luc.6.d.27. 1.Ioh.2.b.9. & 3.b.10. & 4.b.7.

Gal.5.a.6. 1.Ioh 3.d.23.

M. Verùm quid sibi vult quod in fine adiungitur, huc referri totam legem & prophetas?

A. Quòd reuera omnium ſumma illuc pertineat. Admonitiones enim, præcepta, cohortationes, promiſſiones, minæ, quibus paſsim ipſa Lex & Prophetæ, & Apoſtoli vtuntur, ad nihil aliud quàm huius legis finem, quaſi ad ſcopum collimant. Et ad charitatem * omnia in ſacris literis ſic referũtur, vt eò nos quaſi manu ducere videantur.

Mat.7.b.12. Luc 6.d.31. Ro.13.c.8.10. Gal.5.b.14. 1.Tim.1.b.5.

M. Iam porrò volo vt mihi dicas, quænam ſit lex hæc quam narras, eadémne illa quam nos vocamus Legem naturæ, an præter eam etiam altera?

A. Id olim abs te me didiciſſe memini præceptor, nempe legem, vt rationem ſummam in natura humana à Deo inſitam fuiſſe, cum † integra adhuc ea eſſet, & incorrupta: (vt quę ſcilicet ad Dei imaginem erat creata) itaq; lex naturę & eſt, & dicitur. Poſt contractam verò peccati labem, tametſi ſapientum * animi vtcunq; huius natiui luminis fulgore illuſtrati ſint, in maxima tamen hominum parte ita reſtinctum eſt hoc lumen, vt eius vix vllæ ſcintillulæ conſpiciantur. Adeóq; contra diuina decreta atq; edicta in hac conſcripta lege, quæ amorem in Deum atq; homines ſummum iubent, Dei † atq; hominũ odium acre penitus eſt multorũ animis inſitum: vnde tãta in Deum impietas, tam hoſtilis crudelitas in homines.

Gen.1.d.26. 27.31. Eph.4.f.24. Coloſſ.3.b.10. Luc..1.g.79. Act.14.c.17. & 17.f.27. Rom.1.c.19. Mat.24.c.9. 10.b.12. Ioh.17.c.14. 2.Tim.3.a.2.

M. Vnde fit quòd Deus voluerit eam in tabulis deſcribi?

A. Dicam: † Imago Dei in homine poſt Adami lapſum, natiuo malo, & conſuetudine praua adeò obſcurata eſt, & iudicium naturale adeò vitiatũ, vt

Luc.1.g.79. 1.Cor.2.d.14. Eph.4.d.17.18

vt homo non ſatis intelligat, honeſtum turpi quid interſit, nec iuſtum iniuſto. Eam itaq; imaginem volens benignus Deus in nobis renouare, per legem in tabulis deſcriptam * perfectæ iuſtitiæ regulam expreſſit: adeò quidem ad viuum, vt nihil à nobis aliud requirat Deus, niſi vt eã ſequamur. Neq; enim aliud ille ſacrificium acceptum habet, quàm † obedientiam: & proinde exoſum illi eſt, quicquid præter eius præſcriptum in religione, aut pietatis negotio ſuſcipimus.

Pſal.19.c.8. & 119.a.1. Baruc.4.a.1. †1.Reg.c.15. c.22. Oſee.6.c.6. Marc.12.c.33.

M. Verùm quum nihil de priuata cuiuſq; vocatione in hac lege præcipiatur, quomodo poteſt hæc vitæ regula eſſe perfecta?

A. Vt nihil de ſingulorum officijs hic explicatè præcipiatur, quum tamen quod ſuum eſt cuique * reddere nos lex iubeat, in ſumma colligit, quæ ſint cuiuſq; in ſuo priuatim ordine, ac vitæ genere partes atq; officia. Hic verò Dominus breuiter & ſummatim paucis complexus eſt, quæ extant paſſim in ſcripturis, de ſingulorum officijs, ſinguliſq; præceptis explicatiſſima.

Exo.20.b.12. 15. & toto capite.

M. Quum ergò formam ritè colendi Dei perfectam lex oſtendat, nónne omnino ſecundum eius præſcriptum viuendum eſt?

A. Adeò quidem, vt Deus ex legis præſcripto viuentibus vitam † polliceatur: contrà verò, legis ſuæ violatoribus * mortem denuntiet, ſicut antè dictum eſt. Atq; hanc ob cauſam ſuperiùs in partiendo, obedientiam, vt vnam ex primarijs religionis veræ partibus, recenſui.

Deut.8.a.1. & 30.c.15. Mat.19.c.17. Ioh.12.g.50. *Deu.11.d.28 & 30.c.17. Rom.1.c.18. & 6.d.23.

M.

M. Iustos ergò esse censes eos, qui Legi Dei per omnia obediunt?

A. Sanè, si qui id præstare possint, iusti ex lege essent: verùm ea imbecillitate † laboramus omnes, vt nemo quod debet omni ex parte impleat. Nam vt demus inueniri, qui Legi aliqua ex parte obtemperet, non tamen is ideo coram Deo iustus erit: nam * execrandos & detestabiles pronuntiat omnes, qui non omnia impleuerint, quæ in lege continentur.

† Gen.6.b.5. &c.8.d.11. Prou.20.b.9. Ro.7.c.14.15. Gal.2.d.16.

* Gal.3.b.10. Iac.2.b.10.

M. Nullum ergò mortalem ex lege coràm Deo iustum esse statuis?

A. Nullum omnino: Nam & † scripturæ idem pronuntiant.

Iob.25.b.4. Rom.3.d.28. & 4.c.15. Gal.2 c.16.d. 21.& 3.b.10.

M. Cur ergò legem tulit Deus, quæ perfectionem exigat facultate nostra maiorem?

A. In lege ferenda Deus non tam quid nos præstare possemus, qui nostra culpa * imbecillitate laboramus, quàm quid ipsius iustitia dignum esset, spectauit. Quum verò Deo, non nisi summa † iustitia placere possit, eam viuendi normam quam ipse descripsit, omnino perfectã esse oportuit. Deinde nihil à nobis exigit lex, cui præstando obstricti non simus. Quum verò longissimè à debita * legis obedientia absimus, nulla idonea aut iusta excusatione homines coram Deo sese defendere possunt: adeoq; vniuersos coram Dei tribunali lex & reos sistit, † & condemnat etiam. Atq; id est quod Paulus, legem ministerium mortis, & damnationis vocat.

Luc.17.c.10. Rom.3.c.20. Gal.3.a.3.

Psal.5.a.4.5.6. 2.Cor.6.c.14.

Iob.4.d.17.& 15.b.14. 2.Par.6.g.36. Gal.2.c.16.

† Rom.3.c.19. & 7.b.8.10. Gal.3.b.10.

M.

M. An lex ergò vniuersos simul in hoc deplorati ſſimo ſtatu collocat?

A. Incredulos * quidem atq; impios, hoc, quo dixi, loco lex & ſtatuit & relinquit: qui vt ne minimum quidem legis apicem implere poſſunt, ita nullam prorſus in Deo per Chriſtum fiduciam habent. Inter pios tamen, alios prętereà vſus lex habet. Deut.27.d.27. Rom.3.b.10. Iacob.2.b.10.

Magiſt. Cedo quos?

A. Principio Lex tam † exactam vitæ perfectionem flagitans, quaſi ſcopum pijs, ad quem collimare, & metam, ad quam eniti conueniat, demonſtrat, vt ad ſummam rectitudinem in dies proficiendo magno conatu cõtendant: hanc enim mentẽ volũtatemq; Deo immortali duce, pij ſuſcipiunt. Maximè verò cauent, quantum efficere & conſequi poſſunt, ne quod in ipſis inſigne vitium fuiſſe dicatur. Deinde cum multò maiora * viribus humanis lex exigat, cumq; tãto oneri ſe impares eſſe ſentiant, ad petendam à Domino virtutem eos excitat. Prætereà cum lex eos perpetuò † reos agat, ſalutari dolore animos eorum percellit, & ad pœnitẽtiam, de qua antè memini, veniamq; à Deo per Chriſtum petendam atque impetrandam adigit: ſimulq; ne ſuæ innocentiæ confidant, aut ſuperbire coram Deo audeant, coërcet. Eſtq; illis perpetuò frẽni inſtar, quo in Dei timore retineantur. Poſtremò dum abſolutam iuſtitiam * per opera ſua ſe conſequi non poſſe ex lege diſcunt, cũ per eam animorum ſuorum maculas atq; ſordes Deut.6.b.6.7. Ioſue.1.b.7.8. Pſal.1.a.2. Pſal.119.a.5. Rom.7.c.14. 2.Cor.3.b.5. Deut.27.d.27. Rom.3.b.10. 11.12. 2.Cor.3.c.9. Prou.20.b.9. Ro.1.c.20.21. Gal.2.c.16.

Rom.3.c.20. & 7.b.7. † tanquam in ſpeculo cõtueantur, ad humilitatem hoc pacto eruditos, ad quærendam in Chriſto iuſtitiam eos & præparat & remittit.

Rom.10.2.4. Gal.3.b.10. &c.& d.24. M. Quantum ergò video, * legem Dei, quaſi pædagogum quendam ad Chriſtum eſſe dicis, quæ nos per agnitionem noſtri, pœnitentiam, & fidem ad Chriſtum rectà deducat.

A. Ita eſt.

Secunda pars de Euangelio & Fide.

Tranſitio. M. Quum ergò abundè, vt in compendio toti huic de lege atque obedientia quæſtioni ſatisfactum ſit, chariſſime fili, iam de Euangelio, quod Dei promiſſiones continet, & iuris diuini violatoribꝰ Dei clementiam per Chriſtum pollicetur, quodq; fides maximè reſpicit, vt dicamus, ordo poſtulat:

Pag.10.v.25. hoc enim in noſtra partitione ſecundum fuit: atq; huc etiam, ipſa rerum, de quibus iam egimus, ſeries nos quaſi manu perduxit. Euangelij ergò, ſimulq; fidei noſtræ ſumma quænam eſt?

A. Ea nimirum ipſa, qua fidei Chriſtianæ præcipua capita, breuiter olim perſtricta, continentur: queq; vulgò Symbolũ Apoſtolorum appellatur.

M. Fidei compendium cur Symbolũ nominatur?

A. Symbolum, ſi interpreteris, eſt ſignum, nota, teſſera, aut indicium, quo commilitones ab hoſtibus dignoſcuntur: vnde compendium fidei, quo Chriſtiani à non Chriſtianis diſtinguuntur, Symboli nomen ſibi rectè aſciuit.

M. Sed

M. Sed qua de causa Apostolorum Symbolum dicitur?

A. Quòd vel ab ore Apostolorum exceptum, vel ex illorum scriptis summa fide collectum, ab initio vsq; ecclesię receptum, perpetuò inter omnes pios firmum, ratum atque immotum, vt certa atq; constituta Christianę fidei regula, permanserit.

M Agè nunc, Symbolum ipsum mihi recites velim.

A. Fiet. CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM COELI ET TERRAE, ET IN IESVM CHRISTVM, FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM, QVI CONCEPTVS EST E SPIRITV SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE: PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS EST: DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS: ASCENDIT AD COELVM, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS, VNDE VENTVRVS EST AD IVDICANDVM VIVOS ET MORTVOS. CREDO IN SPIRITVM SANCTVM. SANCTAM ECCLESAM CATHOLICAM, SANCTORVM COMMVNIONEM, REMISSIONEM PECCATORVM, CARNIS RESVRRECTIONEM, ET VITAM AETERNAM.

M. Breuiter ista â te, & strictim proposita sunt, mi fili, quocirca operæ pretium est, vt de singulis quid credas, clariùs dicas atq; explicatiùs. Et primùm, in quot partes totam hanc confessionem distribuis?

A. In quatuor præcipuas: quarum in prima de *Partitio.*

Deo Patre, & rerum omnium creatione: in secunda, de eius filio Iesu Christo, quæ etiam totam redemptionis humanæ summam complectitur: in tertia de Spiritu sancto: in quarta de Ecclesia, & Diuinis in ipsam beneficijs tractatur.

M. Perges ergò ordine quatuor istas mihi partes explicare: & primùm quid in ipso statim Symboli initio Credendi nomine significas?

Mat.28.d.19. Rom.1.b.17. Ioh.1.b.12.13 Gal.3.d.26. A. Me veram ac viuam, id est, * Christiani hominis fidem in Deum patrem, filium, & spiritum sanctum habere, eamq; hac confessionis formula † testari me, atq; comprobare.

†Mat.10.c.32. Rom.10.b.9. Heb.4.d.14. M. Est ne ergò fides aliqua, quæ vera viuaq; non sit?

Rom.1.d.32. Tit.1.d.16. Iacob.2.d.26. A. Est certè fides quædam generalis, vt ita loquar, est & * fides mortua.

M. Quum ergò non leuis momenti res sit, quam credendi, Christianæq;, id est, veræ ac viuæ fidei nomine complecteris, agè explica mihi quænam ea sit, quomodoq; à fide illa generali & mortua etiam distinguatur.

Mat.7.d.22. Luc.12.f.47. 2.Cor.13.a.2. A. Fides in genere ea est, quæ veritati verbi Dei † fidem habet: id est, quæ omnia in scripturis de Deo, eiusq; immensitate, potentia, iustitia, sapientia, misericordia item in homines fideles ac pios, summaq; seueritate in incredulos atque impios, cæteráque in scripturis tradita vniuersa vera esse credit.

M. Annon omnia hæc etiam & vera illa, quam dicis

dicis, fides credit?

A. Maximè: verùm ea vltra progreditur, ſicuti mox dicemus. * Nam hactenùs non impij ſolùm homines, ſed & dæmones etiam credunt: neque tamen † fideles proinde ſunt, aut dicuntur. At vera fides, vt omnia in verbo Dei tradita certiſſima eſſe nihil dubitat, * ita promiſſiones de Dei patris miſericordia, & peccatorum remiſſione fidelibus omnibus per Chriſtum factas, quæ propriè † Euangelium dicuntur, amplectitur: quam qui habent, non ſolùm * Deum vt potentiſſimum omnium Dominum, iuſtiſſimumq; iudicem timent (quod & homines impios pleroſq;, & ‡ Dæmones etiam facere iam antea diximus) verùm etiam vt † patrem ſuum optimum atque clementiſſimum amant: cui vt placere per omnia pijs ſtudijs operibuſq;, quæ fidei fructus dicuntur, vti obſequentes filios decet, ſtudent, ita de eius * venia, ſi quando vt homines ab eius voluntate aberrarint, per Chriſtum impetranda, bonam certamq; ſpem cõcipiunt. Peccata enim ſua, Chriſto, cui fidunt, † ira Patris placante, non magis ſibi vnquam imputãda ſciunt, quàm ſi ea nũquam fuiſſent perpetrata. Et quamuis legi, officioq; erga Deum atq; homines ſuo non ſatisfecerint ipſi, Chriſtum tamẽ ſumma legis obſeruatione, Deo pro ſe cumulatè ſatisfeciſſe credunt: & per hanc illius * iuſtitiam & Diuinæ legis obſeruationem, in numero locoq; iuſtorum, & Deo charos haberi ſe, haud aliter ac ſi legem obſeruaſſent ipſi, perſuaſum habent. Atq; hęc ea eſt † iuſtitia, quam nos fide conſequi

Rom. 1. d. 32. Tit 1. d. 16. Iac. 2. d. 19.
† Ioh. 1. b. 12. Gal. 3. d. 25. 26
*Luc. 24. c. 47. Rom. 4. c. 16.
†Eſa. 61. a. 2. Luc. 2. b. 10. 11 & 4. c. 18.
*Deu. 10. d. 20 Pſal. 111. b. 10.
‡Iac. 2. d. 19.
†Deu. 10. c. 12. Pſal. 1. a. 2. 3. Coloſ. 2. a. 6. Eph. 5. a. 1. 2. b. 8.
*Mat. 1. d. 21. Rom. 3. d. 24. & 5. a. 1.
†Ep. 2. c. 15. 16 Coloſ. 2. c. 14. Heb. 10. c. 17. 1. Ioh. 2. a. 1. 2.
1. Cor. 1. d. 30. 2. Cor. 5. d. 18. Eph. 1. b. 6. 7. Phil. 1. b. 9.
†Rom. 3. c. 21. Gal. 2. c. 16.

ſequi Sacræ literæ declarant.]

M. Annon iſta etiam in Dæmonibus, aut hominibus impijs eſſe poſſunt?

Gen.4.b.13. Prou.10.d.24. Mat.27.a.45. Iac.2.d.19. 1.Ioh.4.d.18.

A. Nihil minùs: nam * tametſi Deum vt potentiſſimum iuſtiſſimumq; timeant, aut horreant potiùs, quum ſuæ eum impietatis vltorem fore ſciant, in eius tamen in ſe bonitate & clementia, neque vllam fiduciam, neque ad eius gratiam receptum aliquem habere, neque eius voluntati obſequendi ſtudium vllum ſuſcipere poſſunt. Itaque eorum fides, tametſi de veritate verbi Dei nõ ambigant, mortua † dicitur: vt quæ trunci inſtar aridi atque emortui, fructus nullos piæ vitæ, id eſt, amoris in Deum, charitatiſq; in homines, vnquam ex ſe edat.

Mat.7.d.23. Luc.8.b.1.13. 1.Cor.13.a.2. 3.c.14. Iac.2.d.26. Tit.1.d.16.

M. Ex his ergò, quæ hactenùs commemoraſti, definitionem mihi cedo viuæ illius & veræ Chriſtianæ fidei.

Fidei definitio. Rom.8.a.1. b.14.g.38.39. Coloſ.2.a.2.3. 1.Theſ.1.b.5. Heb.10.d.22. 23.& 11.a.1. †Pſal.1.a.3. Mat.13.c.23. Gal.5.a.6. 1.Pe.1.c.14.15

A. * Fides eſt certa cognitio, paternæ Dei erga nos per Chriſtum beneuolentiæ, fiduciaq; in eadem, ſicuti in Euangelio teſtatum eſt, quæ †ſtudium pię vitę, id eſt, Dei patris voluntati obſequendi ſemper coniunctum habet.

M. Satis explicuiſti, quid fidei, credendiq; nomínibus ſignifices. Perge iam, quibus commodiſſimè poſſis verbis mihi ediſſere, quid per Dei nomẽ, quod in ſymbolo proximè ſequitur, intelligas.

Gal.5.b.8. 2.Petr.1.a.4.

A. Annitar pro meo ingenio atq; facultate, præceptor optime. Intelligo *naturam eſſe vnam, vel †ſubſtantiam,

†ſubſtantiam, vel animum, vel mentẽ, vel *ſpiritũ potiùs diuinum (varijs enim modis de Deo loquuti ſunt ſapientes, tum Ethnici, tum noſtri, quũ nihil de eo propriè dici poſſit) † æternum, abſque principio & fine, * immenſum, ‡ incorporeum, oculis humanis minimè conſpicuum, maieſtate † auguſtiſſima, quem vocamus Deum: quẽ oportet vniuerſos mundi populos *reuereri, & ſummo honore colere, omnémque in eo, vt optimo maximo, ſpem † fiduciamq; collocare.

Heb.1.a.3. *Ioh.4.d.24. †Rom.1.c.20. & 16.d.26. *Mat.6.b.13. & 19.d.26. ‡Ioh.1.c.18. Coloſſ.1.c.15. †Pſa.104.c.31. Eſa.2.c.10.d. 19. 1.Tim.1.d.17. & 6.c.16. *1.Cor.10.g. 31.

M. Quum vnus ſit Deus, ediſſere cur in Chriſtianæ fidei confeſſione tres commemores, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum?

†Pſa.36.b.7. *Mat.28.d.19. 1.Ioh.5.b.7. †Ioh.10.f.30

A. Non *multorum Deorum, ſed trium deſtinctarum in vna diuinitate perſonarum hęc ſunt nomina. In † vna enim Dei eſſentia, *PATREM, qui filium ab æterno ex ſe genuit, intueri conuenit, vt originem primumq; rerum omnium authorem: †FILIVM, ex patre ab æterno genitum, qui ſit æterna Dei patris ſapientia: *SPIRITVM SANCTVM, ab vtroq; procedentem, vt Dei virtutem, per omnia diffuſam, ſed ita, vt etiam perpetuò in ipſo reſideat: † neq; diuidi tamen propterea Deum. Ex his enim tribus perſonis nulla aliam, aut *tempore, aut magnitudine, aut dignitate anteit: ſed pater, filius, & ſpiritus ſanctus, tres deſtinctæ perſonæ, ‡ æternitate æquęuæ potentia æquales, dignitate pares, Deitate vnum ſunt. † Vnus ergò æternus, immortalis, omnipotens, glorioſus, optimus, Max. Deus pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Ita enim de Deo patre, filio, & ſpiritu ſancto, à

Gal.3.c.20. *Gen.1.a.1. 1.Cor.8.b.6. †Ioh.1.a.1. & 17.a.5. Coloſ.1.b.15. Heb.1.a.2.3.5 *Luc.1.d.35. Ioh.14.d.26. Act.5.a.3.4. 1.Cor.12.a.4. †Ioh.10.f.30. 1.Cor.8.b.6. Gal.3.c.20. *Ioh.1.a.1.& 5.c.17.18. d.21.23. Phi.2.a.6. ‡1.Ioh.5.b.7. † Deut.4.f. 35.39. Pſal.86.c.9.10. & 104.c.30.31. 1.Tim.1.d.17.

Chriſtianorum

Christianorum vniuersitate, quę Catholica eccle-
sia dicitur, ex scripturis sacris * proditum est: quū
alioquin huius mysterij immensitas tanta sit, vt ne
mente quidem concipi, nedum verbis explicari
queat: in quo proinde simplicitas fidei Christianę
ad credendum parata, potiùs quàm ingenij † acu-
men ad inquirendum, vel linguæ etiam officium
ad explicandum mysterium tam arcanum, atque
occultum requiratur.

* *In Symbolis, siue cõfessionib. fidei Christ. Apost. Nican. & Athan.*

Pro.25.d.26.

M. Verissimum quidem est quod dicis. Perge er-
gò: cur Deum vocas patrem?

Prima pars Symboli, Deus Pater.

A. Eius rei præter eam, quam antè memorauí,
præcipuam causam, quòd videlicet * naturalis sit
pater vnici filij sui ab ęterno ex se geniti: duę sunt
aliæ causæ, ob quas noster etiam Pater & sit, &
dicatur. † Vna, quòd nos omnes initio creauit,
quodq; vitam omnibus est largitus: de qua mox
plura dicemus. * Altera verò maioris etiam mo-
menti est, quòd videlicet, iterum diuinitùs per
spiritum sanctum nos genuit, & † fide in verùm,
& naturalem filium suum Iesum Christum, nos
sibi filios adoptauit, & regno suo, ac vitę æternæ
hæreditate per eundem donauit.

Mat.3.c.17.
Iohan.1.b.14.
Rom.15.b.6.
2.Cor.1.a.3.
&.11.g.31.
† Gen.1.d.27.
Mal.1.a.6.
&.2.b.10.
*Ioan.3.a.3.5.
1.Pet.1.a.3.
d.23.
†Ioh.1.b.12.
Ro.8 c.15.17.
d.23.& 9.a.4.
Galat.4.a.5.6.
Tit.3.b.7.

M. Quo sensu nomen illi omnipotentis tribuis?

A. Quòd * mundum, & vniuersa vti condidit, ita
in potestate etiam habeat, prouidentia gubernet,
arbitrio constituat, omnibusq; prout illi visum fu-
erit, imperet: sic vt nihil nisi eius decreto permis-
suue fiat, nihil sit quod ille efficere non possit: ne-
que enim otiosam quandam Dei potentiã, quam
non

* Esa.40.c.21.
Mat.5.g.45.
& 10.c.29.
Eph.1.b.11.

non exerceat, imaginor.

M. An impios etiam homines, ſpiritusq; malignos Dei imperio ſubdis?

A. Quid ni? Miſerrimè enim alioqui nobiſcum ageretur, vt quibus nunquam ſecuris eſſe liceret, ſi quid illis in nos, præter Dei volũtatem, permitteretur. Verùm eos Deus quaſi fræno ſuæ potentiæ ita coërcet, vt ne mouere quidem ſe, niſi eius nutu aut permiſſu, poſſint vnquam. Nos verò vnà hæc conſolatio ſuſtentat, ita nos in omnipotentis eſſe Patris poteſtate, vt ne vnus † quidem capillus noſter, niſi ex eius voluntate, qui nobis tam benè vult, perire poſſit.

Iob. 1. b. 10. Lu. 22. d 31. 32 Io. 10. c. 28. Act. 2. d. 23. & 4. c. 27. 28. & 12. b. 11.

† Luc. 12. a. 7. & 21. c. 28.

Magiſt. Perge.

A. * Quum Dei Opt. Max. bonitatem atq; immenſitatem mẽs humana per ſe capere nullo modo poſſit, cœli eum & terræ, & rerum, quæ in eis continentur, vniuerſitatis creatorẽ eſſe addimus: quibus uerbis, Deum in operibus ſuis † & mundi opificio, tanquam in ſpeculo quodam cõtemplandum, & quoad noſtra id refert, cognoſcendum eſſe ſignificamus. Quũ enim magnitudinem illam immenſam mundi videmus, eiusq; partes omnes ita eſſe conſtitutas, vt neque ad ſpeciem pulchriores, neque ad vſum meliores eſſe potuerint: ſtatim intelligimus Dei opifici atq; ædificatoris infinitam potentiam, ſapientiam, bonitatem. Quis enim eſt tam vecors, qui aut cùm ſuſpexit in cœlum, Deum eſſe non ſentiat? Imò ob hanc maximè cauſam Deus homines primùm humo excitatos, celſos & erectos conſtituiſſe videtur, vt ſuperarũ

Ioh. 1. c. 18. 1. Tim. 1. d. 17.

Pſal. 19. a. 1. & 50. b. 7. Rom. 1. c. 19. 20.

Hi. atque

atq; cœlestium rerum essent spectatores, & ipsius cognitionem, cœlum intuentes, capere possent.

M. Quomodo Deum omnia creasse dicis?

Gen.1.a.1. Psal.33.b.6. Act 14.c.15.

A. * Deum Patrem Opt. Max. initio, & ex nihilo, non solùm cœlum, & vniuersum hunc mundum aspectabilem, & res in eis omnes quæcunq; continentur, † sed & spiritus etiam incorporeos, quos Angelos appellamus, * per potentiam verbi sui, id est, Iesu Christi filij sui, fabricasse & condidisse.

†Colos.1.c.16 *Ioh.1.a.3. 1.Cor.8.b.6. Heb.1.a.2.

M. Verùm an pium esse putas, affirmare Deum Opt. Max. spiritus vniuersos, etiam malignos illos, quos Diabolos vocamus, condidisse?

Gen.1.d.31. Ioh.8.f.44. Colos.1.c.16. Iud.b.6.

A. Deus quidem eos tales non † condidit: sed ipsi ab origine sua, absq; vlla spe recuperandæ salutis, sua ipsorum malitia exciderunt. Itaq; nõ creatione & natura, sed naturæ corruptione mali effecti sunt.

A. Quid: an satis habuit Deus semel vniuersa cõdidisse, omni rerum cura in posterum abiecta?

A. Hoc quidem antea breuiter attigeram: cùm verò tueri & conseruare res conditas multò sit præstantius, quàm eas semel condidisse: * certò credendum est, vbi mundum & omnia sic fabricasset, ea deinceps & conseruasse, & hactenus cõseruare. Ruerent enim vniuersa, atq; ad nihilũ recíderent, nisi eius virtute, & quasi manu sustinerentur. † A Deo etiam totum naturæ ordinem, & rerum mutationes, quæ fortunę vicissitudines falsò putantur, pendere; Deum cœlum versare, ter-

Psal.75.a.3. & 104.b.10. & 145.c.15. Heb.1.a.3.

Mat.10.c.29. 30. * Exo.14.c.21. Psal.89.b.10. & 147.c.8.9.

ram

ram tueri, maria moderari, omnem hunc mundū regere, eius numini omnia parere, eius numine omnia gubernari certò credimus: † eum serenitatis & tempestatis, pluuiæ & siccitatis, fœcunditatis & sterilitatis, sanitatis ac morborū authorem esse: eum, * quæcunq; ad vitam nostrā tuendam conseruandamq; pertinent, & vel ad vsus necessarios, vel ad honestam voluptatem expetuntur, rerumq; adeò omniū, quas natura desiderat, abundantiam & copiam munifica manu suppeditasse semper, atq; etiam suppeditare largissimè: vt nimirū illis perinde vteremur, ac memores & pios filios decet.

Leu.26.a.4. &c.

Psal.144 c.12. & 145.c.16.17 Esa.51.a.3. Mat.5 g.45. Rom.14.b.6. 1.Cor.10.g 31 Eph.5.a.4. 1.Tim.4.a.3.4 1.Pet.5.b.7.

M. Quem ad finem, Deum Opt. Max. vniuersa hæc condidisse existimas?

A. Mundus ipse hominū † causa factus est, & quę eunq; in eo sunt, ad usum fructumq; hominū parata sunt. Et vt res alias omnes Deus hominis gratia, ita hominem ipsum ad suam ipsius * gloriam condidit.

Finalis causa. Gen.1.d.26. 29.30. Psa 8.b.7.&c. *Prou.16.a.4. Esa.43.b.7. Rom.11.c.36. Colos.1.c.16.

M. Quid ergò habes, quod dicas de prima hominis origine & creatione?

A. Id quod scripsit Moses: Deum scilicet ex argilla primùm † hominem finxisse, illiq; animam & vitam inspirasse: deinde de viri latere, somno sopiti, detractam mulierem in lucem produxisse, vt eam illi vitæ sociam adiungeret. Ac propterea homo ADAMVS vocatus est, quia ex * terra traxit originem: mulier autem, quia omniū † viuentium mater erat futura, appellabatur * EVA.

Gen.2.b.7. d.21.22.

Gen.2.b.7. & 3.d.19. †Gen.3.d.20. *Al. Hena.*

M. Cùm tanta in vtrisq; viris pariter atq; fœminis vitiositas, improbitas, peruersitasq; hodie conspiciatur, an eos Deus tales ab initio condidit?

A. Nihil minùs. Deus enim summè bonus, nihil
Gen.1.d.31. nisi * bonum potest efficere: Hominem ergò primùm Deus ad
†Gen.1.d.26. Colos.3.b.10. † imaginem & similitudinem suam condidit.

M. Imago autem illa, ad quam hominem ais formatum esse, quænam est?

A. Ea est absolutissima iustitia, & perfectissima sanctimonia, quæ ad ipsam Dei naturam quàm
Rom.8.f.29. maximè pertinet: quæq; in * Christo nouo nostro
1.Cor.15.f.49 Adamo, præclarissimè est demonstrata: cuius in
2.Cor.3.d.18. & 4.a.4. nobis, quędā quasi scintillulæ vix iam cōpareant.
Colos.1.b.15. & 3.b.10.

M. Itáne vix comparent?

A. Profectò: neque iam ita splendent vt in initio, ante hominis lapsum, quandoquidem homo pec-
Rom.1.c.22. catorum * tenebris, & caligine errorum imaginis
1.Cor.1.c.18. huius splendorem restinxit.
23. & 2.d.14. & 3.d.19. Eph.4.d.17.

M. At quomodo hoc factum sit dicas, volo.

A. Dicam: Cùm mundum hunc fabricatus esset
*Gen.2.b.8. Dominus Deus, * hortum ipse parauit cultissimū, plenissimumq; oblectationis & iucūditatis, quæcunq; expetibiles erāt, delitijs vndiq; affluentem. Hic Dominus Deus singularis cuiusdam beneuolentiæ gratia hominem collocauit, omniaq; illius
Gen.2.c.17. *Gen.3.b.11. Psal.8.b.4.5.6. &c. vsui permisit: tantùm illi fructu arboris † scientiæ boni & mali interdixit, morte, si illum gustaret, denunciata. Par enim erat, vt tot beneficijs * affectus

fectus homo, hactenus parendo, libenter se Dei imperio obtemperare ostenderet, vtq; sua contentus sorte, altiùs sese contra conditoris voluntatem conditus ipse non efferret.

M. Quid deinde factum est?

A. Mulier † à diabolo illusa, viro persuasit, vt vetitum fructũ gustaret: quæ res vtrunq; morti statim obnoxiũ effecit: deletáque illa cœlesti imagine, ad quam primùm est conditus, in locum sapientiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ, quibus eum ornamentis Deus induerat, teterrimæ successerunt pestes, * cæcitas, impotentia, impietas, vanitas, iniustitia, quibus etiam malis, atque miseriis progeniem suam, atque adeò omnem posteritatem implicuit & cooperuit. Ge. 3 2.1.b.6.7 Act. 14.c.12. 13.& 17.c.22. Rom.1.c.22. & 8.b.7.8. 1. Cor.2.d.14. Eph.4.d.17. 18.f.22.

M. Verũ an non nimiùm seuerè vnius pomi gustũ vltus esse Deus videri possit?

A. Ne quis hominis scelus grauissimum, vt paruum delictũ eleuet, neue ex pomo tantùm, † & immensa gula factum spectet. Nam ille vnà cum coniuge sua, dolosis * Sátanæ illecebris captus atq; irretitus, à Dei veritate incredulus ad mendacium deflexit: serpentis calũnijs, quibus Deum & mendacij, & inuidiæ, & malignitatis insimulat, fidẽ habuit: tot † beneficijs affectus, in authorem ingratissimus excitit: terræ filius, cui parùm videbatur, quòd ad Dei similitudinẽ factus esset, intolerabili * ambitione atq; superbia, sese Dei maiestati æquare affectauit: denicq; conditoris se imperio † contumaciter subduxit, imò iugum eius Gen.3.a.6. Gen.3.a.4.5. Psal.8.b.4.5.6. Gen.3.d.22. † Gen.3.b.11. Ose.6.b.7. Rom.5.d.19.

petulanter excussit. Frustrà ergò Adæ peccatum verbis extenuatur.

M. Atqui parentum culpa omnem posteritatem summa priuari fœlicitate, vltimisq; malis atque miseriis onerari, quomodo non iniquũ videbitur?

A. Adamus generis humani primus parẽs extitit: ornamẽtis itaq; illis eũ Deus affecit, vt ea tam sibi quàm suis, hoc est, vniuerso hominum generi haberet simul ac perderet. Eo itaq; spoliato, natura vniuersa nuda, inopsq;, ac bonis omnibus destituta deseritur: illoq; peccati labe inquinato, quasi * à radice trunco vitiato, rami vitiosi enati sunt: qui vitium suum in alios ex se nascentes surculos, transtulerunt. Inde autem tam breue, † exiguum, atq; incertum vitæ curriculum nobis circumscriptum: inde nata est carnis nostræ infirmitas, * corporum debilitas, imbecillitas, fragilitasq; humani generis: inde horribilis mentiũ † cæcitas, & animorum prauitas: inde ista distortio deprauatioq; affectionum, & cupiditatũ omnium: hinc illud * seminarium, & quasi sentina peccatorum omnium, cuius vitijs genus humanum inficitur & conflictatur: cuius mali proprium, verumq; nomẽ quærentes, nostri PECCATVM ORIGINIS appellarunt.

Rom. 5. b. 12. 14. c. 17. 18. 19 1. Cor. 15. c. 22 & g. 48.
† Psal. 100. a. 3. 6. 7. b. 9. 10. & 102. b. 8. 9. & 109. 23. &c.
* Iob. 14. a. 1. &c.
† Rom. 1. c. 22. 1. Cor. 3. c. 18. 19. Ephe. 4. d. 17. 18. 19.
* Rom. 5. b. 12. &c.

M. An in hac tantùm vita, peccati huius pœnas luit humanum genus?

A. Imò hoc natiuo malo ita corrupta est natura & perdita, vt nisi bonitas & misericordia omnipotentis Dei, afflictis nobis, adhibita medicina, tulisset

Gen. 3. d. 14. 15 Mar. 1. d. 21. Coloss. 1. c. 13.

tulisset opem atq; auxilium, quemadmodum fortunis in calamitates omnes, corporibus in vniuersas † morborum mortisq; miserias incidimus: ita necessariò in * tenebras, atq; sempiternã noctem, & ignem, qui extingui non potest, ibi omni supplicio perpetuò excruciãdi, præcipites rueremus. Nec mirum alias etiam res † conditas, eam pœnã, quam commeruit homo, in cuius vsum conditę erant, subijsse: perturbatoq; in cœlo * & terra toto naturæ ordine, noxias tempestates, sterilitatem, morbos, atq; alia infinita mala in orbem inuasisse: in quas † miserias atq; ærumnas, præter natiuũ illud malum, multis nostris, magnisq; peccatis meritissimò incidimus.

Gen.3.c.17. 18.19. *Mat.8.b.12. & 22.b.13. Gen.3.c.17. Gen.3.c.17. 18.19. Ose.6.b.7. 2.Cor.11.a.3.

M. O funestam atque horrendam ex peccato cladem & calamitatem. At quænam tandem illa est, quam nobis fecisse Deum medicinam dicis, in qua primi nostri parentes, & reliqui deinceps eorum posteri spem posuerunt & defixerunt?

Transitio.

A. Ad eam nimirũ salutis spem erecti sunt, quam ex fide in Iesum Christum liberatorem atq; seruatorem, ipsis à Deo * promissũ conceperunt. Hoc enim est quod iam proximè in Symbolo sequitur:

Secunda pars Symboli. Deum filium. Ge.3.c.14.15.

CREDO IN IESVM CHRISTVM. &c.

M. An & primis parentibus nostris, Deus liberationis per Iesum Christum spem statim fecit?

A. Profectò: Nam vt Adamum * & Euam verbis primùm grauiter castigatos, de horto deturbauit, ita serpentẽ deuouit, † & minatꝰ est illi tẽpus olim fore, quo mulieris semen caput illi imminueret.

Gen.3.b.11. 12.13.c.17. d.23.24. †Gen.3.c.14.

M.

M. Quod verò est semen illud, de quo loquitur Deus?

Gal.3.c.16.19. A. Semen * illud est (vti clarissimè nos docet Paulus) Iesus Christus filius Dei, verus Deus, & filius virginis, verus homo, in quo nos fiduciam atque spem nostrã collocare, secundo loco in Symbolo
Mat.1.d.20.21 profitemur: qui conceptus est è Spiritu † sancto,
Luc.1.d.31.35 & genitus ex sanctæ, castæ, atq; incorruptę virginis Mariæ natura; atque ea matre sic natus & enutritus est, vt reliqui infantes, nisi quòd ab omnis
Ioh.1.d.29. peccati contagione * omnino purus esset atque a-
Heb.4.d.15. & 9.d.14. lienus.

M. An satis ergò habuit Deus semel in Veteri testamento de hoc semine promisisse?

A. Imò promissionem hanc humano generi optatissimam, Dominus Deus parentibus † nostris primùm factam, identidem illorum posteris confirmauit, quò maiore expectatione illius præstandi homines tenerentur. Nam fœdere per circumcisionem * cum Abrahamo & eius semine inito, ipsi primùm, mox Isaaco eius filio, deinde Iacobo
Gen.17.b.10. & 22.d.18. & 26.a.4. & 28.c.14. nepoti promissum suum confirmauit. Postremò,
†Deu.10.c.15. & 34.a.4. clarissimis per Mosen † cæterosq; prophetas suos
Ps.89.a.4.f.35 Esa.53. & 54. a.3. & 65.b.9. editis oraculis, promissi sui constantiam retinuit atq; seruauit.

M. Quid autem sibi uolunt ista verba, Serpentis caput conteret?

Psal.74.c.13. & 140.a.3.4. Eccle.10.b.10. Amos.8.a.3. A. In ‡ serpentis capite venenum eius continetur, vitæq; & virtutis summa consistit: caput ergò serpentis vniuersam vim atq; potẽtiam, & regnum,

aut

aut, vt veriùs loquar, tyrannidem diaboli, serpentis antiqui significat: quam * vniuersam, Iesus Christus, semen illud mulieris, in quo promissi sui summam Deus compleuit, virtute mortis suæ subegit. Itaq; serpentis caput conterens, omnes sibi fidentes ab eius tyrannide in libertatem vindicauit. Hoc enim est, quod hic in Symbolo profitemur, nos IN IESVM CHRISTVM DEI FILIVM CREDERE: id est, Iesum Christū nobis, qui impietate & scelere obstricti atq; obligati, & mortis æternæ laqueis irretiti tenebamur, & serpentis Diaboli fœda seruitute premebamur, libertatis vindicem esse, atq; seruatorem.

Mat.1.d.21. Act.10.f.38. Colos.1.d.13. 2.Tim.2.d26. He.2.d.14.15. 1.Ioh.3.b.8.

M. Videris mihi interim, & ipsum nomen IESV, illustri admodū explicatione esse interpretatus.

A. Profectò: neq; enim aliud Hebræis est IESVS, quàm σωτὴρ Græcis, Latinis SERVATOR. Nam vt vim eius exprimant, aliud magis aptū nomen non habent. Ex his autem quæ diximus obscurū iam esse non potest, quare hoc nomen sit adeptus: solus enim ille suos æterno exitio, cui alioqui erāt destinati, exemit & seruauit. Et alij quidem hoc nomen vsurparunt, quod corporibus hominum salutem attulisse visi sint: At * Iesus Christus animas simul & corpora sibi fidentium solus seruare potest.

Mat.1.d.21. Act.4.b.10.12 Ro.5.b.9.10. Phil.2.b.9.

M. A quo est illi hoc nomen inditum?

A. Ab * Angelo, Dei ipsius iussu. Nomini verò quod ipsi Deus imposuit, reuera etiā eum respondere necesse fuit.

Mat.1.d.21. Luc.1.c.31. & 2.c.21.

M. Iam CHRISTI nomen quid sibi velit dicito.

Psal.2.a.6. & 109.a.5. Da 9.g.24.25. Luc.7.c.16. Act.7.c.37.

A. Idem est, ac si † vnctum diceres: quo significatur, eum summum Regem, Sacerdotem, ac Prophetam esse.

M. Vnde hoc constabit?

Leui.4.a.3. 1.Reg.16.a.1. b.12.13. 3.Reg.19.d. 15.16.

A. Ex sacra scriptura: quæ & * vnctionem ad tria hæc accommodat: & eadem sæpè Christo tribuit.

M. An ergò oleo, quali in priscis Regibus, sacerdotibus, & prophetis creandis vsi sunt, vnctus est CHRISTVS?

Luc.4.c.18. Act.4.c.27. & 10.f.38. Heb.1.c.9. *Ioh.1.b.14. 16.

A. Nequaquam: verùm multò præstantiore: veberrima videlicet † Spiritus sancti gratia, qua repletus * fuit, diuinisq; eius opibus accumulatissimè prædítus: cuius cœlestis vnctionis externa illa, vmbra tantummodò fuit.

M. Sibine soli hæc adeptus est, an & nobis etiam aliquas inde vtilitates præbet?

Luc, 22.c.29. Ioh.1.b.14.16 2.Cor.1.d.21. Coloss.1.b.13 2.Tim.4.a.8.

A. Imò à Patre ista Christus accepit, vt nobiscum eadem, modo atq; ratione, quam conuenire cuiq; maximè nouit, cõmunicet: † ex eius enim plenitudine, vt ex vnico, sancto, atque augusto fonte, haurimus omnes quicquid habemus cœlestium bonorum.

M. Non ergò mundanum dicis esse CHRISTI regnum?

Luc.1.d.32. Ioh.18.f.36. Col.1.b.13.14 2.Tim.4.a.1.

A. * Minimè: sed spirituale & æternũ, quod verbo & Spiritu Dei, quæ iustitiam secum & vitam ferunt, regitur atq; administratur.

M. Quem

M. Quem nos ex hoc regno fructũ percipimus?

A. Virtute & spiritualibus † armis, ad carnem, mundum, peccatum, Satanam, immanes & capitales animarum nostrarum hostes debellandos, nos instruit: beatam conscientiarum libertatem largitur: denicq; Diuinis suis opibus præditos, ad piè sancteq; viuendum iuuat & confirmat. Rom.13.d.12. & 16.c.20. 2.Cor.6.b.7. & 10.a.4. Eph.4.b.8. & 6.b.11.

M. Qualis sacerdos est CHRISTVS?

A. * Maximus, & æternus: qui solus sese Deo sistere, solus sacrificium, quod ille gratum acceptumq; habeat, facere, & solus Dei iram placare valet. Psal.110.b.4. Heb.4.d.14. 15.& 5.b.6. & 7.a.3.b. 11.c.15.16. 21.26.&c. & 9.d.14.

M. Quo ista nostro commodo facit?

A. Quia nobis à * Deo pacem ac veniam petit & precatur, nobis iram Dei placat, nosq; patri reconciliat. Solus enim Christus Mediator noster est, per quem cum Deo redimus in gratiam. Sed & collegas nos quodãmodò sibi † in sacerdotio suo facit, nobis quoque dans aditũ ad patrem, vt in eius conspectũ cum fiducia prodire, & nos ac nostra omnia Deo patri in sacrificium per ipsum offerre audeamus. *Luc.2.b.14. Ioh.14.d.27. Act.10.f.36. Eph.2.c.14.17 Colos.1.c.20. 1.Tim.2.b.5. Hc.9.b.14.15. †Rom.8.c.14. 15.& 12.a.1. Gal.4.a.5.6. Ephc.3.b.12.

M. Prophetia CHRISTI cuiusmodi est?

A. Quum prophetas Dei optimi maximi seruos, vt voluntatem suam mortales edocerent, antea à se missos, homines * contemnerent atque aspernarentur, verbumq; eius sacrosanctum suis somnijs atque inuentis iam planè obscurassent, atque obruissent, ipse Dei filius prophetarum omnium Mat.15.a.3.8. 9.& 21.d.34. 37. Luc.11.g.47. 50. Act.7.f.51.52. Hebr.1.a.1.2.

Dominus in hunc mundum descendit, vt patris voluntate quàm plenissimè declarata, prophetijs ac vaticinationibus omnibus finem imponeret. Patris ergò legatus † atque internuncius ad homines venit, vt ipso interprete, in rectam Dei cognitionẽ ac veritatem omnem adducerentur. Ita triplex illud officium & munus, quod Dei filius à Patre cœlesti susceptum expleuit, vt nobiscum fructum eius omnem communicaret, Christi nomine continetur.

Ioh.1.a.4.5. & 8.d.26.c.40 & 15.c.15.& 17.a.6. &c.

M. Hoc ergò in summa dixisse videris, filium Dei non modò dici, & esse IESVM CHRISTVM, id est, seruatorem, Regem, Sacerdotem, Prophetam, sed & nobis, & ad nostrum commodum atque salutem ita esse.

A. Omnino.

M. Verùm quũ pijs † omnibus hic honor habeatur, vt Dei filij nuncupentur, quomodo Christum filium Dei vnicum appellas?

Iohan.1.b 12. 13.& 11.g.52. Rom.9.f.26.

A. Solius Christi Deus * naturalis est pater, solus Christus naturâ Dei filius est, vt qui ex substantia patris genitus, vniúsque cum patre essentiæ est: nos verò Deus gratuitò per Christum filios sibi asciuit atque adoptauit. Itaque Christum vnicum Dei filium rectè agnoscimus, quũ hic illi honor, suo summoq; iure debeatur: filiorum tamen nomen adoptionis † iure nobiscum etiam per Christum gratis communicatur.

Mat.2.c.15. & 3.d.17. Ioh.1.b.14 & 45.& 14.b.10. Heb.1.a.5.& 5.b.5.

Rom.8.c.15. Gal.4.d.5. Eph.1.a.5. 1.Ioh.3.a.1.

M. Iam Dominum esse nostrum quomodo intelligis?

A. Quòd

A. Quòd principatum illi pater in *homines, Angelos, atq; vniuersa detulerit: quodq; Dei regnum in cœlo pariter ac in terra nutu atque potestate sua administret. Hinc verò admonẽtur pij omnes, non sui † se iuris esse, sed totos tũ corporibus, tum animis, tum in vita, tum in morte in Domini sui esse potestate, cui ut seruos fidissimos obedire, & in omnibus obsecundare oportet. Deu.16.c.17. Mat.9.a.6.& 10.a.1.& 21. d.18. Luc.1.d.32. Eph.1.d.20. †Deu.10.b.12 c.20. Mal.1.a.6.

M. Quid deinde sequitur?

A. Quomodo naturam humanam assumpserit, necessariaq; ad salutem nostram vniuersa præstiterit, memoratur.

M. Itáne Dei filium hominem fieri oportuit?

A. Omnino: quod enim homo in Deũ peccauit, *hominem quoque luere atque expiare necesse erat: quod onus longè grauissimũ, † nullus nisi homo Iesus Christus tollere atque sustinere poterat. Sed neque ‡ mediator esse alius poterat ad Deum hominibus consiliandũ, pacemq; inter eos conficiendã, nisi idem Deus pariter atque homo Christus. Itaque homo factus, nostram quasi personam induit, vt in ea salutis nostræ partes susciperet, sustineret, perageret, atq; absolueret. Mat.17.d.22. 23.& 20.d.18. 19. Ioh.11.f.50. Ro.5.c.15.&c. 1.Cor.15.c.21 Phil.2.a.6.7. Heb.2.b.9. † Esa.53. ‡ 1.Tim.2.b.6 Heb.9.d.15. & 12.f.24.

M. Verùm cur è Spiritu sancto conceptus est, natusq; ex Maria virgine, potiùs quàm consueta, ac naturali ratione procreatus?

A. Qui aliorum scelerà expiare, impiosq; ac damnatos in integrum restituere debeat ac possit, nulla ipsum † labe aut macula peccati imbutum vel a- Ioh.1.d.29.

1.Cor.5.b.7. Heb.4.d.15. & 9.d.14. *Gen.6.b.5.6. Psal.14.a.23. & 51.a.5. Rom.3.c.10. †Esa.7.c.14. Mat.1.c.20.23 Luc.1.c.31. d.35. *Exo.12.a.5. Ioh.1.d.29.36 1.Pet.1.d.19. Apoc.14.a.4.

sperſum, ſed ſingulari ac ſumma integritate, & innocentia prædítum eſſe oportet. Quum ergò penitùs * corruptum & contaminatum eſſet humanum ſemen, in conceptione filij Dei, mirificam atque arcanam Spiritus ſancti virtutem, † qua in vtero caſtiſſimæ puriſſimæq; Virginis, atq; ex eius ſubſtantia formaretur, intercedere oportuit, ne communi illa humani generis labe ac contagione pollueretur. Chriſtus ergò puriſſimus * ille agnus à Spiritu ſancto, conceptu virginis ſine crimine genitus editusq; eſt, vt maculas noſtras, qui vt in peccato & dedecore primùm concepti natiq; ſumus, ita deinde in turpi vita commoramur, lueret, elueret, atque deleret.

M. At cur nominatim Mariæ virginis fit mentio, in hac confeſſione Chriſtiana?

Gen.22.d.18. Eſa.11.a.1. Mat.1.a.1. & 22.d.42. Rom.1.a.2.

A. Vt agnoſcatur eſſe verum illud † Abrahæ ac Dauidis ſemẽ, de quo diuinitùs vaticinationibus prophetarum prædictum atque præmonſtratum fuerat.

M. Ex his quæ iam ſunt dicta, intelligo Ieſum Chriſtum Dei filium, naturam humanam ad hominum ſalutem induiſſe: perge ergo; quid deinde factum eſt?

Eſa.53.toto. & 61.a.1. Iere.33.c.14. *Luc.4.c.18. Act.3.d.22.23 & 7.c.37.

A. Doctrinam illam de ſalute per Chriſtum reſtituenda, lætiſſimam, & modis omnibus diuinam, quæ Græco vocabulo εὐαγγέλιον nominatur, à prophetis † ſanctis Dei ſeruis, antiquitùs proditam: * ipſe tandem prophetarum dominus Ieſus Chriſtus,

Christus, Dei, atque idem Virginis filius, id est, illud ipsum promissum semen, omnes luculentissimè docuit: eandemq; vt per vniuersum orbem terrarum docerent, Apostolis † suis, quos ad illud munus elegerat, mandata dedit. Mat.28.d.18. 19. Mar.16.d.15.

M. An satis habuit doctrinam hanc simpliciter & clarè verbis tradidisse?

A. Imò quò propensioribus eam animis mortales amplecterentur, * depulsis morbis, fugatis ‡ dæmonibus, atq; alijs infinitis beneficijs, miraculis, & signis, quibus tota † eius, atque Apostolorum suorum vita innocentissimè sanctissimeq; acta, refertissima erat, eandem confirmauit atque comprobauit. Mat.4.d.24. & 8.a.2.b.13. 15. ‡ Mar.9.c.18. Act.10.f.38. †Act.2.d.22. g.43.& 3.a.6. & 5.a.5.c.12. 15,16.19.

M. At quamobrem Symbolum, omissa eius vitæ historia, à natalibus statim ad mortem transilit?

A. Quia ea tantū in Symbolo recensentur, quæ sunt in redemptione nostra ‡ præcipua, quæq; illius ita sunt propria, vt eius quasi substantiam in se complectantur. Esa.53.totū. Act.13.d.23. 27.&c. Esa.53.

M. Iam mortis eius ordinem & modum mihi edissere. Mat.26.b.14. f.59.60.61. & 27.c.26.28. d.33.34.&c.

A. A suis nefariè * proditus, à Iudeis per calumniā malitiamq; accusatus, à Pontio Pilato iudice damnatus, sæuis verberibus crudeliter cæsus, & indignis modis acceptus atq; illusus, in crucem subiatus, illi suffixus est: atque ita omni supplicio excruciatus, ignominiosa atque acerbissima morte affectus est. Mar.15.toto. Luc.23.toto. Ioh.18.& 19. toto.

M. Hánccine

M. Hánccine gratiam pro cœlesti illa doctrina, & pro maximis illis atq; infinitis meritis ipsi retulerunt?

A. Hæc quidem illi in eum crudeliter, malitioſè, atque impiè perpetrarunt: verùm ipse sua sponte * ac volens hæc omnia perpessus atque perfunctus est, vt iratum humano generi Patrem sacrificio hoc suauissimo placeret, vtque pœnas † nobis debitas dependeret ac persolueret, atq; nos ex illis hoc modo eximeret. Neq; enim inter homines inusitatum, vt alter pro altero spondeat, * & fide iubeat, aut luat etiam. Cum Christo autem quasi sponsore, ꝙ pro nobis sic passo, Deus summo quasi iure egit: in nos verò, quorum peccata, merita supplicia, pœnasq; debitas in Christū transtulit, lenitate, mansuetudine, clementia, misericordia singulari vsus est. Christus ergò mortē, quæ pœna hominum sceleri à Deo immortali erat constituta, pertulit, ac perferēdo vicit. Sed & morte sua victum & subactum fregit ac domuit illum, qui mortis tenebat imperium, † id est, diabolum, à cuius nos tyrannide atque seruitute in libertatem vindicauit.

Mat. 20. d. 28. Mar. 10. f. 45. Ioh. 10. b. 11. c. 15. 17. 18. Rom. 4. d. 25. Coloss. 1. c. 20. †Esa. 53. toto, 2. Cor. 5, 21. Gal 1. a. 4. Ephe. 1. b. 7. Colos. 2. c. 14. *Gen. 42. d. 19 e. 24. f. 37. & 43. b. 9. c. 23. & 44. c. 16. d. 32. 33.

Act. 10. f. 38. Colos. 1. b. 13. Heb. 2. d. 14.

M. Verùm quū nos morte, quæ quotidiè immineat atque impendet, nihilo minus mulctemur, & peccati nostri pœnas luimus, quem tandē ex hac victoria fructum percipimus?

A. Amplissimum profectò. Nam morte Christi effectum est, vt mors * fidelibus iam non sit interitus, sed quædam quasi migratio commutatioq; vitæ

Luc. 23. f. 43. Io. 11. c. 25. 26.

vitæ, breuíſq; adeò & certa in cœlum tranſmiſſio, quò ducem noſtrum intrepidè ſequi debemus: qui ſicuti morte non interíit, ita nec perire nos patietur. Quocirca pij * mortis metu, quæ laborum, ſolicitudinum, atque malorum huius vitæ omnium perfugium illis & dux in cœlum ſit, exhorreſcere iam ampliùs, aut trepidare non debent. Ioh.11.b.11. 1.Cor.15.c.18 1.Theſſ.4.c.13 14.

M. Ecquod aliud commodum nobis ex Chriſti morte accedit?

A. Qui vnius cum Chriſto per fidem ſunt corporis, ſin his prauí affectus & appetitus vitioſi, quos Carnis concupiſcentias vocamus, quaſi vnà cum eo in crucem acti, emoriuntur, ne ampliùs in animis noſtris dominentur. Rom.6.a.4.7. b.11.12.13.d. 22.& 8.a.1.2. 3.b.10.11.13. Coloſ.2.c.13.

M. Romanus præſes ſub quo paſſus eſt, cur diſertè nominatur?

A. Primùm, perſonarum & temporum deſignatio rebus fidem tribuit: deinde, Chriſtum ſuo, atq; à Deo aſſignato & conſtituto tempore, naturam noſtram ſuſcepiſſe, ac mortem oppetiſſe, res ipſa indicat: * quum ſceptrum videlicet à Iudæ poſteris ad Romanos, † ac alienigenas Reges, qui precarium ſub Romanorum imperio regnum obtinebant, tranſlatum iam eſſet. Ad hæc, Chriſtum gentibus *ad ſupplicium tradendum fore, & ſententia iudicis capite damnandum, diuinitùs olim fuerat præmonſtratum. Gen.49.b.10. Dan.9.g.25. †Luc.2.a.1. & 3.a.1. Pſal.2.a.2. Lu.18.f.31.32 & 24.c.26.

M. Id quamobrem tandem?

A. Sententia iudicis Innocens damnatus eſt, vt

fontes nos, quorum causa Diuino iudicio conuicta atq; damnata erat, pro cœlesti † tribunali absolueret, & in integrum restitueret. Si enim à latronibus iugulatus, aut commota & concitata seditione, à priuatis hominibus ferro trucidatꝰ fuisset, nullam ea mors satisfactionis, compensationisq; speciem habuisset.

Esa.53.b.3.8. Ro.5.a.1.6.8. & 8.a.1. 2.Cor.5.d.18. 23. 1.Pet.3.d.18.

M. Atqui Pilatus de illius innocentia testimonium dixit.

Mat.27.c.18. 23. Marc.15.b.10. Luc.23.b.14. Ioh.18.g.38. †Esa.53.a.5. Ioh.1.c.29.36. 1.Pet.3.d.18.

A. Rectè hoc illi testimonium tribuit † Pilatus, cui de eius innocentia planè constitit. Nam si nocens extitisset, minimè fuisset aptus atq; idoneus, qui alieni peccati pœnas sufferret atque persolueret: Deumq; placatum peccatoribus efficeret. Eum tamen posteà assiduo Iudæorum clamore atque conuitio iactatus, & improbissimis vocibus * fatigatus atque victus, idem ille Pilatus innocentem de sententia populi condemnauit. Vnde liquet non sua ipsum peccata, quæ † nulla in eo erant, nec pœnas ipsi debitas morte luisse, sed debitas hominum sceleri, sibi indebitas pœnas sua voluntate in se susceptas subijsse, sustinuisse, atq; dependisse: & nostrorum flagitiorum maculas morte voluntaria, & suo innocentis sanguine luisse atq; eluisse.

*Mat.27.c.22. Luc.23.b.18. 21.23.24. Esa.53.a.4.5. 1.Pet.2.d.24. & 3.d.18.

M. At qua de causa populus summa & singulari integritate atq; innocentia virum tam acerbè & penitùs oderat?

Mat.27.b.18. Marc.15.a.10. †Mat.15.b.12

A. Sacerdotes, Pharisæi, & Scribæ, inuidiæ * incendio flagrantes, quum † veritatis vim atque lucem

cem ferre non possent, in eius vindicē atque asser-
torē, imperitæ * multitudinis odium concitarunt. Luc.20.c.19. Ioh.8.c.40.45 & 11.f.47. *Mat.27.c.20. Mar.15.b.11.

M. Quum iudicio damnatus sit, quomodo sua ip-
sum sponte mortem obijsse dicis?

A. Si Pharisæi, aut Scribæ, aut Iudęi alij, aut simul vniuersi, vitæ necisq; potestatem in Christum habuissent, iamdudum illi mortem maturassent: sæpè enim † antea illi perniciem necemq; machinati fuerant. Sed & quum in aliud tempus supplicium eius differre statuissent, *quod festus ille Azymorum dies, quem anniuersarium summa religione cęremoniaq; celebrare solebant, iam adesset: ne id quidem efficere potuerunt, quin sub ipsum diem festum, alieno ipsis tempore, sed diuinitùs huic rei constituto, pateretur. Vnde satis constat, in ipsorum manu ac potestate nulla harum rerum aut tẽporum momenta sita fuisse, sed sua ipsum † voluntate, nulla vi coactum, hanc mortem pro nostra salute oppetisse. Luc.11.g.53. & 20.c.19. Ioh.8.g.59. & 11.g.53.57. *Mat.26.a.4. Mar.14.a.1. Esa.53.b.7. d.12. Mat 20.d.28. & 26.f.53. Ioh.10.d.17.

M. Quare eum potissimùm necis diem illi Deus
destinauit?

A. Vt ex ipso etiam tempore intellígeretur, Christum esse illum * Paschalem, id est, verè castum purumq; agnum, qui morte mactatus, gratissimã se Patri victimam pro nobis præberet. Mat.26.a.2. Luc 22.a.1.7. Marc.14.a.1. 1.Cor.5.c.7. Heb.7.d.27.

M. Quum elígendę mortis optio penes ipsum fu-
erit, cur in crucem agi voluit, potiùs quàm alio quouis supplicio affici?

A. Primùm quidem ex Patris sui voluntate, ad

Eſa. 53.d.12. Matt.26.d 39. 42. Marc 15.c.28. Luc.22.d.37. Ioh.3.b.14. †Deu.21.d.23 Gal.3.b.13. Eſa.53.toto. Pſal.22.a.6.7. c.12.13.&c. Mat.26.g.67. & 27.c.21.26. 28.d.34.38.c. 44.f.48. Phil.2.a.7.8. Eſa.53.a.6. Pſal.22.a.1. Mat.26.d.38. & 27.f.46. Luc.22.d.43. Eſa.53.a.4.5. b.8. 1.Pet.3.d.18.

quam ſe ỹ cõformauit, quęcp tot vaticinationibus, oraculis, ſignis, atque indicijs diuinitùs olim prodita fuit atcp declarata. Deinde, vltima omnia pati voluit pro nobis, qui vltima omnia eramus cõmeriti. Erat enim illud mortis genus præ cæteris omnibus †execrãdum & deteſtabile, quo potiſſimùm tamẽ pro nobis occumbere voluit, vt diram execrationem, qua ſcelera nos noſtra deuinxerãt, in ſe ſuſciperet, eáque nos hoc pacto exolueret. * Contumelias enim omnes, omnia probra atque ſupplicia, pro ſalute noſtra leuia omnino ſibi eſſe, atcp pro nihilo duxit: adeocp cõtemptus, abiectus, & omnium hominũ infim⁹ eſſe ſuſtinuit, quô nos planè perditos, ad amiſſæ ſalutis ſpem erigeret.

M. Ecquid amplius de Chriſti morte dicendum habes?

A. † Chriſtum non communi modo morte in hominum conſpectu mulctatum, ſed & æternę mortis horrore perfuſum fuiſſe: cum vniuerſis Inferorum copijs quaſi manum conſerũiſſe, atcp luctatũ eſſe: pro ſummo Dei tribunali iudicium triſte, Diuinæcp animaduerſionis grauem ſeueritatem ſubijſſe: in ſummas anguſtias adductum fuiſſe: horribiles formidines, atcp acerbiſſimos animi dolores, quô iuſto Dei iudicio per omnia ſatisfaceret, irãcp eius plenè placaret, pro nobis perpeſſum atque perfunctum eſſe. Peccatoribus enim, * quorũ hîc quaſi perſonam Chriſtus ſuſtinuit, non præſentis modò, ſed & futuræ etiam æternæcp mortis dolores atque cruciatus debentur. Quum verò humani generis perditi iam atque damnati culpam pa-

riter

riter, iustamq; pœnam ita in se susciperet atq; sustineret, tam graui metu, tantóque animi motu ac dolore perturbatus est, † vt exclamaret, Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me? Psal.22.a.1.6. Mat.27.f.46.

M. An non ignominia interim hoc pacto Dei filius afficitur, aut desperationis illi nota quædam inuritur?

A. Ille quidem hæc omnia absq; omni omninò * peccato perpessus est: tantùm abest, vt vlla animum eius desperatio occuparit. Nunquam enim interea Patri † confidere, & benè de salute sperare desiit, nec circumfuso vndique pauore obtorpuit vnquam, aut dolore oppressus fuit: & cum vniuersa † inferorum potestate luctatus, aduersam vim omnem, & furentes ac violentos impetus fregit, atque superauit: vniuersaq; hęc in se suscepta, funditus deleuit: ipseq; in primis beatus nihilominùs permansit, beatitudinemq; suam nobis, qui ipsi fidimus, impertiuit. † Nisi enim hac eius verè beata morte salutem vitamq; essemus cõsequuti, sempiterna omnes morte perpetuò perièramus. 1.Pet.2.d.22. Mat.26.d.42. Luc.23.d.46. Heb.5.b.7. Ose.13.d.14. 1.Cor.15.d.26. g.54.55. Col.1.c.13.14. 2.Tim.1.c.10. He.2.d.14.15. Ioh.3.d.24. Eph.2.c.12. Colos.1.c.13. Heb.2.d.14.

M. Verùm in Christum, qui Deus sit, quomodo potuit tantus animi dolor atq; trepidatio cadere?

A. Secundùm humanæ * naturæ affectionem, Diuinitate interim potestatis suæ vim non intendẽte, hoc effectum est. Mat.26.d.41. Rom.8.a.3. 1.Pet.4.a.1.

M. Iam ergò mihi breuiter summatimq; amplissima illa commoda, quæ ex Christi morte, cruciatúq; longè maximo percipiunt fideles, recense.

A. In summa, † vnico mortis suæ sacrificio, pec- Heb.7.d.27.

& 9.d.12. & 10.c.12.14. cata nostra coram Deo expiauit, & placata Dei ira nos in gratiam cum eo reduxit: sanguine suo vt purissimo * lauacro animarum nostrarum sordes atque maculas omnes eluit, atque deleuit: & peccatorum nostrorum † memoriam, ne amplius vnquam in Dei conspectum veniant, sempiterna obliuione obruens, *Chirographum illud, quo tenebamur & conuincebamur, decretumq; cuius sententia damnabamur, induxit, & inane factum abboleuit. Hæc ille omnia viuis pariter atque mortuis, illi dum vixerunt † confisis, morte sua præstitit. Postremò mortis suæ vi, cupiditates alioqui effrænatas atque indomitas, in ijs, quib illi per fidem omnino adhærescunt, ita * frænat ac frangit, & illarum ardorem ita restinguit, vt spiritui facilius obtemperent atque obsequantur.

*Heb.9.d.14. 1.Ioh.1.b.7. Apoc.1.b.5. †Psa.32 a.1.2. Rom.4.b.7.8. Heb.10.c.17. *Col.2.c.14. Ioh.3.c.16.& 14.c.25.26. Ro.6.a.4.8. b.11.&c.& 8. a.1.2.3.b.10. 11.&c. Colos.2.c.13.

M. Cur sepultum fuisse etiam addis?

A. Exangue, atque † exanimum corpus sepulchro conditum est, vt mors eius testatior esset, vtq; de ea inter omnes constaret. Si enim statim reuixisset, mortem eius plericq; in disceptationem & controuersiam vocassent, atque ita in dubium ea ventura videretur.

Esa.53.b.9. Mat.12.c.40. & 27.g.59.60. 1.Co.15.a.4.5

M. Quid sibi vult quod sequitur de eius ad Inferos descensu?

A. Christum vt corpore in terræ viscera, ita anima à corpore separata, ad inferos descendisse: simulq; etiam mortis suæ virtutem, atque efficacitatem ad mortuos, atq; inferos adeò ipsos ita penetrasse, vt & incredulorum animæ acerbissimam iustissimamq;

1.Pet.3.d.19.

iustissimamq; * infidelitatis suæ damnationem: ipsecq; inferorum princeps † Satanas, tyrannidis suæ, & tenebrarum potestatem omnem debilitatam, fractam, atque ruina collapsam esse persenti ret: contrà verò * mortui, Christo dum vixerunt fidentes, redemptionis suæ opus iam peractum esse, eiusq; vim atque virtutem, cum suauissima certissimaq; consolatione, intelligerent atq; perciperent.

Ioh.3.d.24.
†1.Cor.15.g. 55.
Col.1.c.13.14.
He.2.d.14.15.
*Ioh.5.c.25. & 11.c.25.26.
Rom.14.b.9.
Col.1.c.19.20

M. Iam ad sequentia pergamus.

A. Tertio die post † reuixit, & quadraginta dierum spacio, suis se viuum frequenter exhibuit, & inter discipulos versatus est, edens ac bibens cum illis.

Mat.28.b.6.9.
Mar.16.b.6.9.
Luc.24.a.6.7.
b.14.15.
Ioh.20.c.24.
d.19.20.26.
& 21.1.4.
Act.1.2.3.4.
& 2.d.24.32.

M. Quid, an non satis erat, quòd per mortem eius peccatorum liberationem veniamq; impetramus?

A. Id non satis erat, si vel eius, vel nostri rationem habeas. Nisi enim reuixisset, minimè putaretur * filius Dei: quin & illud ipsi, dum in cruce penderet, ij qui viderant, exprobrabant atq; obijciebant: † Alios inquiunt seruauit, seipsum non potest seruare: descendat nunc de cruce, & credemus ei. Iam autem excitatus à mortuis, ad vitæ perennitatem, * Diuinitatis suæ potentiam declarauit maiorem, quàm si descendendo de cruce, mortis terrores refugisset. † Mori quidem omnibus est commune: tametsi verò intentatæ morti quidam se ad tempus subduxerunt, mortis tamen semel oppetitæ vincula soluere, aut abrumpere, & virtute propria reuiuiscere, id vnici filij Dei Iesu Christi,

Rom.1.a.4.
Mat.27.c.40. 41.42.
Mar.15.c.30.
Luc.23.d.35. 37.
*Rom.1.a.4.
†Heb.9.g.27.
11.b.1.2.

Rom.1.a.4. & 6.a.4.9. & 14.b.9. 1.Cor.15.g. 54.55.57. Eph.1.d.20. Col.1.c.17.18 1.Ioh.3.b.8. Heb.2.d.14.

Christi, authoris vitæ proprium est: quo se * peccati, & mortis, ipsiusq; adeò Diaboli victorem demonstrauit.

M. Quam aliam ob causam excitatus est?

†Psal.16.b.10. Mat.12.d.40. Act.2.d.26.31

A. Vt † Dauidis, & aliorum sacrorum vatum implerentur oracula, qui prædixerunt fore, vt nec corpus eius tentaretur corruptione, nec anima apud inferos relinqueretur.

M. At quas nobis vtilitates præbet, quòd reuixit Christus?

Rom.4.d.25. †Rom.6.a.4.5 b.11.12.13. Col.3.a.1.2.

A. Multiplices, & varias. Inde enim nobis * iustitia, qua ante carebamus: inde innocentiæ † studium, quam Vitę nouitatem vocamus: inde vires, & ad piè sanctèq; viuēdum virtus nobis, ac robur accedunt: inde nobis spes, & mortalia corpora

Ioh.11.e.25. Rom.8.b.11. 1.Cor.15.c.20 21.22. †1.Cor.15.c. 13.14.16.17.

nostra à morte in * integrum aliquando tandem restituenda. Si enim Christus ipse † morte absumptꝰ fuisset, liberator noster minimè extitisset: quæ enim nobis spes esset relíqua salutis per illum, qui seipsum non seruarit? Fuit igitur & consentaneum illi personę, quam sustinebat Dominus, & necessarium nobis ad salutem adiumentum, vt primùm Christus * seipsum morte liberaret, pòst autem, vt nobis mortis claustra rumperet, atque reuelleret: atque ita salutis nos nostræ spem in resurrectione ipsius collocaremus. Neq; enim fieri

Rom.8.b.11. 1.Cor.15.b.11 12.d.20.21. 1.Pet.1.a.3. Ephe.1.d.22. & 4.c.15.16. & 5.d.23. Col.1.d.18.

potest, vt Christus † caput nostrum reuiuiscens, nos corporis sui membra, morte & interitu deleri omnino sinat.

M. Attigisti, mi fili, principes causas resurrectionis

nis Christi: nunc de eius in cœlum ascensu quid censeas, libet audire.

A. In Apostolorum suorum conspectu, circumfusa velatus nube, in cœlum * ascendit, aut potiùs supra omnes cœlos, vbi ad Dei patris dexteram assidet. Mar.16.d.19. Luc.24.g.51. Act.1.b.9.10.

M. Hoc quomodo sit intelligendum dicito.

A. Simplicissimè quidem Christum † corpore in cœlum ascendisse, vbi priùs corpore non fuerat: terramq; , vbi priùs corpore fuerat, reliquisse. Nam Diuina natura, quę omnia implet, & in cœlis semper extitit, & eâdem, ac spiritu suo * Ecclesiæ suæ semper in terris præsens adest, aderitq; vsque ad mundi dissolutionem. Ioh.14.c.19. & 16.b.10.c. 16.d.28. Mat.18.c.20. & 28.d.20.

M. Aliam ergò Diuinitatis eius rationem, humanitatis aliàm esse dicis?

A. Dico, præceptor: neque enim aut de eius Diuinitate corpus, aut de illius corpore Deum facimus. Hæc enim † creata est, illa minimè: hanc in cœlum assumptam, in cœlo * manere: illam autem sic † vbiq; esse, vt cœlum & terram impleat, testantur sacræ Scripturæ. Esa.7.c.14. Mat.1.a.2.d. 23. Luc.2.a.7.f.40. g.52.53. Ioã.1.a.3.b 14 Gal.4.a.4.

M. Verùm, an aliquo modo corpore præsentem nobis adesse Christum dicis? *Mar.16.d.19 Luc.24.g.51. Act.1.b.9.10. & 3.d.21. Ephes.4.b.10. †Ioh.1.a.3. & 16.c.15. 1.Cor.15.d.28 Eph.1.d.23. Col.1.c.16.17

A. Si magna paruis componere licet, sic Christi corpus præsens adest nostræ fidei, vt sol cùm cernitur, adest oculo: nulla enim res, quæ sub sensus cadit, ad similitudinem Christo propiùs accedit, quàm sol: qui cùm cœlũ semper occupet, & pro-

inde oculum reuera non contingat, tamen corpus
solis præsens aspectui adest, nihil id impediente
tãta interualli distantia. Sic Christi corpus, quod
Ioh.14.c.19. & 16.b.10. d.28. eius ascensu nobis sublatum est, * quodq; reliquit
mundum, & ad Patrem abijt, sensibus quidem no-
†Act.7.g.55. Col.3.a.1. Hebr.4.d.16. & 10 d.22. & 11.a.1.3. stris abest: fides tamen nostra † versatur in cœlo,
atq; intuetur. Solem illũ iustitiæ, ac præsens præ-
senti in cœlo verè adest, vt visus noster adest cor-
pori solis in cœlo, aut sol in terris nostro visui.
Præterea verò, quemadmodum sol lumine suo
rebus omnibus adest, sic etiam & Christus Diui-
nitate, Spiritu, atq; potentia sua * præsens adest
Mat.28.d.20. 1.Cor.15.d.28 Eph.2.d.23. Col.1.c.17.18 omnibus, atq; omnia complet.

M. Iam quod ad Christum attinet, quid potissi-
mùm spectas in eius ascensu, sessioneq; ad dexte-
ram Patris?

Phi.2.a.6.7.8. A. Par erat vt Christus, qui à † summo honoris
atque dignitatis gradu, ad infimam seruí condi-
tionem, ad ignominiam damnationis atque pro-
brosæ mortis descenderat, ampliſſimam rursum
gloriam atque splendorem obtineret: eundem ni-
mirum, quem antè habuerat, vt scilicet humilitati
& ignominiæ, gloria eius atque maiestas propor-
tione quadam respõderent. Quod & D. Paulus ad
Phi.2.b.8.9. .10. Ephes.1.d.20. 21.&2.23. Colos.1.c.18. Heb.2.b.9. * Philippẽses scribens clarissimè docet: Factus est
inquit, obediens vsque ad mortem, mortẽ autem
crucis: propter quod & Deus illum ecclesiæ caput
constitutum, supra omnes principatus euectum,
cœli & terræ imperio, vt omnia gubernet, dona-
tum, ad summam extulit sublimitatem, & dedit il-
li nomen, quod est supra omne nomen, vt in no-

mine

mine IESV omne genu se flectat, cœlestium, terrestrium, & infernorum.

M. An quum Dei dexteram, & sessionem nominas, esse Deum humana specie, aut figura, animo & cogitatione fingis?

A. Nequaquam Præceptor: sed quia nobis sermo est de Deo apud homines, humano more, quomodo delatum sibi à Patre regnum Christus acceperit, vtcunque exprimimus. Solent enim Reges, quos *præcipuo honore dignantur, suæq; dominationis vicarios constituunt, sibi ad dexteram collocare. Istis ergò verbis significatur, Deum patrem filium suum Christum † caput Ecclesiæ constituisse: per quem suos tueri, & rerum vniuersitatem gubernare velit.

3.Re.2.c.19. Psal.110.a.1. Mat.20.c.21.

†Eph.1.d.22. & 4.c.15.16. & 5.d.23. Col.1.d.18.

M. Rectè: iam nos ex eius ascensu in cœlum, sessioneq; ad dexteram Patris, quid capimus commodi?

A. Primùm, Christus vt in terram, quasi exilium nostra causa descenderat, ita & cœlum, paternam hæreditatem adiens, nostro nomine ingressus est: * viam atq; aditum illuc nobis patefaciens, ianuamq; cœli, nobis antea propter peccatum clausam, aperiens. Nam cùm Christus caput nostrum, humanam nostram carnem secum in cœlum vexerit, nos corporis sui membra, tam † potens atq; beneuolum caput in terra perpetuò nõ relinquet. Præterea in conspectu ‡ Dei astans, & nos illi cõmendans, atq; pro nobis intercedẽs, causæ nostræ patronus existit: quo aduocato, causa nõ cademus.

Ioh.14.a.2. 2.Cor.5.a.1. Ephe.2.d.18. Hebr.10.d.19. 20.22. †Eph.1.d.22. 23.& 4.c.15. 16.& 5.d.23. Colos.1.d.18. †Ioh.16.d.26. Rom.8.f.34. Hebr.7.d.25. & 9.g.24. 1.Ioh.2.a.1.

M. At cur non potiùs in terris hic nobiscum mā-
sit?

Ioh.14.d.31. & 17.a.4. & 19.f.30.

A. Rebus, quę illi à Patre fuerant mandatę, quæ-
que ad salutem nostram pertinerēt, omnibus per-
functo cum esset, nihil illi opus fuit diutiùs in ter-
ris versari. Sed & quæ faceret, si corpore præsens
adesset, ea omnia absens facit, tuetur, iuuat, cor-
roborat, corrigit, coërcet, castigat. Præterea sacrū

Ioh.14.b.16. & d.26.& 16. a.7.c.13. Rom.5.a.5.& 8.b.9.c.16. 1.Cor.12.a.4. &c. 2.Cor.1.a.22. Eph.1.d.17. †Ro.8.a.4.&c. Col.3.a.1.2. Ep.4.d.22.30.

Spiritum * suum, vti promisit, cœlo in corda no-
stra demittit, vt certissimum beneuolentiæ suæ
pignus, per quem è tenebris nos atque caligine in
lucem vocat, mentium cæcitatem illuminat, mœ-
stitiam ex animis nostris pellit, & illorū vulneri-
bus medetur: efficitq; Diuino † spiritus sui instín-
ctu, vt cœlum intuentes, mentes animosq; nostros
humo excitatos, ab affectionibus prauis, & terre-
nis rebus sursum, vbi Christus est ad dexteram
patris, erigamus: cogitantes, spectantésq; supera
atque cœlestia, celsi & erecti hæc nostra exigua
contemnamus, vitam, mortem, diuitias, pauper-
tates, humanaq; omnia excelso magnoq; animo
despicientes. Summa denique illa sit, Christum ad

Mat.28.d.18. Luc.1.d.33. Ioh.17.a.2. Epn.d.20.21. Phi.2.b.9.10.

dexteram Dei assidentem, * potentia, prudentia,
prouidentia sua mundum vniuersum regere atq;
administrare, mouere, gubernare, & moderari om-
nia: eadem vsque facturum, quoad mundi fabri-
ca dissoluetur.

M. Quum ergò corpore sublatus in cœlum, suos
hic in terris Christus nō destituat, crasse iudicant,
qui præsentiam absentiamq; illius solo corpore
metiuntur.

A. Sanè.

A. Sanè. Nam res quæ incorporeæ sunt, sub sensum cadere non possunt. Quis vnquam suam ipsius animam viderit? Nullus. At quid nobis adest præsentiùs, quid propinquius, cõiunctiúsue, quàm anima cuíq; sua? Quæ spiritualia sunt, non videntur nisi † oculo spiritus. Christum igitur qui in terris videre vult, aperiat oculos non corporis, sed animi & fidei, & videbit præsentem, quem oculus non videt. Ioh.8.g.58. & 14.c.21. Gal.3.a.1. Ep.1.d.18.28.

M. At quibus peculiariter & efficacissimè adesse eum præsentem agnoscit fides?

A. Conspiciet eum fidei acies præsentem, atq; adeò in medio, vbicunq; sunt duo vel tres congregati * in nomine eius: videbit præsentem suis, id est, verè pijs omnibus vsque ad seculorum omnium exitum. Quid dixi? Christum videbit præsentem: imò & videbit, & sẽtiet in seipso habitantẽ quisq; pius, haud aliter atque animum suum proprium. Habitat † enim ac residet in animo eius, qui suam fiduciam omnem atq; spem in eo collocat. Mat.18.c.19. 20.& 28.d.20. Io,14.b.18.21 Ioh.14.c.23. Ep.3.b.16.17. Col,3.b.11.

M. Ecquid præterea habes adhuc dicendum?

A. Christus ascendendo assidendoq; ad dexteram patris, falsam *illam opinionem, quam aliquando Apostoli † etiam ipsi acceperant, amouit atque ex hominum animis penitùs euellit, quòd scilicet, Christus in terris nobis conspicuus regnaturus esset, haud aliter ac reliqui Reges terræ, & principes mundani. Hunc † errorem mentibus nostris eripere, ac de regno suo magis sublimia cogitare nos voluit Dominus; abesse ergò ab oculis, atque Luc.2.a.23. & 17.c.20.21. Ioh.6.b.15. †Mat.20.c.21. Luc.24.b.21. Act.1.a.6. Ioh.18.g.36.

omni sensu corporeo voluit, vt ea ratione, fides
Eph.1.d.18. Col.3.a.1.2. * nostra & excitata & exercitata sit, ad intuendum moderationem & prouidentiam eius, qui corporeo aspectu non sentitur.

M. Ecqua alia ratio est, quare è terris in cœlum se subduxerit?

A. Cùm non vnius alicuius regionis terræ, sed
Mat.28.d.18. 1.Cor.15.d.24 25.27.28. ‡Rom.14.b.9. Phi.2.b.9.10. omnium † terrarum orbis pariter atq; ‡ cœli princeps sit, viuorum pariter atque mortuorum Dominus: par erat, vt clam sensibus nostris regnum suum administraret. Nam si sub aspectū veniret,
†Luc.17.c.20. 21. locum atque sedem mutare, huc † & illuc identidem trahi, & nunc in hanc regionem, nunc in aliam migrare eum opus esset, vt suscepta negotia transigeret. Si enim eodem momento temporis vbiq; omnibus præsens adesset, iam non homo, sed spectrū potiùs esse, neq; corpus habuisse verū, sed imaginarium videretur: aut certè quod Eutyches censuit, corpus eius abijsse in Diuinitatem, aut vbiq; esse putaretur. Vnde mille continuò nascerentur opiniones falsæ, quas omnes, corpore integro in cœlum sublato, depulit, animosq; hominum maximis erroribus liberauit. Mundum interim, tametsi nobis non conspicuus, summa * virMat.23.d.18. Phil.2.b.9.10. Apoc.11.d.15 tute, & sapientia admirabiliter regit atq; administrat. Hominum est, humana quadam ratione Respublicas suas gubernare & moderari: Christi autem, id est, filij Dei, diuina.

M. Attigisti præcipua quędam, ex infinitis & immensis beneficijs, quorum fructum ex Christi morte, resurrectione, & ascẽsione, percipimus: nã vni-

vniuersa ne mente quidem atque animo humano concipi, nedum verbis atq; dicendo explicari vllo modo queunt. Hactenùs tamen scientiam in hac re tuam experiar, vt mihi prima rerum capita, ad quæ reliqua omnia referuntur, breuiter & summatim describas.

A. Dico igitur, cùm ex his, tũ etiam ex alijs Christi actionibus duplicem nos vtilitatem capere. Vnam, quòd quæcunq; fecit, ea omnia nostro commodò fecerit: adeò quidem, vt perinde † nostra sint, modo eisdem firma viuaq; fide inhæserimus, ac si nos ea fecissemus ipsi. Ipse quidem cruci suffixus est, & nos cum ipso in crucem sublati sum⁹, & nostra in eo peccata sunt punita. Ipse mortuus est & sepultus, nos itidem vnà cum peccatis nostris mortui sumus & sepulti: idq; ita, vt omnis peccatorum nostrorum memoria, sempiterna obliuione penitùs deleatur. Ipse à morte excitatus est, & nos cum eo reuiximus, resurrectionis & vitę eius sic facti participes, vt nobis deinceps mors non dominetur: est enim idem in nobis * spiritus, qui Iesum à mortuis excitauit. Postremò, præterquam quòd ab ascensu eius spiritus sancti † dona cumulatissimè nobis acceſſerunt, nos secum etiam in cœlum subleuatos, sublatosq; tulit, vt eius quasi possessionem, vnà cum capite nostro occupare-mus. Ista quidem nondum apparent, † tamen tùm demum hæc omnia proferentur in lucem, cùm Christus, qui est lux mũdi, in quo spes nostrę omnes atque opes positæ sunt atque defixæ, immortali gloria clarus, sese palàm omnibus ostender.

Esa.9.b.6. 1.Cor.15.f.48 49. Rom.6.b.6.7. &c. & 8.f.32. & 13.d.14. Gal.2.d.20.& 3.d.27. Heb.3.c.14.& 10.c.17. Rom.8.b.11. Ephe.4.b.8. Ioh.8.b.12. Rom.8.c.24. 1.Co.1.d.30. Col.1.a.5.& 2.a.3. & 3. a.4.b.11. 1.Pet.1.a.4.

M. Alterum.

M. Alterum illud commodum, quod ex Christi actionibus consequimur, cuiusmodi tandem est?

Ioh.13.b.15. 1.Pet.2.d.21. 1.Ioh.2.a.6.

A. Quod Christus se nobis * exemplar ad imitãdum proposuit, ad quod vitam nostram omnem formemus. Christus si mortuus sit pro peccato, si sepultus, id semel perpessus est: si reuixerit, si in cœlum ascenderit, semel tantùm reuixit, semel ascendit: iam non amplius moritur, sed vita sempiterna fruitur, & in summa atq; perenni gloria regnat. Sic † si nos simus mortui, si sepulti peccato, quomodo posthac viuemus in eodem? Si excitati cum Christo simus, si per certam fidem atq; spem firmam in cœlo cum eo versemur, in cœlestes res, diuinas, æternas, non terrenas, mundanas, & caducas, curas omnes cogitationesq; in posterum conferre debemus. Et quemadmodum * terrestris hominis hactenus gestauimus imaginem, cœlestis deinceps imaginem induamus: dolores & iniurias omnes eius exemplo placidè & sedatè ferentes, cæterasq; illius virtutes Diuinas, quoad mortales possunt, imitantes atq; exprimẽtes. Et cũ Christus Dominus nunquam desistat nobis benefacere, patris misericordiam perpetuò nobis exposcere, & implorare, Spiritum suum sanctum nobis largiri, ecclesiam suam amplissimis donis mirabiliter & assiduè exornare: par est nos simili † ratione proximum omni studio iuuare, & arctissimis amoris, concordiæ, atq; summæ coniunctionis vinculis, quantum in nobis erit, cum omnibus hominibus astringi: atque ita nos totos in Christi, velut vnici *exempli, mores formari.

Rom.6.a.2.3. c.10. Gal.2.d.19. Col.2.d.20. & 3.a.1. 2.Tim.2.b.11.

Rom.8.f.20. 1.Cor.15.f.47 48.49.

Ioh.13.b.13. & 15.b.12. Eph.5.a.2. Heb.12.d.14.

Gal.2.d.20. 1.Petr.2.d.21. 1.Ioh.2.a.6.

M.

M. An non & nostri etiam erga Christum ipsum officij ex his admonemur?

A. Admonemur sanè, vt voluntati † Christi, cuius toti sumus, quemcp Dominum esse nostrum profitemur, obediamus & pareamus: vt Christũ seruatorem, qui eam nobis, suis adhuc hostibus, charitatem præstitit, vt ad eius summum erga nos amorẽ nihil posset accedere, ita ex animo, ita toto vicissim pectore amemus, diligamus, amplectamur, vt Christum nobismet ipsis chariorem habeamus: Christo, qui ita se totum nobis dedit, * nosipsos totos, omniacp nostra inuicem tradamus: opes, honores, gloriam, patriam, parentes, liberos, coniuges, chara, grata, iucundacp omnia præ Christo vilia, pericula omnia pro Christo leuia habeamus, atque despiciamus: vitam denique animamcp ipsam amittamus potiùs, quam Christum, nostrumcp in illum amorem atque officium deseramus. Fortunata enim mors, quæ naturæ debita, pro Christo est potissimũ reddita: pro Christo, inquam, qui sese pro nobis voluntariæ morti obtulit atque obiecit: quicp vitæ author, mortuos nos eripere morti, * ac vitæ restituere, & vult, & potest.

Rom. 5. b. 8. 10
2. Cor. 5. d. 15.
1. Thes. 5. b. 10
Mat. 10. d. 19. 37. & 16. d. 25. Luc. 9. c. 23. 24 & 14. f. 26.
Mar. 8 d. 35.

Magist. Perge.

A. Admonemur præterea, vt Christum Dominũ in cœlo iam regnantem, non terrestri † aliquo cultu, impijs traditionibus, & frigidis hominum inuentis, sed cultu cœlesti & ‡ reuera spirituali, qualis & nos qui demus, & illum qui accipiat, deceat

Mat. 15. a. 3. 6. 8. 9.
Ioh. 4. d. 21. 22 ‡ Ioh. 4. c. 23. 24.

M. i. maximè,

maximè, purè & castè veneremur: haud aliter atq; ille & honorauit, & honorat Patrem: cùm eadem opera & Patrem pari honore prosequamur. Qui enim honore Christum afficit, honorat & Patrem: cuius rei ipse certissimus est, & locupletissimus testis.

Ioh.5.d.23.

M. Iam de vltimo iudicio, & mundi fine quid sentias, paucis audire cupio.

A. Veniet Christus in ‡ nubibus cœli, cum summa gloria, & augustissima atque maximè verenda maiestate, sanctorum Angelorũ comitatu & frequentia stipatus atque circumfusus: & horribili tubæ sonitu, ac classico tremendo, mortui omnes, qui ab orbe condito ad eum vsque diem vixerunt, animis atque corporibus integris excitabuntur: & pro † tribunali illius iudicio sistentur: vitæ suæ rationem, quæ ab incorrupto atque seuero iudice ad veritatem reuocabitur, pro se quisque, reddituri.

‡ Mat.24.c.29. 30.& 25.c.31. 1.Cor.15.g.52 1.Thes.4.d.16

Rom.14.b.10. 12. 1.Cor.4.a.4.5 2.Cor.5.b.10.

M. Verùm, cùm in fine mundi iudicij dies futurus sit, morsq; omnibus sit definita atque constituta, quomodo in Symbolo quosdam tum viuos futuros dicis?

A. Diuus Paulus docet eos, qui tunc erunt * superstites, subitò immutandos atque innouandos esse, ita vt deleta corporum † corruptione, ac mortalitate abolita, immortalitatem induantur: atque hæc illis mutatio instar mortis erit, quum & corruptæ naturæ interitus, incorruptę initium futurus sit.

1.Cor.15.g.51 1.Thes.4.d.17 † 1.Cor.15.c. 42.43.g.53.54 Phil.3.d.21.

M. An

M. An iudicij huius cogitatione pios percelli, atq; horrore perfundi, illudq; reformidare & refugere oporteat?

A. Minimè: is enim sententiam feret, qui pro nobis sententia Iudicis damnatus est, ne nos graue Dei iudicium subeuntes condemnemur, sed iudicio absoluamur: is inquam, iudicium pronunciabit, in cuius nos fide atq; clientela sumus, quiq; causæ nostræ patrocinium suscepit, imò singulari quadam * consolatione cõscientiæ nostræ sustentantur, & inter medias huius vitæ miserias & ærumnas, gaudijs exultant, quòd Christus semel futurus sit mundi iudex: hac enim maximè spe nitimur, quod tum demùm regnum illud immortalitatis & æternæ vitæ, hactenùs tantùm † inchoatũ, quod Dei filijs ante iacta mundi fundamenta cõstitutum atque definitum fuit, omni ex parte plene & cumulatè perfectum, immutabili æternitate possidebimus. * Impij verò, qui vel Dei iustitiam atque iram non formidarunt, vel eius per Christum clementia, misericordiaq; non sunt confisi, quiq; pios, terra mariq; persequẽtes, omnibus iniurijs affecerunt, summisq; supplicijs & mortibus crudelissimis mactarunt, cum Satana atque Cacodæmonibus vniuersis in destinatum ipsis inferorum carcerem, impietatis & scelerum vindicem, & tenebras perpetuas conijcientur: vbi scelerum suorum conscientia, & sempiterno igne, atq; omni summoq; supplicio excruciati, æternas pœnas dabunt, atq; dependent. Nam quod à mortalibus in Dei immortalis immensam, infinitamq; Maie-

Rom.8.c.9.23 g.38.39. 1.Cor.1.b.7. Phil.3.d.20. Tit.2.d.13. 2.Pet.3.c.12.

†Mat.25.g.34 1.Cor.13.c.9. 10.& 15.f.42. 43.g.53.54.

*Mat.8.b.12. & 22.b.13. & 25.c.30.41. He.10.e.26.27 Iud.6.7.8. Apoc.14.b.10 11.& 19.d.20. & 20.c.10.d. 14.& 21.c.18.

statem peccatum est, infinito etiam perpetuoq; supplicio dignum est.

M. Vltimo iudicio mundi finis coniunctus est, de quo apertius adhuc explicare te velim.

Mat.24.c.29. 30.d.35. 2.Pet.3.c.10. 11.&c.

A. Mundi finem huiusmodi futurum esse * Apostolus commemorat. Cœlum procellæ in morem transibit, elementa æstuantia soluentur, terra & quæ in ea sunt vniuersa, flamma conflagrabunt: quasi diceret fore aliquando, vt hic mundus ardore deflagrans, omni suo vitio per ignem (vti in auro fieri videmus) excocto, totus repurgetur, atque in absolutam summamq; perfectionem renouetur, faciemq; induat longe pulcherrimam, quæ sempiternis seculorū ætatibus non immutabitur.

2.Pet.3.c.13. Hoc enim est quod diuus † Petrus ait: Cœlum nouum, & terram nouam, in quibus iustitia inhabitabit, secundum promissionem Dei expectamus.

Rom.8.c.19. 22.&c. 2.Pet.3.c.13. Apoc.21.a.1. *Conclusio.*

Neque verò à fide abhorret, vt peccatum, ita & corruptionem * rerum, atq; mutabilitatem, cæteraq; ex peccato enata mala, aliquando tandem finem esse habitura. Atque hæc est summa secundæ partis fidei Christianæ, quâ tota redemptionis nostræ per Iesum Christum historia continetur.

Transitio.

M. Quum ergò de Deo patre conditore, deq; eius filio Iesu Christo seruatore iam dixeris, id est, duas confessionis Christianæ partes absolueris: iam de tertia libet audire, quid de SPIRITV SANCTO credas.

Tertia pars Symboli. Spiritus sanctus Mat.28.d.19. Io.14.d.26.& 15.d.26.& 16.

A. Illum tertiam † personam sanctissimæ Trinitatis esse confiteor, à patre & filio ab æterno procedentem,

cedentem, vtríq; æqualem, atque eiuſdem prorſus naturæ, vnáq; cum vtroq; adorandum atque inuocandum. b.7.& 20.f.22. Act.5.a.3.4.

M. Cur Sanctus appellatur?

A. Non tantùm ob ſuam ipſius ſanctitatem, quæ vtique ſumma eſt, ſed quòd per eum electi Dei, & membra Chriſti ſancta * efficiantur. Qua de cauſa Diuinæ literæ illum Spiritum ſanctificationis vocarunt. Rom.1.a.4. & 15.d.16. 2.Theſ.2.c.13. Tit.3.b.5. 1.Pet.1.a.2.

M. Quibus in rebus hanc ſanctificationem conſtituis?

A. Primùm quidem eius inſtinctu, afflatuq; Diuino † regeneramur: & idcirco dixit Chriſtus oportere nos ex aqua & ſpiritu renaſci. Cœleſti itidem eius afflatu, Deus Pater nos ſibi filios * adoptat: vnde nõ immeritò Spiritus adoptionis eſt dictus. Illo interprete, † Diuina nobis myſteria aperiuntur: eius lumine, animorum noſtrorum oculi, ad ea intelligenda illuſtrantur: eius iudicio, * vel cõdonantur, vel reſeruantur peccata: eius vi, reprimitur & † domatur vitioſa caro, & cupiditates praueq; coërcentur atque reſtringuuntur: eius arbitrio, multiplicia * dona in pios diſtribuuntur. Is in huius vitæ multis varijsq; incommodis, moleſtijs, atque miſerijs, ęgritudinem luctumq; piorum, qui ferè ſunt in hoc mundo grauiſſimè afflicti, & quorum dolores omnem humanam conſolationem vincunt, arcano ſolatio ſuo, & bona ſpe ſedat, lenit, & confolatur: vnde & ‡ Paracleti, id eſt, cõſolatoris verũ propriumq; nomen ſibi aſciuit. Eius Ioh.3.a.5. Tit.3.b.5. *Ro.8.c.15.d.23. Gal.4.a.5.6. †Ioh.14.b.17.d.26.& 16.b.13. 1.Cor.2.c.10 11.d.13. Eph,1.d.17. *Ioh.20.f.22. †Rom.8.a.4.5.&c.b.13.14 &c.c.26. *Act.2.a.4. 1.Cor.12.a.4.7.&c. ‡Ioh.14.b.16.d.26.& 15.d.26.& 16.a.7.

Rom.8.b.11. denique virtute, corpora nostra mortalia † reuiuiscent: breuiter, quæcunq; nobis deferuntur in Christo beneficia, ea omnia Spiritus sancti * opera intelligimus, sentimus, accipimus. In tantorum ergò donorum authore, non immeritò fiduciam atque spem collocamus, eumq; colimus, atque inuocamus.

1.Cor.12.a.4.7.&c.

Quarta pars Symboli. Ecclesia.

M. Superest iam quarta pars de SANCTA ECCLESIA CATHOLICA, de qua quid sentias audire velim.

A. In pauca conferam, quæ Scripturæ sacræ fusè explicant & copiosè. Antequam cœlũ & terras fabricatus est Dominus Deus, regnum quoddam sibi pulcherrimũ, & rempub. sanctissimam habere decreuit: eam Apostoli, qui Græce scripserunt, *ἐκκλησίαν appellarunt, quæ, vt verbum verbo exprimam, congregatio dici non inepte potest. In hanc quasi ciuitatem suam adscripsit Deus infinitam † hominum multitudinem, qui omnes vnico suo Regi Christo * pareant, & dicto audientes sint atque obedientes, qui ipsius sese tutelæ commendarũt, & quorum ipse patrocinium suscepit, eosq; perpetuò tuetur & conseruat. Ad hanc Rempub. propriè pertinent, quotquot † verè timent, honorant, & inuocant Deum, prorsus applicantes animos ad sanctè pieq; viuendum: quiq; fiduciam atque spem omnem in Deo constituentes, vitæ æternæ beatitudinem certissimè expectant. Qui autem sunt in hac fide firmi, stabiles, atque constantes, hi † electi atq; designati, & (vt nos loquimur) prædestinati erant ad hanc tantam fœlicitatem,

Mat.16.c.18.

Mat.28.d.19.
Act.2.a.59.
1.Cor.12.b.13
Ephe.5.d.23.24.

Act.10.c.34.35.
Rom.2.b.11.
Gal.6.d.15.16
Col 3.b.11.12 &c.
†Mat.16.c.18.
Ro.8.c.29.30.
Eph.1.a.4.5.
Col.3.b.12.
Tit.1.a.1.

ante

ante posita mundi fundamenta: cuius rei testem *ipsi intùs in animis habent spiritum Christi, fiduciæ huius authorem, pariter & pignus certissimum. Cuius Diuini Spiritus instinctu, mihi etiam certissimè persuadeo, meipsum quoque beata hac ciuitate, Dei per Christum beneficio, gratuitò donatum esse.

Rom.8.b.9. c.15.16. 2.Cor.1.d.22. & 5.a.5. Eph.1.c.13.14 & 5.d.30.

M. Pia sanè & planè necessaria persuasio. Ecclesiæ ergò quam dicis, definitionem mihi cedo.

A. Breuissimè verissimeq; dixerim, ECCLESIAM ESSE CORPVS † CHRISTI.

1.Cor.12.d. 27. Eph.1.d.23.& 5.d.23. Col.1.c.18.d. 24.

M. At paulò adhuc explicatiùs velim.

A. Ecclesia est *corpus Reipub. Christianæ, id est, vniuersitas societasq; fidelium omnium, quos Deus per Christum ad *vitam perpetuam ab æterno tempore destinauit.

*Rom.12.b.5. 1.Cor.12.b.12 &c.c.20.d.26. 2.Cor.1.d.22. Eph.3.b.9.

M. Quorsum hoc caput in Symbolum inseritur?

†Mat.25.c.34. Ep.1.a.4.5. 2.Thes.3.c.18.

A. Quia nisi ecclesia esset, sine causa tum Christus fuisset mortuus, tum ea, quæ vsque adhuc relata sunt, omnia frustrà essent, atq; ad nihilum recidèrent.

Magist. Quid ita?

A. Quia hactenùs salutis causas tractauimus, eiusq; fundamenta contemplati sumus, quomodò videlicet, Christi merito nos amet Deus, charosq; habeat: quomodo item, hãc Dei gratiam, in quam sumus restituti, Spiritus sancti opera retineamus. At horum hic vnus effectus est, vt sit ecclesia, id est, cœtus piorum apud quos hæc Dei beneficia collocentur;

Mat.16.c.18. Act.20.f.28. 1.Cor.12.b.12 &c.& 14.c.12. 2.Cor.11.f.28 Eph.3.b.10.11 d.21.& 5.d.25 1.Tim.3.d.15.

collocentur: vt sit Ciuitas & Respub. quædam beata, in qua nostra omnia ponere & qua si consecrare, & cui nos totos dedere debeamus, & pro qua mori non dubitemus.

M. Ecclesiam hanc cur Sanctam appellas?

Rom.8.c.29. 1.Cor.14.f.33 Eph.1.a.4.5. b.11.

A. Vt hac notione ab impiorum † nefario cætu discernatur. Quoscunq; enim Deus elegit, in vitę eos sanctitatem atque innocentiam restituit.

M. Est ne hæc, quam ecclesiæ tribuis, sanctimonia integra iam, atque omni ex parte perfecta?

Rom.8.f.26. 1.Cor.13.c.9. f1.12. 2.Cor.12 b.5. 9.

A. Nondum. Quoad enim mortalem in hoc mũdo vitam agimus, quæ est imbecillitas † fragilitasq; humani generis, infirmis viribus sumus ad omnia omnino vitia declinanda. Est ergò ecclesiæ sanctitas nondum quidem expleta & perfectè absoluta, præclarè inchoata tamen. Verùm quum Christo, à quo illi omnis accedit, mundities, atq; puritas, plenè coniuncta fuerit, tum demùm innocentiam & sanctitatem omnibus suis partibus expletam, & perfectè absolutam, vt vestem quandã niueam purissimamq;, induetur.

1.Cor.15.c. 10.f3.& 15. g.53. Ephe.5.d.26. Apoc.19.b.8. & 21.a.2.c. 10.&c.g.27.

M. Quorsum tandem ecclesiam hanc Catholicam nominas?

Mat.28.d.19. Act.2.a.5.9. & 10.c.34.35. 1.Cor.12.b. 13.14.

A. Perindè est, ac si vniuersalem dicerem: non est enim hic cœtus, concilium q; piorum, certo quopiam vno loco, aut tempore astrictũ: sed fidelium, qui ab orbe condito, omnibus locis, atque seculis vixerunt, victurique sunt, vniuersitatem continet atq; complectitur: vt vnum sit Ecclesiæ corpus,

sicuti

*ſicuti vnus eſt Chriſtus, vnicum corporis caput. Cùm enim Iudęi eccleſiam Dei, vt populo ſuo peculiarem, & quaſi gentilitiam ſibi aſſumerent, & vendicarent, & ſuam dicerent, ac ſuam tantùm eſſe confirmarent: Chriſtiana fides profitetur *ingentem piorum hominũ numerũ, multitudinemq; infinitam, ex omnibus terrarũ orbis regionibus, ex omnibus omnium vbique gentium partibus, ætatibusq; ſæculorum, ſacri verbi, vocisq; ſuæ vi & poteſtate, atq; cœleſtis Spiritus diuino inſtinctu collectam, in hanc eccleſiam, quaſi ciuitatem ſuam, à Deo aſcriptam eſſe: qui omnes vna †vera fide, vna mente, voceq; conſentientes, vnico ſuo regi Chriſto, vt membra *capiti, per omnia pareant.

Mat.8.b.11. Eph.2.c.12.13 14.&c.& 4.a. 4.5.&c.

*Act 1.b.8.& 2.a.5.b.8.9. & 10.c.35. Col.3.b.11. &c.

Eph.4.a.4 5. & 5.d.23. *1.Cor.6.c.15 Eph.4.c.15.16 & 5.g.30. Coloſ.1.c.18.

M. An ergò rectè quoſdam huic Chriſtianæ fidei parti adiungere exiſtimas, ſe credere ſanctam catholicam Romanam eccleſiam?

A. Eos non ſolùm alienum huic loco ſenſum affingere arbitror, dum nullum in eccleſia Chriſti niſi qui Romani põtificis decreta edictaq; omnia ſacroſancta habeat, cenſeri velint: verùm etiam, dũ vniuerſitatem eccleſiæ, quam ipſi vbiq; terrarũ & gentium longè lateq; diffuſam eſſe primùm confitentur, poſteà nomine vnius gẽtis appoſito, contrahunt, & in anguſtũ adducunt, haud paulò ampliùs, quàm Iudæos inſanire iudico: vt qui cõtraria, & inter ſe pugnantia vno ſpiritu voluant, & pronuncient. Verùm ad hanc eos inſaniam adegit cœca cupiditas, ſtudiumq; Romanum pontificem eccleſiæ in terris caput in locum Chriſti,

ſupponendi atque ſubſtituendi.

M. Iam id ex te audire velim, cur ſanctæ eccleſiæ catholicę ſtatim adiungas, nos CREDERE SANCTORVM COMMVNIONEM?

A. Quia hæc duo eodem pertinent, & ſunt inter ſe apta admodum atque conuenientia. Hæc enim pars eam, quæ eſt inter Eccleſiæ membra, coniunctionem ſocietatemq́ꝫ, qua nulla propior eſſe poteſt, clariùs adhuc exprimit. Nam quum Deus per vniuerſas terrarum regiones atque oras, vt & per omnes ętates atq́ꝫ ſecula, habeat, qui ſe purè caſtéq́ꝫ venerentur: hij †omnes, licet diuerſis, & longinquis temporibus, atque locis ſeparati ſint atq́ꝫ diſtracti, vbicunq́ꝫ gentium, vbicunq́ꝫ terrarum fuerint, vnius tamen ſunt, eiuſdemq́ꝫ corporis, cuius caput Chriſtus eſt, membra inter ſe quâm maximè connexa atq́ꝫ cohęrentia. Ea eſt pijs hominibus & cum Deo, & inter ſe communitas. Spiritus * enim, fidei, ſacramentorum, precum, remiſſionis peccatorum, & æternæ fœlicitatis, omniumq́ꝫ adeò beneficiorum, quæ Deus eccleſiæ per Chriſtũ largitur, communitate ſunt inter ſe coniunctiſſimi. Quin & concordiæ, * atq́ꝫ amoris inter ſe vinculis arctiſſimis ita ſunt aſtricti, ita vnum eſt omnibus propoſitum, vt eadem ſit vtilitas vniuſcuiuſq́ꝫ & vniuerſorum: & in id maximè ſtudium incumbant, quomodo beneficijs vltrò citroq́ꝫ datis, atq́ꝫ acceptis, ſeſe mutuò cum ad alia omnia, tum præcipuè ad beatam illam æternamq́ꝫ vitam, conſilio atque auxilio iuuent. Verùm quia hæc ſanctorum communio neque ſenſibus noſtris, neque

Cor.12.b.12. 13.&c.c.20. d.26.
Eph.4.c 15.16 & 5.d.30.
Col.1.c.18.& 2 d.19.
Eph.4.a.3.4. 5.&c.c.15.16.
Col.2.d.19.
Mar.7.b.12. & 19.c.14.& 22.d 39.
Rom.12.b.5.
1.Cor.10.f.24 & 13.b.5.
2.Cor.11.g.28
Gal.6.a.2.
Phil.2.a.1.2. 3.4.5.

* naturali

* naturali atque insita in nobis notione, aut intelligentiæ vi aliqua, vt aliæ ciuiles communitates, societatesq; hominũ, percipiatur; meritò inter ea, quæ creduntur, hoc loco posita est. 1.Cor.2.d. 14.15.

M. Breuis hæc tractatio de Ecclesia, collocatiſque apud eam Dei per Christum beneficijs, vehementer mihi placet: eadem enim clarissimè in Sacris scripturis docentur. Verùm potéstne Ecclesia aliter cognosci, quàm quum fide creditur?

A. Hic quidem in Symbolo propriè agitur de eorum congregatione, quos Deus arcana † electione per Christum sibi adoptauit: quæ ecclesia nec oculis cerni, neque ex signis cognosci perpetuò potest. Est tamen & visibilis seu spectabilis Dei ecclesia, cuius nobis indicia notasq; ostendit atq; patefacit. Rom.8.c.29. 30.33. Eph.1.a.4.5. b.11. Colos.3.b.12.

M. Quo ergò tota hæc ecclesiæ tractatio clarior fiat, visibilem illam Ecclesiam, ità mihi suis notis signisq; describe, & quasi depinge, vt ab alia quauis hominum societate discernatur.

A. Experiar quomodo quàm optimè id possim præstare. Visibilis Ecclesia nõ est aliud, quàm certa quædam multitudo hominum, qui in quocunq; loco sint, puram & synceram *profitẽtur doctrinã Christi: illam ipsam videlicet, quam Euangelistæ atque Apostoli Sacrarum literarum sempiternis monumentis fideliter memoriæ prodiderũt: quiq; Deum Patrem † Christi nomine verè inuocant: vtuntur præterea eius mysterijs, quæ vsitato nobis vocabulo Sacramenta appellantur, eadem pu- *Ecclesia visibilis descripta.* Esa.55.b.11. Mat.10.b.14. & 28.d.19. Luc.24.c.47. Rom.10.b.8.9 2.Tim.1.c.10. †Ioh.14.b.13. & 15.c.16. & 16.c.23. *Mat.28.d.19 1.Cor.11.c.28

ritate, & simplicitate (quod ad ipsorum naturam attinet) qua vsi sunt, & literis consignarunt Apostoli Christi.

M. Visibilis ergò ecclesiæ notas esse dicis Euangelij, id est beneficiorum Christi prædicationem, inuocationem, & sacramentorum administrationem synceram.

A. Sunt hæ quidem Ecclesiæ visibilis notæ præcipuæ & planè necessariæ: vt sine quibus ne Ecclesia quidem Christi esse, dicíue rectè possit. Sed & in eadem ecclesia, si probè instituta fuerit, certus gubernationis * ordo & modus, disciplinæq; ecclesiasticæ ea ratio obseruabitur, ne impunè liceat cuiquam, qui in illo grege versatur, publicè quicquam impiè, flagitioseue vel dicere, vel facere: adeoq; vt omnes prorsus offensiones, in illa hominum congregatione, quoad eius fieri potest, omnino vitentur. Verùm labente paulatim iam olim hac disciplina, vt sunt hodie corrupti, deprauatiq; omnium mores, maximè verò diuitum atque potentũ, qui peccatorum, adeoq; scelerum omnium impunitatem, atq; summam licentiam habere volunt, censoria animaduersio, & castigatio teneri in ecclesiis vix iam potest. In quocunq; cœtu tamen verbum Dei, eiusq; inuocatio, & sacramenta purè & syncerè retinentur, non est dubium, quin ibi etiam sit Ecclesia CHRISTI.

Mat. 18. c. 15. 16. 17. 1. Cor. 4. d. 21. & 10. g. 31. 32. & 14. c. 25. g. 40. Phi. 2. b. 14. 15 1. Thes. 5. c. 14. d. 22. & 2. The. 3. d. 14. 15. Col. 2. a 5. 1. Tim. 2. c. 8. 9 &c. & 3. a. 1. 2. Tit. 2. a. 2. 3. 4. &c. & 3. c. 10.

M. An non omnes ergò in hac visibili Ecclesia sunt ex electorum ad vitam æternam numero?

A. Multi per hypocrisin, & simulationem pietatis,

tis, in hanc ſe ſocietatem adiungunt, qui nihil minùs quàm vera eccleſiæ membra ſunt. Verùm, quia vbicunq; verbum Dei ſyncerè docetur, & ſacramenta ritè adminiſtrantur, ibi perpetuò ſunt aliqui ad * ſalutem per Chriſtum deſignati, totum illum cætum Eccleſiam eſſe Dei cenſemus: quum & Chriſtus ſeſe, vel duobus † aut tribus, qui ſuo nomine congregati fuerint, adfuturũ polliceatur. * Eſa.55.b.11. Act.13.g.48. † Mat.18.c.20.

M. Cur Eccleſiæ, REMISSIONEM PECCATORVM ſubiungis?

A. Primùm, quia * claues, quibus cœlum & claudendum eſt, & reſerandum, id eſt, poteſtas illa ligandi & ſoluendi, reſeruandi atque remittendi peccata, quæ in verbi Diuini miniſterio ſita eſt, Eccleſiæ per Chriſtum delata, atq; permiſſa, ad eam propriè pertinet: deinde quia nemo remiſſionem peccatorum conſequitur, qui non ſit verum corporis † Chriſti membrũ: id eſt, qui communem Eccleſiæ conſociationem ſtudioſè, piè, ſanctèq;, perſeueranter etiam, ỹ atque ad vltimum non colat, & tueatur. * Mat 16.c.19. & 18.c.18. Luc.24.c.47. Ioh.20.f.23. † Ioh.15.a.4.6. Col.2.d.19. ỹ Mat.24.b.13.

M. Nulláne ergò ſalutis ſpes extra Eccleſiam?

A. Extra eam nihil niſi damnatio, exitiũ, atque interitus eſſe poteſt. Quæ enim poteſt * membris à capite corporeq; auulſis, abſciſiſue, vitæ ſpes ſupereſſe? Qui ergò diſcordiam † in Eccleſia Dei ſeditioſè concitant, diſſidiumq;, & diſſentionem in ea faciunt, factionibusq; eam perturbãt, iis donec in concordiam atq; gratiam cum Eccleſia redeant & reuertãtur, ſpes omnis ſalutis per peccatorum * Ioh.15.a.4.6. Col.2.d.19. 1.Tim.3.d.15 † Ro.2.b.8.9. 1.Cor.1.b.11. & 3.a.3. 1.Tim.1.a.4.6 2.Tim.2.c.16. d.23. Tit.3.c.6.10 11.

remiſſionem præciditur.

M. REMISSIONIS nomine quid ſignificas?

A. Liberationem culpæ, erratiq; veniam fideles à Deo impetrare. Deum enim gratuitò * propter Chriſtum peccata ipſis condonare, eosq; iudicio & dãnatione, iuſtisq;, & ſceleri debitis ſupplicijs eripere & liberare.

Pſal. 32.a.1.2. Act. 13.f.38. & 26.d.18. Rom. 3.d.24. Eph. 1.b.7. Col. 1.c.13.14

M. An non ergò pijs officijs atque operibus Deo ſatisfacere, & peccatorum veniam ipſi mereri poſſumus?

A. Nulla meritis noſtris debetur miſericordia: ſed Deus animaduerſionem ſuam & ſupplicium, quo in nos vſurus erat, Chriſto remittit & condonat. Solus enim Chriſtus perpeſſione dolorum, † & morte ſua, quà pœnam ſcelerum noſtrorũ dependit atque perſoluit, Deo ſatisfecit: per ſolum ergò Chriſtum receptũ ad Dei gratiam habemus. Nos ex gratuita * eius liberalitate atq; benignitate beneficiũ hoc accipientes, nihil habemus, quod præmij aut cõpenſationis nomine, ipſi viciſſim offeramus aut reddamus.

Eſa. 53.a.4.5. b.8.d.12. Rom. 5.b.8.10 Col. 1.c.20.21 2. Tim. 1.c.10. Hc. 9.d.14.15. *Rom. 3.d.24. 25.27.28. Gal. 2.c.16.

M. Nihilne omnino pro noſtra parte faciendum, vt veniam peccatorum impetremus?

A. Tametſi inter homines conceſſo peccato, difficile eſt ab eo, qui peccatorum vindex eſſe debet, vt ignoſcat impetrare; confeſſionem tamen erratí medicinam quandam eſſe, ne à pietate quidem noſtra † alieni ignorarunt. Et pœnitentia, quam Reſipiſcentiam quidam malũt appellare, atq; cõ-

Confeßio.

* Cic.

Pœnitentia.

ſilij

ſilij mutatione peccatoribus opus eſſe ad veniam impetrandã, iam antè dictum eſt: & peccatoribus ſe veniam daturũ, Dominus promittit, ſi eos pœniteat, † ſi reſipiſcant, animoſq; à vitę prauitate ad ipſum conuertant.

Iere.18.b.8. Ezec.18.d.21. c.30.31.32.& 33.c.14. Mat.4.c.17. Luc.5.f.32.

M. Quot ſunt pœnitentiæ partes?

Partitio.

A. Duæ præcipuæ. Veteris hominis, ſiue carnis mortificatio: & Noui hominis, ſiue ſpiritus viuificatio.

M. Apertiùs iſta planiuſq; explicari velim.

A. Veteris hominis mortificatio, eſt agnitio, * cõfeſſioq; peccati ingenua atq; ſyncera, tum animi pudor atque dolor, cuius ſenſu, quòd à iuſtitia aberrarit, & Dei voluntati minùs obſequens fuerit, grauiter afficitur. Debet enim vnuſquiſq; antè actæ vitæ peccata recordans, ſibi totus † diſplicere, ſibi ſuccẽſere, acrem ſe vitiorum ſuorum iudicem præbere, & ipſe de ſe ſentẽtiam ferre, & iudicium pronuntiare, ne irati Dei graue iudicium ſubeat. Hũc dolorem quidam Contritionem appellarũt, cui peccati odium acre, amiſſæq; iuſtitiæ amor & deſyderium, propinquitate atque natura coniuncta ſunt.

Confeſſio. Pſal.32.a.4.5. & 51.a.3.4. Prou.28.c.13. 1.Ioh.1.d.8.9. †Pſa.6.b.67. & 31.b.9.10. & 38.a.3.4.6. b.8.9.10.c.17. 18.& 51.c.17. & 102.a.4.5. 1.Cor.11.g.31 2.Cor.7.c.9. 10.11.

Contritio.

Odium peccati.

M. At tanta eſſe poteſt ſcelerum conſcientia, & pœnitendi vis, vt circumfuſo vndiq; pauore, hominis animum ſalutis deſperatio occupet.

A. Verum * id quidem eſt, niſi doloris magnitudini conſolationẽ Deus adhibeat. Sed pijs ſupereſt adhuc altera illa pars reſipiſcẽtię, quę † ſpiritus renouatio, ſiue noui hominis viuificatio dicitur.

Amor iuſtitiæ. Gen.4.b.13. Mat.27.a.3.4. 2.Cor.2.b.7.8 †Ep.4.d.23.24 1.Pet.4.b.6.

Ea

Ea est, cùm fides accedens animum ita affectum
Mat.4.c.17. Luc.7.f.38.g. 47.48.50. & 15.d.18.21.& 18.c.13.& 24. c 47. Act.2.f.37. & 3.d.19. & 16.f.30.31. 1.Tim.1.a15. * recreat subleuatq́, dolorem leuat, & consolatur, à desperatione ad spem veniæ, à Deo per Christũ impetrandæ, & à limine mortis, atq́ ab inferis adeò ipsis, ad vitam reuocat, atq́ erigit. Atque hoc est, quod REMISSIONEM PECCATORVM nos credere profitemur.

M. An homo hoc metu, atq́ hijs difficultatibus, suis se viribus liberare potest?

Mat.12.d.12. Luc.15.e.22. 2.Cor.1.a.3.4. 2.Thes.2.d.16 12. A. Nihil minùs. Solus enim Deus est, * qui diffidentem rebus suis confirmat, afflictum erigit, perditum recreat, & quo duce hanc quam dixi spem, mentem, voluntatemq́ peccator suscipit.

M. Iam quod supereſt in Symbolo, recita.

Mat.22.c.31. 32. Ioh.11.c.25. 1.Cor.15.toto A. CREDO RESVRRECTIONEM CARNIS, * ET VITAM AETERNAM.

M. De his, quoniam in explicando vltimo iudicio antea nonnihil attigisti, pauca tantùm à te percõtabor. Quorsum tandem, aut cur ista credimus?

1.Cor.15.c.14 17.18.19. A. Tametsi animos hominum immortales, sempiternosq́ esse credamus, tamen si corpora nostra interitu omnino delenda fore putaremus, * concideremus prorsus, vt qui solido gaudio & æuo sempiterno integri, altera nostri parte desiderata nunquã frueremur. Non animas ergò solùm nostras, quũ ex hac vita migramus, admistione corporum liberatas, puras & integras statim ỽ in cœlum ad Christum euolare, certò credimus, verùm etiam corpora nostra † in meliorem vitæ statum restituta, suis tandem animis rursum coniungenda,

Luc.16.c.22. & 23.f.43. Rom.8.b.11. 1.Cor.15.f.42 43.44.g.53.54

da, totoſq; nos perfectè atq; abſolutè beatos effi- Phil.3.d.21.
ciẽdos: hoc eſt, tam corporibus, quàm animis no- 1.Theſ.4.c.13.
ſtris, æternitate, immortalitate, vitaq; longè bea- 14.d.15.16.17
tiſſima, quæ perpetuis ſeculorum ætatibus non
immutabitur, fruituros eſſe, nihil profectò dubita-
mus. Hæc ſpes nos in miſerijs * conſolatur, hac Ioh.11.c.25.
ſpe prædíti, non ſolùm incommoda & difficulta- 1.Cor.15.g.58
tes, quibus in hac vita afficimur, ſed vitæ commu- 1.Theſ.4.c.13.
tationem, ac mortis dolores toleranter patimur & 14.18.
ſuſtinemus. Mortem enim, non interitum omnia Apoc.13.d.13
tollentem, atq; delentem, ſed ducem nobis in cœ-
lum eſſe, quæ nos in viam placatæ, tranquillæ,
beatæ, ſempiternæ vitæ deducat, perſuaſiſſimum
habemus. Et proinde ex corporum vinculis tan- 2.Cor.5.a.1.2.
quam ex carcere, ad cœlum quaſi communem vr- Eph.2.d.19.
bem & ciuitatem Dei atq; hominum, alacres letiq;
excurrimus atq; euolamus.

M. Ecquid præterea conducit iſta credidiſſe?

A. Admonemur ne rebus incertis, fluxis, & cadu-
cis nos impediamus, aut implicemus: ne ad terre-
nam gloriam aut fœlicitatem ſpectemus: ſed mũ- Heb.13.c.13.
dum hũc * vt inquilini, & de migratione perpetuò 14.
cogitantes, incolamus: ad cœlum & cœleſtia a- 1.Pet.2.d.11.
ſpiremus: vbi beati æuo ſempiterno fruemur.

M. Cùm impios conditione à pijs longiſſimè † di- Mat.25.c.34.
uerſa, ad miſeriam æternam videlicet, ſempiter- d.41.46.
namq; mortem reſuſcitandos eſſe anteà docueris,
cur Symbolum vitæ duntaxat æternæ, inferorum
verò mentionem nullam facit?

A. Fidei hæc eſt Chriſtianæ confeſſio, quæ non

niſi ad pios pertinet: & proinde ea tantum recenſet, quæ ſunt ad conſolandum * accommodata, ampliſſima nimirum præmia, quibus ſuos Deus donabit. Impios ergò à regno Dei alienos quæ maneant ſupplicia, non commemoratur.

Mar.16.d.16. Luc.24.c.47. Ioh.3.c.15.16. Rom.4.c.16.

M. Explicato iam Symbolo, id eſt, ſumma fidei Chriſtianæ, dic mihi quid commodi ex hac fide comparamus?

A. Iuſtitiam † coram Deo, per quam hæredes vitæ æternæ inſtituimur.

Ro.3.c.21.22. Gal.2.c.16.

M. An non ergò pietas erga Deum noſtra, ac vita inter homines honeſtè ſanctéq; acta, iuſtos coram Deo nos efficit?

A. De hoc quædam †ſuperiùs poſt explicatam Legem, & alibi etiam, in hanc ferè ſententiam diximus. Si quiſquam ad præſcriptam normam * iuris diuini integrè viuere poſſet, is meritò iuſtus ex operibus bonis cenſeretur: verùm cùm ab ea vitæ perfectione longiſſimè abſimus † omnes, adeoq; peccatorum noſtrorum conſcientia opprimamur: * alia nobis ineunda ratio, & via reperienda eſt, qua nos Deus in gratiam recipiat, quàm noſtro merito.

Pag.40. Rom.10.a.5. Gal.3.b.12. Gen.6.b.5. & 8.d.11. Luc.18.c.13. 12.14. Ro.7.c.14.15. Gal.2.c.16. *Ro.11.a.6.

Magiſt. Quæ tandem quæſo?

A. Ad Dei † miſericordiam confugiendum eſt, qua gratis nos in Chriſto, nullo noſtro merito, nec operum reſpectu, amore, & beneuolentia complectitur: tum peccata nobis noſtra condonans, tum iuſtitia Chriſti per fidem in ipſum ita nos donans,

Ro.3.c.24. & 4.a.4.7.d.16. Ephe.2.a.4.5. 2.Tim.1.b.9. Tit.3.b.4.5. 1.Pet.1.a.3. & 2.b.10.

nãs, vt ob eam, perindè ac ſi noſtra eſſet, ipſi acceptí ſimus. Diuinæ ergò per Chriſtum clementiæ, iuſtitiam noſtram omnem acceptam ferre debemus.

M. Vnde iſta ita eſſe intelligimus?

A. Ex Euangelio, quod Dei per Chriſtum promiſſiones continet, *quibus dum fidem, id eſt, certam animi perſuaſionem, & ſtabilem beneuolentiæ Diuinæ fiduciam, qualis iam per totum Symbolum eſt deſcripta, adiungimus, in huius, quam dico iuſtitiæ poſſeſſionem, pedem quodammodo ponimus. Ro.4.a.8.5.c. 14.16.d.20.24 Gal.2.c.16.d. 20.& 3.b.11. Heb.10.g.38.

M. Non ergò inter huius iuſtitiæ cauſas fidem príncipem locum tenere dícis, vt eius merito nos ex nobis iuſti coram Deò habeamur?

A. Nequaquam: id enim eſſet fidem in Chriſti locum ſubſtituere. Verùm huius iuſtitiæ fons *eſt Dei miſericordía, quæ in nos per Chriſtum deríuatur: per Euangelium verò nobis offertur, † & à nobís fide, quaſi manu prehenditur. Eph.1.a.4.5. 6.&c.& 2.a.4. Tit.3.b.4.5.6. †Mar.1.b.14. Ro.4.c.6.d. 19.20.21.24.

M. Fidem igitur non cauſam, ſed inſtrumentum eſſe iuſtitiæ dícis, quòd ſcílicet Chriſtum, *quí eſt iuſtitia noſtra, amplectitur, tam arcta nos coniunctione cum illo copulans, vt omnium eius bonorum partícipes faciat. Ioh.1.a.12. Rom.3.d.28. 1.Cor.1.d.30. Heb.9.d.14.

Aud. Sic eſt.

M. Verum an à bonis operíbus ita ſeparari hæc iuſtitía poteſt, vt quí hanc habet, illis careat?

A. Nequaquam: fide enim Chriſtum, qualem ſe

nobis offert, accipimus: ipse verò nõ modò à peccatis & morte nos liberat, & cum Deo in gratiam reducit, sed & Spiritus * sancti diuino afflatu & virtute, ad studium innocentiæ atque sanctitatis, quam Vitæ † nouitatem appellamus, regenerat, atq; reformat.

Ro.8.a.1.&c. b.9.10.12.13. †Rom.6.a.4.

M. *Iustitiam ergò, fidem, ac bona opera, natura cohærentia esse dicis, quæ proinde non magis distrahi debeãt, quàm Christus illorum in nobis author, à seipso diuelli possit?

Ro.5.d.1.2. 1.Cor 13.a.2. Eph.3.c.17. Iacob.2.d.20. 1.Pet.1.d.19. 20.21.22.

A. Omninò.

M. Hæc igitur fidei doctrina, hominum voluntates ab operibus officijsq; pijs nequaquam alienat.

A. Nihil minùs. Nam opera bona fide, * vt radice sua nituntur: tantum ergò abest, vt à vita integrè agenda animos nostros fides retardet, vt contrà ad eius studium maximè incitet: adeoq; verè fidelis non sit, qui non & vitia pro viriliꝰ declinet, & virtutes studiosè amplexetur: ita semper viuens, vt rationem sibi reddendam arbitretur.

Psal.1.a.3. Rom.11.b.16. Eph.3.c.17. Col.2.a.6.7. Tit.3.b.8. †Rom.6.a.1.2 3.4.

M. Ergò explicatè mihi, quomodo opera nostra Deo accepta sint, & quibus donentur præmijs edisserere.

A. In operibus bonis duo præcipuè requiruntur. Primum, vt ea opera, * quæ lege Diuina præscripta sunt, deinde vt ea mente atq; † fide, quam Deus exigit, à nobis suscipiantur. Nullę enim vel actiones, vel cogitationes sine fide susceptæ, Deo placere possunt.

Deu.4.a.1.2. & 22.c.32. †Mar.7.b.6 7. 8.9.& 10.c.17. 19. Ioh.15.b 10. †Ro.9.f.31.32 & 14.d.23. Heb.11.b.6.

M. Perge

Magist. Perge.

A. Constat ergò omnia opera, quæcunq; facimus antequam renati * sumus, Deiq; spiritu renouati, quæ propriè nostra dici possunt, vitiosa esse. Qualemcunq; enim speciem splendoris & dignitatis præ se ferant, præbeantq; oculis hominum: quum è prauo corruptoq; † corde, quod Deus maxime spectat, manēt & proficiscantur, nō nisi inquinata contaminataq; esse, & Deum proindè grauiter offendere possunt. Huiusmodi igitur opera vt malos fructus, * ex arbore mala editos, aspernatur Deus, atq; à se reijcit.

Ioa.3.a.3.4.5.6 Ro.9.f.31.32. Ephe.2.a.3. 1.Pet.1.d.22. 23. †Ro.8.a.5.6.7 1.Cor.1.c.19. 20.& 3.d.19. 2.Cor.1.c.12. Mat.7.c.18.19 & 12.d.33.35.

M. Nullis ergò operibus, aut meritis Deum anteuertere possumus, quibus illum ad beneuolentiam, beneficentiamq; priores prouocemus?

A. Nullis planè. Nam nos Deus non solùm quum inimici eius essemus, †id est, peccatores, sed & ante mundi iacta fundamenta in Christo dilexit, atq; elegit. Et hic est ille, quem dixi, iustitiæ nostræ fōs atque origo.

Ro.5.b.8.10. & 11.c.35. 1.Ioh.4.b.9. 10.d.19. Eph.1.a.4.

M. De illis verò operibus, quæ iam in gratiam apud Deum positi, spirituq; sacri instinctu facim°, quid censes?

A. Debita pietatis officia, quę ex fide, * per charitatem operante proficiscuntur, Deo quidem grata sunt, non tamen ipsorum meritò, †sed quod ille suo fauore ea liberaliter dignetur. Nam tametsi à Diuino afflatu, vt à fonte riuuli deducantur, ex *carnis tamen nostræ, quæ sese in agendo admiscet, quasi contagione vitium concipiunt: haud se-

Rom 12 a.1. Galat.5.a.6. †Luc.17.c.10. & 18.c.11.12. 14. Esa.64.b.6. Rom.7.c.14. 15.17. Gal.5.c.17.

cùs, ac riuus alioquí purus & límpídus, cœno, límoſq́, per quod fluit, turbatur atq́ ínficitur.

M. Quomodo ergò ea Deo placere affirmas?

Ro.9.f.31.32. Gal.5.a.6. Heb.11.b.6. †Pſal.130.a.3. & 143.a.2.

A. Fides* eſt, quæ Dei gratiam operibus noſtrís conciliat, dum pro certo habet, eum ſummo nobíſcum† iure acturum non eſſe, neque facta noſtra quaſi ad calculos vocaturum, aut exacturum ad perpendiculum: íd eſt, ín íllís æſtímandis expendendíſq́ non adhibiturum ſeueritatem: ſed omní eorũ vitioſitate Chriſto eíuſq́ meritís remiſſa atq́ condonata, pro perfectè abſolutís eſſe habiturum.

M. Perſiſtis ergò in eo, nõ poſſe nos operum merito cõſequí, vt iuſti coram Deo habeamur, quum actiones humanas vel perfectiſſimas venia índigere exiſtímes.

A. Deus ípſe ín verbo ſuo ita ſtatuit: eíuſq́ ſacer ſpíritus nos ínſtituit, vt precemur, ne* in iudícium nos adducat. Nam quum iuſtitia Deo iudící probanda, perfectè† abſoluta atque expleta omnibus ſuis partíbus & numeris eſſe debeat, vt quæ ad acerrímam Díuínæ legis iudícijq́ normam, & quaſi ad perpendículum dírigenda ſímul atq́ exígenda ſit: opera vero noſtra vel* optíma, quum à Díuíní iuris iuſtitiæq́ regula, atque præſcripto longíſſimè aberrent, atque abſint, multísq́ modis & culpanda ſint & damnanda, operíbus iuſtificari coram Deo nulla omnino ratione poſſumus.

Luc.18.c.11. 12.14. Rom.4.a.2. Gal.2.c.16. *Rom.3.c.20. *Pſa.143.a.2. †Iob.4.d.18. & 15.b.14.15. 16.& 25.b.4.5 Pſal.130.a.3. *Iob.15.b.14. 15.16.& 25. b.6. Eſa.64.b.6. 1.Cor.4.a.4.

M. Annon hæc doctrína hominum animos ab officijs pietatis abducit, & ad bona opera ſegniores atq́ tardiores efficit, aut minùs certè alacres promptoſq́

ptoſq; ad pia ſtudia reddit?

A. Nequaquam: neq; enim proinde inutilia eſſe, & fruſtra, aut ſine cauſa fieri bona opera dicemus, quod iuſtitiam per illa non conſequamur. Nam & in proximi commodum, * & in Dei gloriam cedunt: & de Diuina erga nos beneuolentia, noſtraq; viciſſim in Deum charitate & fide, atque ita de ſalute nos noſtra, quaſi teſtimoniis quibuſdam *certiores faciunt. Et æquum omnino eſt, vt Chriſti filij Dei ſanguine redempti, & innumeris præterea atq; immenſis Diuinis beneficijs affecti, ad redemptoris * arbitrium atque nutum viuentes, & nos totos accommodãtes, memores nos, gratoſq; erga ſalutis noſtræ authorem præbeamus, alioſq; illi † exemplo noſtro acquiramus atq; lucrifaciamus. Iſta recogitans aliquis, pijs ſuis ſtudijs operibuſq; ſatis lætari poteſt.

Mat.5.b.16. 1.Pet.2.c.12.

Mat.12.d.33. Phil.2.b.12. 1.Pet.1.c.10.

*Ro.14.b.7.8. 1.Cor.6.c.19. 2.Cor.5.c.15. 1.Theſ.5.b.10 †Mat.5.b.16. 1.Pet.2.c.12.

M. At præmijs tamen tum in hac vita, tum in futura nos ad bene agendum inuitat Deus, & quaſi mercede quadam nobiſcum paciſcitur.

A. * Merces illa nõ pro dignitate, vt dixi, operib⁹ tribuitur, & illis quaſi gratia pro meritis refertur, ſed Dei benignitate gratis præter meritum, in nos confertur. Iuſtitiam verò Deus nobis pro ſua in nos charitate, & liberalitate † per Chriſtum donat. Dei donum liberalitatemq; quum dico * gratuitam, & ſine mercede, aut merito noſtro benignam intelligo: vt ſit mera ſyncera q; Dei liberalitas, quàm ad noſtram modo, quos diligit, quiq; illi fidimus, ſalutem referat, non cõducta, aut mercenaria, quaſi quædam commodorũ vtilitatumq; ſuarum

Mat.5.b.12. & 10.d.41.42. & 25.c.34.35. Eph.3.d.20. 2.Tim.1.b.9. †Rom.3.c.24. 1.Cor.1. *Ro.3.c.24. & 11.b.6. Gal.5.a.4. 2.Tim.1.c.9. Tit.3.b.4.5. Apoc.21.b.6.

ſuarum mercatura, quàm ad fructum aliquem ſuum exerceat, aliquod viciſſim præmium, aut pretium à nobis repetens: qua ſola vel cogitatione Dei benignitas, ſimul & maieſtas minueretur.

M. Quum ergò Deus, & iuſtitiam nobis per fidē tribuat, & opera noſtra per eandem grata acceptaq; habeat: dic mihi, fidem hanc, naturæne dotem, an Dei donum eſſe putas?

A. Donum † diuinum, & quidem ſingulare, atq; eximium, fides eſt. Nam & hebetiora, * tardioraq; ſunt ingenia noſtra, quàm vt Dei ſapiētiam, cuius fontes fide aperiuntur, concipere, & animo comprehendere poſſint: & corda noſtra, vel ad † diffidentiam, vel ad prauam peruerſamq; in nobis, vel aliis creaturis confidentiam, quàm ad veram in Deo fiduciam, ſunt propenſiora. Verūm Deus verbo ſuo nos inſtruens, ſimulq; * mentes noſtras ſpiritu ſuo ſancto illuſtrans, ad ea, quę alioqui obtuſam ingeniorum noſtrorum aciem longè fugerent, dociles nos reddit, & ſalutis promiſſiones in animis noſtris conſignans, nos ita format, vt de illarum fide nobis ſit perſuaſiſſimum. Hæc intelligentes Apoſtoli, Dominum orant, vt † fidem ipſorum augeat.

Mar.9.c.23.24
Ioh.9.c.29.
1.Pet.1.d.20.
21.
*Mat.16.b.7.
8.9.11.
Luc.18.f.34.
Rom.8.b.6.7.
1.Cor.2.d.14.
†Mat.6.d.30.
& 8.c.26. &
16.b.8.&.14.
d.31.
*Mat.16.c.17.
Luc.24.g.45.
Col.1.b.9.
2.Tim.2.2.7.

†Luc.17.2.5.

Tertia

Tertia pars de Oratione, & gratiarum actione.

M. Opportunè de oratione mentionẽ feciſti. Abſoluta enim iuris Diuini, & Symboli, id eſt, confeſſionis Chriſtianæ explicatione, proximùm eſt vt de precatione, & quæ illi finitima eſt, gratiarũ actione, iam dicamus: eſt enim horum cum ſuperioribus implicita, & aptè cohærens ratio. *Tranſitio.*

A. Aptiſſimè profectò: vt quæ ad priorem legis Diuinæ tabulam referuntur, officiaq; pietatis in Deum præcipua complectuntur. Pſal.50.c.15. d.23. Act.9.d.21. Rom.10.c.12. & 15.b.6. 2.Cor.1.a.2.4. 2.Tim.2.d.22. 1.Pet.1.c.17.

M. In explicanda oratione, quem ordinem ſequemur? *Rerum docendarum ordo.*

A. Hunc, ſi ita tibi videbitur præceptor, vt primo loco, quis ſit orandus: ſecundo, qua fiducia: tertio, qua animi affectione: quarto, quid orãdum ſit explicemus.

M. Primùm igitur dic mihi quem inuocandum eſſe cenſeas?

A. Nullum profectò, niſi Deum ſolum.

Magiſt. Quid ita?

A. Quia in Dei vnius manu, † vita ſaluſq; noſtra poſita eſt, in cuius poteſtate ſita ſunt omnia: quum ergò omne quod bonum eſt, quodq; hominem Chriſtianum optare & expetere oporteat, Deus nobis largiatur: quumq; is ſolus in quouis * diſcrimine opem atque auxilium ferre, periculaq; omnia depellere poſſit, ab eo rem omnem petere Pſa.17.b.7.8. & 26.a.1. & 28.b.8. & 73. & 104.totũ. Pſ.18.a.1.&c. d.26.27.28.&c & 91.a.1.2.&c

P.i. atque

atq; ad ipsum solum in quauis difficultate confugere, & ipsius opem implorare nos cõuenit. Hoc enim ipse in † verbo suo tanquam peculiarem, propriumq; numinis sui cultum exigit, atque deposcit.

Psal.50.c.15. d.23. & 81.b.7 & 89.d.26.29.

M. Annõ ergò rectè sanctos homines, qui ex hac vita abierunt, aut Angelos etiam inuocabimus?

A. Minimè: id enim esset, vel infinitatem illis, vt vbique præsentes sint, vel absentibus abditarum voluntatum nostrarum intelligẽtiam, hoc est, Diuinitatem quandam tribuere: simulq; fiduciam atque spem nostram, * quæ tota in solo Deo collocanda esset, partim in ipsos transferre, atque ita in idololatriam prolabi. Sed & quum Deꝰ ad se vnũ nos vocet, † se nos & auditurum & adiuturum, interposito etiam iureiurando promittat, ad aliorum opem confugere diffidentiæ esset, atq; infidelitatis certum argumentum. Et quod ad sanctos homines, qui ex hac vita excesserunt, attinet: quale quæso hoc esset, relicto Deo * viuente, audiente † preces nostras, potentissimo, * propensissimo ad iuuandum, qui nos ad se ‡ vocet, suo numine atque auxilio nos defensurum in verbo veritatis promittat, * atq; iuret: illo inquam relicto, ad homines mortuos, surdos, imbecilles confugere: qui neq; opem promiserint, neq; auxiliũ ferre possint, quibus iuuandi nostri partes Deus nusquam tribuerit; ad quos nullis scripturis ‖ quibus † fides certò nitatur, dirigamur, sed capitis tantùm nostri somnijs, aut delirijs potiùs fidẽtes, temerè agamur.

Psal.2.c.12. & 25.a.1.2. & 118.b.8.9.

Psal.50.c.15. & 89.b.26.27. Ioh.16.c.23. 24.

Psal.102.d.21. 23.24.

†Psal.50.c.15.

*Eph.3.d.20.

‡Mat.11.d.28

*Ioh.16.c.23. 24.

Rom.10.c.& 14.d.17.

M. Ac

M. At angelorum, qui nos circumstant, & nos proinde audiunt, opera Deus ad salutem nostram vtitur.

A. Verum id quidem est: nusquam tamen in verbo Dei apparet, Deum velle nos vel angelis, vel hominibus pijs iam mortuis, preces adhibere. Quum verò fides * verbo Dei nitatur, & quod nō est ex fide † peccatum sit, rectè dixi, certum esse infidelitatis signum, relicto Deo, * ad quem solum nos scripturæ remittunt, angelos, aut pios homines, hac vita carentes, de quibus inuocandis nullum in sacris literis verbum extet, precari atque implorare. Psal. 91. b. 11. 12. Heb. 1. d. 14. Ro. 10. d. 17. Ro. 14. d. 23. Mat. 6. b. 6. 9.

M. Quum tamen charitas piorum animis nunquam † excidat, etiam in cœlo versantes, solicitu sunt de nobis, & salutem nostram expetunt. 1. Cor. 15. c. 18

A. Id verò negari non potest: non tamen sequitur à nobis proinde esse inuocandos: *nisi putemus amicorū, quamuis longè absentium, tantùm quod nobis bene velint, opem atque auxilium esse implorandum.*

M. Ab hominibus tamen vitæ, præsentibusq́, quibuscum versamur, opem sæpè petimus.

A. Fateor: homines enim, vt * mutuæ inter se opis indigent, ita facultatem sese mutuo iuuandi Deus illis concessit: dilerteq́ etiam præcepit, vt quisq́ proximum suum, quo possit adiumento, † subleuet. Homines ergo, vt beneficentiæ Diuinę ministros ex voluntate Dei imploramus, opem 1. Cor. 12. b. 11. c. 21. d. 25. 1. Pet. 4. b. 10. Mat. 7. b. 12. 1. Cor. 10. f. 24. Gal. 5. a. 2.

atq; auxilium ab ipsis expectantes: at ita tamen, vt tota fiducia nostra in solo Deo reponatur, illiq; quicquid * per manus hominum traditur, vt omnis benignitatis fonti acceptum referamus. Rectè ergò atq; ordine ista fiunt, neque quicquam impediunt, quo minùs vnum Deum inuocemus, ita vt nihil aliunde boni nos expectare, nec alibi totum nostrum præsidium collocare testemur.

1. Pet. 1. b. 10.

M. Prece igitur & obsecratione, vt & alijs omnibus pietatis officijs, ex præscripto verbi Dei nobis esse vtendum, alioqui Deo placere non posse statuis?

Deu. 4. a. 1. 2. & 5. c. 32. 33.

A. Omninò: in religione enim ordinis, atque rationis à Deo institutæ perturbatione peccatur, quicquid peccatur.

M. Solum ergò Deum, collocata in eo omni fiducia, inuocandum esse, eiq; vt bonorum omnium fonti accepta referenda esse omnia, hactenus dictum est. Iam proximum est, vt qua fiducia miseri mortales, qui tot modis indigni sumus, immortalem Deum appellare debeamus, declares.

Transitio.

A. Sumus quidem nos omnibus modis indignissimi, verùm non superbè atq; arroganter, quasi digni irrumpimus, sed Christi * mediatoris nomine, atque fiducia accedimus: à quo ianua nobis patefacta, quamuis vilissimi homunculi simus, ex argilla & luto facti, scelerumq; nostrorum conscientia oppressi, aditu non prohibebimur, neque difficiles accessus ad Diuinam maiestatem, eiusq; gratiam nobis conciliandam sumus habituri.

Io. 14. a. 2. 3. b. 13. & 16. c. 23. Eph. 2. d. 18. 1. Tim. 2. b. 5. He. 4. d. 16. & 10. d. 19. 20. 22

M. Non

M. Non ergò vt ad principem aliquem mundanum, ita & ad Deum accessuris opus est homine aliquo internuntio, aut interprete, qui nos illi cõmendet, causamq; nostram exponat.

A. Nihil minùs: nisi & Deum hominum* instar vt vni loco inclusum, multa nisi per seruos suos intelligere non posse, vel dormitare interdum, vel non satis otij ad auscultandum habere statuamus: nam quod ad indignitatem nostram attinet, preces nostras, nulla re nobis insita, sed vnica † Christi, cuius nomine precamur, dignitate niti iam diximus. 3.Re.18.f.27. Ps.33.b.13.14. & 94.b.7.9.10 11. Ioh.15.c.16. & 16.c.23.24. 25.26.

M. Ergò solius omninò Christi nomine, atq; fiducia patrem Deum inuocandum esse censes?

A. Certè præceptor: solus enim ille supra alios omnès singulari nos * amore complectitur, vt omnia nostra causa velit: solus est apud Deũ Patrem, cui ad dexteram assidet, † gratiosissimus, vt quidquis ab eo impetrare possit: solus ergò mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus: solus inquam, vt redemptionis, sic & inuocationis (vt ita loquar) mediator, cuius solius * nomine Deum patrem adire nos diserte sacræ literæ iubent, additis etiam promissionibus, eum sua intercessione effecturum, vt, quæ oramus, exoremus. Alioqui † sine Christo, Dei auris atque animus ab hominibus abhorret. Ioh.15.b.9.13 Ro.8.d.17.18. 19. Ep.5.a.2.d.25. †Mat.3.d.17. & 12.b.18. Rom.8.c.34. *Ioh.14.b.13. & 16.c.23.26. Ioh.15.a.5. Eph.2.c.12.13

M. At mutuis * precibus alij alios adiuuamus tamen, quoad in hoc mundo hæremus. 1.Thes.1.a.2. Coloss.4.a.2.3. Eph.6.c.18.19

A. Verum id quidem est, non tamen ideò alios

mediatores Christo substituimus, sed coniunctis animis & votis, ad charitatis atque verbi Dei prę-
1.Tim.2.b.5. scriptum, vno † mediatore, communem patrem
Heb.9.d.15. inuocamus.

M. Alios ergò mediatores ad Deum, aut causæ nostræ patronos, præter vnum Christum constituere: & à Scripturis sãctis, ac proinde à fide alienum, & cum Christi ipsius summa iniuria coniunctum esse dicis?

Aud. Dico præceptor.

Magist. Perge.

A. Summa rei illuc pertinet, vt promissionum
Ro.1.a.2.5.& * nobis per Christum factarum fiducia nixi, eiusq;
4.d.21.24. freti patrocinio, omissa omni dignitatis nostrę ra-
2.Cor.1.d.20. & 3.b.4.5. tione, precibus quasi ex ore † Christi conceptis,
Gal.3.d.22. ad Deum patrem inuocandum accedamus; quod
Tit.1.a.2. †Mat.b.9.10. vt veritati scripturarum maximè consentaneum
Iob.14.b.15. est, ita ab * arrogantiæ, temeritatisq; culpa lon-
d.26.& 15.c. 16.21.& 16.c. gissimè vtiq; abest.
23.24.26.

M. Sic verò vt dicis, Deum precantes, quod pe-
*Psa.29.a.1.2. tunt impetrandi spem bonam concipere debere
Act.3.c.12.16. existimas?

Mat.21.c.21. A. Et Dominus ipse certa nos * fide petere iubet,
Mar.11.d.22. addita promissione, & iureiurando etiam inter-
23.24. posito, nobis datum iri, quicquid credẽtes peti-
Ioh.16.c.23. Iac.1.a.6.& 5. rimus: & eius item Apostoli rectam precationem
d.15.16. ex fide manare docent. Proinde firmissimum, hoc
†Mat.7.b.10. Heb.4.d.16. orationis ponere fundamentum perpetuò opor-
& 10.d.22. 1.Ioh.5.c.14. tet, vt in certa paternæ bonitatis † fiducia acquie-

scentes

scentes, Deum preces votaq; nostra exauditurum, & quod petierimus, quatenus quidē id nobis expediet, impetraturos nos esse statuamus. Proinde, qui temere * atq; inconsultè ad precandum accedunt, quiq; hæsitantes, & de successu incerti orāt, vana irritaq; verba incassum fundunt.

Mat.20.c.22. & 21.c.21. Ioh.16.c.24. Iacob.1.a.6. & 4.a.3.

M. Intellígo qua fiducia Deum inuocandum esse dicas: nunc qua animi affectione accedendum sit, explica.

A. Indigentiæ, egestatisq; nostræ, & ęrumnarum, quæ nos premunt, sensu animos nostros grauiter affici oportet: adeò quidem, vt liberationis ex ea molestia, atq; opis Diuinę, quam expetimus desyderio ingenti flagremus. Sic verò animis affecti, fieri nō potest, quin attentissimè, † ardentissimoq; studio, quod cupimus, precibus omnibus votisq; exposcamus.

Psal.50.c.15. 94.c.7.& 124. a.1.2.& 127. a.1.20. Rom.7.b.18. & 8.d.23. 2.Cor.3.b.4.5. †Luc.18.a.5.7 Rom.12.c.12. Eph.6.c.18. Col.4.a.2. 1.Tim.2.a.1.

M. Video ergò non satis esse lingua tantùm, & voce precari.

A. Mente * atque attentione, sine qua preces nūquam efficaces esse possunt, non adhibita, precari non solum est laborem inutilem frustrà suscipere: (quomodo enim nos Deus exaudiat, quum non attendimus † nec exaudimus nosmetipsos?) nec inanes solum sine fructu, sed & noxias * etiam, læsa maiestate Diuina, voces funderet: tantum abest, vt Diuinum numen scelere violatum eiusmodi preces placare queant.

1.Cor.14.c. 14.15. 1.Cor.14.c.11 Psal.109.b.7.

M. Vnde ista ita esse intelligimus?

A. Quum

Ioh.4.c.23.24. 2.Co.3.d.17. A. Quum Deus sit spiritus, (vt ita loquar) atque animus purissimus, animum mentemq; cum aliâs semper, tum verò in oratione, per quam homines cum Deo quasi colloquuntur, & communicant, vel maximè requirit. Sed & ijs tantùm, qui ipsum Psal.145.c.18. 19. * verè, id est, ex animo inuocant, propinquum fore se, eorumq; preces sibi cordi esse, testatur. Esa.29.c.12.13 Mat.15.a.8. & 20.c.22. *Ier.48.b.10. Contrà verò, qui † simulatè, temereue in lingua promptum habent, quod animo & cogitatione non comprehendunt, nec consequuntur, & cum immortali Deo *negligentiùs, quàm cum mortali homine solent, agunt, horum preces Deus meritò auersatur, atq; detestatur. Mente ergò semper opus est, at lingua in precatione perpetuò non est necessaria.

M. Est tamen aliquis in precibus linguæ vsus.

Psa.35.d.28. & 51.c.14.15. & 71.d.21.22. 23. Rom.14.c.11. Phil.2.b.11. A. Maximè. Æquum enim est, vt † lingua etiam omnem vim atq; facultatem suam ad amplificandum Dei gloriam, sedulò studioseq; conferat: quū præ alijs corporis partibus in hunc vsum propriè à Deo condita sit. Præterea vt animo cogitatione curaq; vehementer intento, vox imprudentibus interdum nobis erumpit: ita nonnunquam ipse pronunciandi sonus, auditioq; nostrorum verborum mentem excitat, atq; acuit, eiusq; intentionē iuuat, & remissionem, qua assiduè animus vrgetur, arcet atq; depellit.

M. Quum hæc ita se habeant, quid de illis censes, qui in precando peregrina atque ipsis incognita lingua vtuntur?

A. Eos

A. Eos non operam modò (quod aiunt) sed Deum etiam ipsum pariter ludere. Si enim LOQVI est suo loco verbum quodcp scienter ponere, qui * non intellecta verba pronuntiant, perstrepunt veriùs quàm loquuntur: tantum abest, vt precentur. Psittacos enim potiùs quàm homines, nedum Christianos agunt. Itacp facessat procul à pijs hominibus talis hypocrisis, atcp ineptia. Nam si D. Paulus absurdum putet, vt quis apud alios sermonem habeat, quem non intelligunt, quòd verba neminem moueant nisi eum, qui eiusdem linguæ societate sit coniunctus, loquentemcp atque audientes mutuò sibi barbaros fore affirmet: quanto est absurdius, nosmet nobis ipsis esse barbaros, dū eo sermone, qui nobis nō est notus, vtimur, illacp lingua, in qua ipsi surdi sumus, sensus nostros atque vota explicare conamur? Huiusmodi certè homines vt maximè ineptos optimo iure rideri, homines olim sapientissimi existimauerunt.

Interpretatio nominis.

1.Cor.14.b.7. 9.c.11.

Cor.14.c.11.

Cicer.offic. Tusc.5.& de Oratore.

M. Video quàm attentus animus, studiumcp ardēs in oratione requiratur. Verùm dic mihi, ardorem istum naturalemne, & animis nostris insitum, an Diuinam hanc mentium nostrarum incitationem esse putas?

A. Sacræ literæ testantur Dei spiritum * gemitus inenarrabiles, quibus preces nostræ efficaces reddūtur, ciere. Is ergò sine dubio mentes nostras afflatu suo concitat, & ad orandum acuit atque adiuuat.

*Ro.8.c.26. Eph.2.d.18.

M. Quid ergò, cùm hic animi ardor, qui semper

adesse non potest, consederit, aut extinctus omnino fuerit, an pigritia torpentes, & quasi dormitantes, agitationem, motumq; spiritus oscitanter expectabimus?

Psa.51.d.17. Mat.26.d.40. 41.

A. Nihil minùs: quin potiùs languentibus nobis atq; animo remissis, Diuinum † protinus auxiliũ expetendũ est, vt is alacritatem nobis addat, animosq; nostros ad precandum excitet: hanc enim mentem, voluntatemq; Deo duce suscipimus.

M. Superest iam, vt quid precibus à Deo debeamus exposcere, ex te intelligam. Licétne, quicquid in mentem buccámue nobis venerit, à Deo petere?

Cicero pro domo sua.

A. Quum homines à vera pietate alieni, tam honestam opinionem de deorum suorum numine ac mente habuerint, vt expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum, ac inhonestum debere arbitrarentur: absit vt homines Christiani quicquam, à quo diuina mens atque voluntas * abhorreat, precibus à Deo petamus vnquam. Hoc enim esset diuinam maiestatem iniuria, atq; ignominia etiam summa afficere: tantùm abest, vt talis illi precatio placere, aut quicquam ab eo impetrare queat. Quum verò & hebetiora sint mortalium † ingenia, quàm vt quid ipsis expediat intelligere possint, & animorum cupiditates tam cœcæ atq; indomitæ, vt non solùm duce, quem sequãtur, sed frenis etiam, quibus coërceantur, opus habeant, nimis absurdum esset, affectibus nos nostris temerè præcipitesq; in precãdo ferri. Ad certam ergò normam atq; præscriptionem

Mat.7.b.11. Ioh.16.c23.24 Iacob.4.a.3. 1.Ioh.5.b.14.

Mat.20.c.22. Ro.8.c.26.27. Iacob.4.a.3.

ſcriptionem precationes noſtræ omninò ſunt dirigendæ.

M. Quam tandem quæſo?

A. Eandem profectò illam,† quam cœleſtis magiſter diſcipulis ſuis, ac per eos nobis omnibus precandi formulam conſtituit: quâ, quę à Deo petere fas eſt, ac noſtra impetrare intereſt, vniuerſa in pauca admodum contulit, quæ etiam ab ipſo authore Precatio Dominica eſt appellata. Si ergò doctorem cœleſtẽ diuina voce nobis præeuntem ſequemur, nunquam profectò à recta precandi regula aberrabimus. Mat.6.b.9.10. Luc.11.a.1.2. &c.

M. Dominicam ergò precationem mihi recita.

A. Quum volueritis orare (inquit * Dominus) ſic dicite. PATER NOSTER QVI ES IN COELIS, SANCTIFICETVR NOMEN TVTM. VENIAT REGNVM TVVM, FIAT VOLVNTAS TVA, SICVT IN COELO, SIC ETIAM IN TERRA. PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. ET REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM, SED LIBERA NOS A' MALO. QVIA TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN. Mat.6.b.9.&c Luc.11.a.1.2. &c.

M. Arbitrarísne iſta à nobis quaſi dictata perpetuò reddenda eſſe, ita vt vno verbo ab ipſis diſcedere ſit nefas?

A. Non eſt dubium, quin† aliis in precando verbis vti liceat, modò ab huius precationis ſententia

† *De hoc conſtat ex Pſal. libro, & aliis S. Scriptura locis penè infinitis.*

non aberremus. In ea enim certa quædam, & præcipua rerum capita Dominus proposuit, ad quæ, nisi precationes nostræ omnes referantur, Deo placere non possunt: petat tamen quisq; à Deo, vt præsens * tempus atq; necessitas flagitabunt: & cui volet parti huius precationis, & quamdiu volet, immoretur, eamq; prout visum fuerit, variis modis amplificet: nihil enim impediet, modò ea fiducia atque affectu, quo est ante dictum, in eam item sententiam, quæ hac oratione ostenditur, Deum precetur.

Psal. 107. a. 5. & b. 12. c. 18. d 28. &c.

M. Precatio Dominica quot partes habet?

Partitio.

A. Postulationes quidem sex continet, partes tamen in summa duæ sunt: quarum prior ad solam Dei gloriam attinet, & tres priores petitiones cõplectitur: posterior, quæ reliqua tria postulata cõtinet, ad nostrum commodum proprie pertinet.

M. Itáne vtilitatem nostram à diuina gloria diuellis, atque distrahis, vt æqualiter etiam inter ea partiaris?

A. Cohærentia non distraho, sed quò tota tractatio perspicua fiat, secernenda distingo: vt quorsum quidq; pertineat intelligatur. Alioqui, quæ proprie ad Dei gloriam spectant, ea nobis quoque summas vtilitates præbent: quæ rursum vtilitati nostræ seruiunt, omnia ad diuinam gloriam reuocantur. * Is enim finis, ad quem referenda sunt vniuersa, hic esse nobis scopus debet, vt Dei gloria quàm maximè amplificetur. Partitionem tamen hanc in tractando interim nõ incommodam fore, nec

Finis vniuersorũm Dei gloria. 1. Cor. 10. 30. 31. Col. 3. c. 17.

nec temerè, ſed ex rerum ipſarum proprietate fieri arbitror: quia dum illa, quæ ad Dei gloriam amplificandum propriè pertinent, petimus, vtilitates interim noſtras omittere oportet, quum tamen in poſterioribus illis petitionibus commodis noſtris rectè ſeruiamus.

M. Iam verborum omnium pondera paulò diligẽtiùs examinemus. Cur Deum patrem nominas?

A. Permagna in vnius huius nominis vſu vis inest. Duo enim, quæ ſuprà in precando cùm primis neceſſaria eſſe demonſtrauimus, complectitur.

M. Quæ ſunt illa?

A. Primùm, non quaſi abſenti, † aut ſurdo loquor, ſed vt præſentem audientemq; appello atq; inuoco, certò perſuaſum habens, eum precantem me exaudire: alioqui enim eius auxiliũ fruſtrà implorarem. Hoc ita de Angelorum aut hominum etiam mortuorum * quoquam ſtatuere, ſine omni dubitatione profectò non poſſum. Deinde, fiduciam impetrãdi, antè diximus, eſſe rectè precationis fundamentum: charum verò ipſum verbum eſt Patris, ac paterni amoris, & ſpei bonæ atq; fiduciæ pleniſſimum. † Nomine ergò, quo nullum in terra dulcius, appellari Deus voluit, ita nos ad ſe inuitans, vt eum, omni ſublata de patrio eius animo atque beneuolentia dubitatione, intrepidè adeamus. Cũ enim Patrẽ eum nobis eſſe decernimus, * eius ſpiritu animati, vt ſuum liberi parentem ſolent, accedimus. PATER ergò charitatis †atq; amoris nomine, potiùs quàm dignitatis, aut maieſtatis

Pſal.33.b.13. 14.& 34.c.15. 17.& 94.b.9. 10.11.& 139. a.1.2.&c.

* Eſa.63.c.16.

Pſal.103.c.13. Luc.15.c.18.

Rom.8.c 15. Gal.4.a.6. †Mal.1.b.6.

statis vocabulis, REX aut DOMINVS nuncupari hoc loco Deus voluit, & paterni nominis amplissimum patrimonium nobis interim quasi † liberis suis relinquere.

Ioh.1.b.12. Ro.8.c.15.17. Gal.4.a.6.7.

M. Eáne igitur impetrandi fiducia, qua suos filij parentes adire solent, ad Deum accedemus?

A. Firmiorem multò stabilioremq́ esse Diuinæ beneuolentię, quàm humanæ fiduciam, ꝫ Christus naturalis Dei filius, ingenij patris optimè gnarus, nobis confirmat dicens: * Si vos (inquit) cùm mali sitis, filios vestros inanes voces fundere non sinitis, sed eorum postulationibus conceditis, quantò erit cœlestis Pater, qui ipsa est bonitas atq́ benignitas, in vos beneficentior? Verùm omnem hanc fiduciam † Christus, vt est antè dictum, nobis affert: neq́ enim nos, qui natura iræ filij sumus, Deus sibi nisi per Christum adoptat, aut filios esse agnoscit.

Mat.11.d.27. Ioh.1.c.18.& 10.c.15. *Mat.7.b.11. Luc.11.c.13.

Rom.5.a.1.2. Gal.4.a.4.5.6. Eph.2.a.4.5. 1.Ioh.2.a.1.

M. Ecquid præterea nos docet Patris nomen?

A. Vt cum eo amore, * reuerentia, atq́ obedientia, quæ Patri cœlesti à suis liberis debetur, ad precandum accedamus, vtq́ eam mentem, quæ filios Dei decet, habeamus.

Mala.1.b.6. Mat.26.d.39. 42.

M. Deum cur nostrum potiùs cõmuniter Patrem appellas, quàm tuum separatim?

A. Fas quidem est pio cuiq́ Deum † suum nominare, verùm eam oportet esse hominum Christianorũ inter ipsos communitatem, atq́ societatem, eaq́ charitate atq́ beneuolentia singuli vniuersos complecti debent, ne alijs neglectis, quisquam vnum

Psal.22.a.1.2. Rom.1.a.8. 1.Cor.1.a.4.

num ſe curet, ſed publicam omnium vtilitatem reſpiciat: vnde priuatim nihil in tota hac precatione, ſed communi omnium nomine cuncta poſtulantur. Sed & cum illi, quorum infima eſt fortuna, ac uitæ conditio, communem * patrem cœleſtem, æquè ac fœlices, & amplißimæ dignitatis gradus adepti, appellent, eos ne fratres dedigneмur, qui filiorum honore apud Deum dignantur, admonemur. * Deſpicatißimi verò & qui in hoc mundo ſunt contemptißimi, hac interim conſolatione lenire ſe, atque ſuſtentare poſſunt, quòd in cœlo potentißimũ eundemq; benigniſſimum Patrem habeãt. Præterea qui Deo † fidimus, eum rectè patrem eſſe noſtrum profitemur. Impij enim atq; incredulí, vt Dei potentiam iuſtitiamq; extimeſcant, paternę tamen eius erga ſe bonitati confidere non poſſunt.

Mal.2.b.10. Ioh.8.c.41. 1.Cor.8.a.6. Eph.4.a.5.6. Deu.10.c.17. 18. Pſal.10.d.18. & 68.a.5.6.& 146.b.6.7.&c. †Pſal 11.b.5. 6.7. & 25.a.1. 2.&c.& 73.c. 25.26.&c. Rom.1.c.18. & 2.b.6.7.8.

M. Cur Deum in cœlo eſſe dicis?.

A. Quemadmodum cœlum rotundo atq; immenſo ambitu omnia complectitur, circundat terram, circundat maria: nec res, aut locus eſt aliquis, qui cœli capacitate non cingitur atque concluditur, eſtq; ex omni parte patens atq; apertum, & rebus omnibus perpetuò ſic adeſt, vt in eius quaſi conſpectu locentur vniuerſa: ita Deum * arcem cœli tenentem, rerum pariter omnium gubernacula tenere, vbiq; præſentem adeſſe, videre, audire, moderari vniuerſa intelligimus.

Pſal.11.b.4.5. & 20. b. 6. & 33.b.13.&113 a.4.5.6.& 113 a.3.

Magiſt. Perge.

A. In cœlo etiam, ob id Deus eſſe dicitur, quòd ſuprema

Psa.8.a.3.& 19.a.1. suprema, atque † cœlestis illa regio, Diuinis eius atq; præclaris operibus magnificentiùs collucet atq; illustratur. * Deum prætereà in cœlo regnantem, in æterna & summa fœlicitate esse demonstratur, cum nos adhuc in terris patria pulsi, vt paternorum bonorum exhæredes filij miserè & calamitosè exulemus. Idem ergò valet, † Deum in cœlo esse, ac si cœlestem & modis omnibus Diuinum eum appellem, id est, incõprehensibilem, excelsissimum, potentissimum, beatissimum, optimum, maximum.

*Psa 8.a.1.2. 3.4.& 11.b.4.5

Psa.50.a.3.4. 6.& 57.a 5.b. 10,11.& 68 d. 32.33.& 113. a.4.5.

M. Quem ex istis fructum percipis?

A. Euellunt ista ex animis nostris vulgares atque corruptas de Deo opiniones, instituuntq; mentes nostras, vt de cœlesti * Patre cogitationem longè aliam, quàm de terrenis parentibus solemus, suscipiamus: vt reuerentiam summam aduersus sanctam eius maiestatem adhibeamus, eamq; venerabundi suspiciamus, & admiremur: cum attendere, precesq; ac vota nostra † exaudire certò statuamus: in eo, qui cœli & terræ præses sit & custos, spem omnem collocemus: simul autem ne quid Deo indignum petamus, sed vt cœlestem Patrem appellantes, animos * humo excitatos, celsos & erectos, terrena despicientes, supera atq; cœlestia cogitantes, habeamus, & ad batissimam illam Patris nostri fœlicitatem, atq; ad cœlum quasi † hæreditatem paternam, perpetuò aspiremus, his verbis admonemur.

Psa.50.a.4.6. & 89.b.5.6.7. Mat.23.b.9.

Psa.20.b.6. & 102.c.15. 17.& 113.a.4. 5.

Colos.3.a.1.

Rom.8.c.17. Eph.1.c.14.d. 18. Heb.9.c.15. 1.Pet.1.a.3.4.

M. Hoc ergò tam fœlici aditu, introitu q; precationis

tionis nobis iam patefacto, agè primùm mihi postulatum recita.

A. Precamur primùm, vt DEI NOMEN SANCTIFICETVR.

M. Hoc quid sibi vult?

A. Non aliud, quàm vt eius gloria * vbique amplificetur. Psa.89.a.5.6. &c. Rom.11.d.36. & 16.d.27. 1.Cor.10.g.31

M. Cur istuc primo loco postulamus?

A. Quia æquissimum est, vt filij patris, † serui domini, conditi conditoris gloriam augeri, maximè expetant atq; exoptent. †Mal.1.b.6.

M. An quicquam Dei gloriæ accrescere aut decedere potest?

A. Dei quidem gloria cùm perpetuò sit † amplissima, in seipsa neq; accessione maior, neq; decessione minor fieri potest: neq; enim accretione, aut diminutione aliqua, vt hęc nostra solent, mutatur. Psa.56.b.5.c. 11. & 104.c.31

Verùm vt Dei nomen illustre notumq; mortalibus fiat, eiusq; laus & gloria in terris, ita vti par est, celebretur, precamur. Et sicuti immensa Dei potentia, sapientia, iustitia, bonitas, diuinaq; eius opera omnia gloriam Dei atq; amplitudinem reuerà illustrant, ita optamus vt * nobis etiam illustria & glorioſa appareant: quò authoris magnificentia, vt in sese est amplissima, sic & inter nos modis omnibus splendida, atq; præclara reluceat, & laudibus atque honoribus priuatim publicèq; celebretur. Psa.96.a.1.3. &c. Psa.113.a.2.3. &c. & 114.a.] 1. & 145.toto. Rom.11.d.36.

Magist. Perge adhuc.

A. Precamur præterea ne sanctissimum Dei nomen ab alijs propter nostra vitia * malè audiat, & quasi ignominia afficiatur: sed vt potiùs eius gloria per nostram erga Deum hominesq; pietatem vbiq; gentium amplificetur. Optamus deniq;, vt aliorum omnium, qui cœlo, terra, mariue, vel alijs vspiam locis † Deorum appellationes & honores adepti sunt, & in templis, varijs figuris, atq; cæremonijs coluntur: quibusue pectora sua, quasi delubra quædam, homines errore, & vanis opinionibus imbuti consecrarunt: huiusmodi inquam commentitiorum, fictorumq; Deorum nominibus funditùs extinctis, & obliuione sempiterna obrutis, atq; deletis, solùm Dei cœlestis Patris diuinum nomen atque numen, magnum clarumq; sit, illudq; mortales omnes vbiq; terrarum agnoscãt, auguste, sancteq; colant atque venerentur, & puris votis atque animis precentur, inuocent, implorẽt.

Esa.52.b.5.6. Ezec.36.d.20. Rom.2.d.24.

Ios.24.c.14. d.23. Psal.96.a.4. & 97.b.7.9. & 113.a.3.4.&c. & 135.c.15. Rom.1.c.23. 1.Ioh.5.d.21.

M. Rectè quidem dixisti: perge quæso.

A. Secundo loco petimus, vt ADVENIAT REGNVM DEI, id est, ne verbi sui diuinam * veritatem, quam & Euangelium regni Christus nuncupat, obscurã in tenebris sinat iacere, sed eam quotidie magis ac magis in lucem proferat, contra Satanæ † atque impiorum hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraq; fictas omnium insidias, qui veritati tenebras offundere, eamq; infirmare, aut mendacio contaminare nituntur: contraq; tyrannorum violentiam, * & crudelitatem, qui modis omnibus veritatem extinguere atq; opprimere, adeoq; funditùs delere conantur, præsidio suo

Mat.4.d.23. & 9.d.35. Mar.1.b.14. Ioh.8.d.31.32

†Mat.13.c.25. a.38.39.& 15. a.2.3.4. Luc.16.b.8. Ioh.3.c.19.20.

*Luc.10.a.3. & 20.c.12.&c. d.17.18. Ioh.16.a.2.3. & 17.b.14.15.

suo tueatur, & defendat: vt nihil esse, quod Diuinæ veritatis inuictæ virtuti resistere queat, manifestum atq; testatum omnibus fiat.

M. Perge porrò de regno Dei dicere.

A. Precamur vt quamplurimos * sacrosancti huius verbi doctrina institutos, & veritate adductos è tenebris in lucem vocet, eosq; in numerum sanctumq; cætum suum, id est, ecclesiam suam, in qua præcipuè regnat, aggregatos, † spiritu suo assiduè gubernet, atq; vt milites suos, * cum hostili vitiorum agmine, quasi exercitu Satanæ summa contentione perpetuò decertantes, auxilio suo iuuet: vt in Diuina eius virtute firmitatem & robur tenentes, coërcitis affectionibus prauis † atque distortis, fractis domitisq; cupiditatibus, victis, fusis, fugatis, atq; profligatis vitijs omnibus, cœlestem Rempublicam & regnum augeant atq; amplificent, Deo *per spiritum interim suum in ipsorum animis regnante atq; imperante.

Mar.1.b.14.15 Lu.4.c.18.19. Ioh.17.c.17. 19.20.21. 1 Pet.2.b.9.10 †Ioh.16.b.13. †Luc.22.d.31. Eph.6.b.10. 11.d.17.18. 1.Pet.5.c.8.9. †Ro.1.b 11.12 & 8.a.1.5.&c. b.10.12.&c. *Ro 8.b.9.10. 11. 1.Ioh.3.d.24. & 4.c.13.

M. Ista quotidiè fieri videmus.

A. Fiunt quidem hæc quotidiè, ita vt † Deum piorum atq; impiorum rationem habere satis intelligamus, vtq; regnum Dei in hoc mundo præclarè inchoatum videri possit: optamus tamen, vt assiduis incremẽtis eo vsq; augescat, vt reprobis omnibus, * qui Satanæ instinctu contra diuinã veritatem contumaciter, atque obstinatè resistunt, & repugnant, & vitijs atque flagitijs omnibus sese contaminantes, Dei regno atq; imperio subijcere recusant, sub iugum missis, atq; perditis: † Sata-

†Psal.34.c.15. 16.& 37.b.9. 10.&c.& 38. a.5.6.b.9.10. *Mat.13.c.38. 41.& 22.a.6.7 b.13. Luc.19.c.14. c.27. & 12.f.45.46. & 20.c.16. †Mat.25.d.41 Rom.16.c.20. 1.Cor.15.d.24 25.26. &c. g. 54.55.56.57.

næq; ipsius tyrannide funditùs deleta, hostibusq; omnibus confectis, oppressis, atq; obtritis, ita vt nihil contra Dei nutum atque ditionem respirare queat, ipse solus vbiq; glorioſè regnet, imperet, triumphet. Et ſicuti Deo * per ſpiritum ſuum in nobis regnante, communitas quædam hominibus cum Deo eſt in hoc mundo: ita fœliciſſimi † etiam regni ſui gaudium, atq; gloriam ſempiternis ſeculorum ætatibus non immutandam in cœlo nobiſcum per Chriſtum vt communicet, quò cœleſtis Patris noſtri non filij modò, * ſed & hæredes ſimus, precamur atq; optamus: cuius voti patrem cœleſtem noſtrum aliquando tandem nos compotes facturum eſſe, nihil profectò quicquam ambigimus aut dubitamus.

Ro.8.b.9.10. 11. 1.Ioh.3.d.24. & 4.c.13. †Mat.13.f.43. 1.Cor.2,b.9. Apoc.21.d.10 11.&c. Mat.25.d 34. Rom.8.c.15. 16.17. Tit.3.c.7.

M. Quid deinde ſequitur?

A. VT DEI VOLVNTAS FIAT: † filiorum enim eſt, vt ex patrum voluntate vitam ſuam inſtituant. Non contrà vt parentes ad filiorum voluntatem ſeſe conforment.

Pſal.40.b.8. Mat.26.d.39. 42.Ioh.4.d.34 & 5.c.30.& 6. d.38. Eph.6.a.1. 1.Ioh.c.14.

M. An ergò homines quicquam inuito Deo facere poſſe exiſtimas?

A. Multa certè ſcelera atque flagitia illius voluntate pergrauiter * offenſa, quotidiè à mortalibus fieri, atque admitti perſpicuum eſt, planeq; inter omnes cõſtat: ita tamen vt nulla vi, aut neceſſitate cogi poſſit Deus, quin quod facere † deſtinauit, id facillimè efficiat. Non tantùm igitur precamur vt quod illi decretum fuerit, eueniat: quod quùm diuina voluntas efficiendi neceſſitatem ſecum

Pſal.5.a.4.5. & 45.b.7.8. Pſal.119.d. 104.128. †Pſal.115.a.3. & 135.b.6.7. Rom.9.d.19.

ſemper

ſemper adferat, euenire neceſſe eſt: ſed quũ mentes noſtræ * cupiditatibus flagrãtes, plærunq; ferantur ad eas res appetendas, atque peragendas, quæ Deo maximè diſplicent, petimus, vt omnes omniũ voluntates, † ſacri ſpiritus ſui impulſu, ad ſenſum & voluntatem numinis ſui ita commutet atq; cõformet, vt nihil velimus aut optemus, nedũ faciamus vnquam, à quo diuina eius voluntas abhorreat: & quicquid ex eius voluntate euenire intelligimus, id non æquis ſolũ, ſed & libentibus animis accipiamus, & patiamur.

Ro.8.b.7.&c. Ga.5.c.16.17.

†Rom.8.a.2.4 5.&c.c.14.15. 15. 1.Cor.2.c.12. &.3.d.16.

*Act.21.c.14. 1.Pet 3.d.17. & 4.c.13.

M. Quorſum addis, vt IN TERRA FIAT ITIDEM AC IN COELO, Dei voluntas?

A. Nimirùm vt ad exemplar cœleſtium illorum ſpirituum, quos Angelos vocamus, diuinę Maieſtati dicto audientes atque obedientes per omnia ſimus: & quemadmodũ in cœlo nulla eſt rebellio, ita neque in terra quiſquã qui contra ſanctam Dei vloluntatem reſiſtere & repugnare aut velit, aut audeat, vſquam inueniatur. Sed & quũ * ſolem ac lunam, reliquasq; ſtellas in cœlo nobis cõſpicuas, aſſiduo motu & perenni agitatione ferri, & terrã radijs ſuis ex diuina voluntate perpetuò illuſtrare videmus, obedientiæ exemplũ nobis ad imitandũ propoſitum intuemur. Præterea verò quum in Sacris ſcripturis voluntatem ſuam * Deus diſertè explicuerit, id quod Teſtamẽti † nomine illis indito aperte ſignificauit, qui in ſcripturarum ſententia non manent, à Dei certè voluntate manifeſtè recedunt.

Pſa.91.c.11. & 103.d.20.22 & 104.2.4.5. Heb.1.b.6.7. d.14. Apoc.7.c.11. & 19.b.10.& 22.c.9.

Pſal.19.a.4.5. & 104.d.20. &c.& 135.b.7. & 136.b.7.8.9.

Deu.5.d.32. Mar.7.d.21.& 12.d.30. †2.Cor.3.b.& d.14. Gal.4.c.24.

M. Satis iam à te tractata esse videtur prima pars precationis Dominicæ, quæ tria illa capita ad Dei solam gloriam pertinentia complectitur. Nunc ad secundam partem, quę vtilia & commodis nostris apta propriè spectat, tametsi eadem ad Dei quoq; gloriam referantur, opportunè pergemus.

A. Secundæ partis primum caput est: PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

M. Quid panis quotidiani nomine significas?

A. Non ea modò, quæ ad victum cultumq; suppeditent, verùm etiam res alias omnes in vniuersum, quæ ad vitam tuendam, conseruandam, & in tranquilitate, ac sine metu degendam sunt necessariæ.

Psal 104.c.15. d.27 &c. & 105 toto. & 144.c. 10.11.12. &c. & 145.c.14. 15,16. &c.

M. Ecquid est aliud, de quo hæc vox Panis nos admoneat?

A. Ne res ad epulandum exquisitissimas, néue vestes pretiosas, aut magnificam supellectilem ad voluptatem studiosè conquiramus, & comparemus: sed vt delitias atque luxum despicientibus nobis, & paruo cõtentis, tenuis salubrisq; victus, & vestitus moderatus, atque necessarius satisfaciat.

Psa.78.c.18. 19.20.d.29.30 & 106.c.14. Mat.6.d.25. Lu.16.c.19. 1.Tim.5.b.8.9

M. Quomodo verò panem appellas tuum, quem à Deo dari postulas?

A. Dei * munere noster fit, quum nobis ad quotidianos vsus, tametsi iurè minimè debeatur, ab ipso benignè donetur.

Psal.115.c.16, Mat.7.b.7.8. 1.Cor.4.b.7. Iac.1.c.17.

M. Num

M. Num qua alia de cauſa tuum panem vocas?

A. Hoc verbo admonemur victum * labore noſtro, aut alia legitima ratione parãdum eſſe, vt eo contenti, de rebus alienis quicquam per auaritiam aut fraudem ne appetamus vnquam. * Gen.3.d.19. Eph.4.d.28. 2.Theſ.3.b.8. c.10.12.

M. Quum nos Deus labore noſtro victum iubeat quærere, cur ab eo panem poſtulas?

A. Vnus eſt Deus, qui terris † fœcunditatem dat, qui vberes, fructuumq; fertiles agros efficit: fruſtrà ergò omnem nos vitæ curſum in labore, corporis, atque animi contentione confecturos eſſe, atque conſumpturos certum eſt, * niſi Deus conatus noſtros velit proſperare. Par eſt ergò, vt à Deo Opt. Max. qui iuxta Dauidis oraculum, omnia vt condidit, † ita paſcit etiam atque tuetur, ad victum vitamq; neceſſaria, precibus quotidiè expoſcamus: eaq; quaſi dante porrigenteq; Deo, & de illius manu in manus noſtras tradita, gratis animis accipiamus. Pſal.24.a.1. & 65.c.9.& 68. b.9. & 104.c. 13.& 85.c.12. & 147.b.8.&c *Pſ.127.a.1.2. 1.Cor.3.b.7. †Pſal.104. & 136.d.25. & 145.c.15. & 147.&c.

M. An diuitibus etiam, qui rebus omnibus circumfluunt atque abundant, panem à Deo in diem petendum eſſe exiſtimas?

A. Fruſtra * cõgeremus, recõdemusq; copias, quæ vel ambitioni noſtræ, vel quotidianis ſumptibus, vel neceſſario vſui, in multos etiam annos ſuppetẽt, niſi illarũ vſum ſalutarem nobis Deus ad vitã ſua gratia effecerit. Imò fruſtrà † in ſtomachum cibum ingeremus, niſi diuina virtus, qua potiùs quàm ciborum nutrimentis alimur, & ſuſtentamur, * Pſa.34.b.9. Luc.1.g.53. & 12.b.15. 1.Tim.6.c.17. Apoc.3.d.17. †Deu.8.a.3. Pſ.78.d.29.30 Mat.4.a.4.

mur, & alendi vim cibis, & ſtomacho concoquendi facultatem tribuerit. Ob quam cauſam cœnati etiam diurnum cibum, quem iã accepimus, à Deo tamen nobis pręberi, id eſt, vitalem atq; ſalutarem fieri poſtulamus.

M. Quotidianum, & Hodiè, quorſum adduntur?

Mat.6.c.25. d.34. Luc.10.g.41. Phil.4.b.6. 1.Pet.5.b.7. *1.Tim.6.c.9. 10.

A. Vt ſolicitudinum † craſtinarum aculeos, ne dies noctesq; illis fruſtrà excruciemur, ex animis noſtris euellat: vtq; nimiarum opum inexplebili cupiditate, & quaſi rabida fame, à mentibus noſtris *depulſa, officium noſtrum ſeduló facientes, à benigniſſimo patre quotidie petamus, quod ille paratus eſt quotidie impartiri.

M. Perge ad cætera.

A. Sequitur quinta petitio, qua Patrem precamur,

VT DELICTIS NOSTRIS IGNOSCAT.

M. Quem tandem iſta venia fructum conſequemur?

Pſa.32.a.1.2. Ro.5.b.8.10. 2.Cor.5.d.18. Coloſ.1.c.20. 21.22.

A. Ampliſſimum: nam quùm Deus ſupplicum † miſeretur, eodem apud eum loco, atq; in ea cum ipſo gratia erimus, ac ſi innocentes, ſancti, & in omnibus vitæ partibus integri eſſemus.

M. An hæc veniæ petitio omnibus eſt neceſſaria?

Pſa.14.a.2.3. & 43.a.2.3. Ro.3.b.10.11. 1.Io.1.d.8.10. †Iob.9.a.1.2. Iacob.2.b.10.

A. Maximè: quum nemo viuat mortalium qui in officio frequenter* non labatur, & à quo non ſit in Deum ſæpè ac grauiter peccatum: adeoq; teſtimonium in nos dicente † ſcriptura, Qui in vno aliquo offenderit, omnium manifeſtus tenetur: & qui de vno peccato ſe Deo vt purget contendit, mille

mille facinorum reus arguetur. Vt ergo erratorũ veniam impetremus, † vna spes est reliqua, vnicum omnibus perfugium, Dei per Christum bonitas & misericordia. Qui verò se peccasse * non fatentur, neq; delictorum veniam petunt, sed † cũ Pharisæo illo, innocentia atque iustitia sua apud Deum, vel contra Deum potiùs gloriantur, ij à societate fidelium, quibus hæc precandi formula, quam sequantur, est constituta, & à portu atque perfugio salutis sese excludunt. Hoc est enim quod * Christus dicit, se nõ vt iustos, sed peccatores ad pœnitentiam vocaret, in hunc mundum venisse.

2.Cor.5.d.18. 19.20.&c. 1.Ioh.1.d.7.9. & 2.a.1.2.b. 12.
*1.Ioh.1.d.8. 10.
†Luc.18.b.9. &c.
Mat.9.b.13. Lu.5.f.31.32. & 15.b.7. 1.Tim.1.c.15.

M. Gratuitóne Deum peccatis nostris ignoscere statuis?

A. † Omninò. Alioqui non remissio, sed compensatio quædam videri posset: ad compensandũ verò vnum vel minimum vitium, facultate vlla nostra sufficere nullo modo possumus. Non ergò præteritam culpam pariter, atque Dei pacem operibus nostris, quasi pretio quodam redimere, & paria paribus, quod aiunt, referre possumus: sed errati pariter atque supplicij * veniam à Deo per solum Christum impetrabilem precibus omnibus petere, atque vt ignoscat suppliciter postulare debemus.

Ro.3.c.24.25. & 11.a.5.6.
2.Tim.1.b.9. 10.
Tit.3.b.5.
Psal.32.b.5.6. 1.Ioh.1.c.9. & 2.a.1.

M. Verùm ista, atq; ea quæ mox nobis statuitur conditio, vix aptè satis inter se cohærere videntur. Petimus enim, vt Deus ita nobis ignoscat, vt nos debitoribus nostris condonamus.

Mat.18.d.32. 33. Luc.6.c.36. 37.38. A. Æquissima quidem conditione veniam nobis Deus offert: quæ tamẽ, in eam partem accipienda non est, quasi hominibus ignoscendo, veniam ita promereamur, vt ea quasi gratia quædam nobis à Deo referatur.† Gratuita enim tũ Diuina remissio non foret, neq; solus Christus, sicuti scripturæ docent, & nos antè explicuimus, peccati pœnas nobis debitas, in cruce persoluisset. Verùm, nisi alij nos ad sibi condonandum faciles habeant, atque ita clementiam & lenitatem Dei patris * imitando, eius nos filios esse ostendamus, clarè denuntiat, vt nihil à se aliud, quàm summam animaduersionis seueritatem expectemus. Nostrã ergò placabilitatem, non vt causam promerendæ à Deo veniæ proposuit, sed vt pignori foret, ad animos nostros certa Diuinæ clementiæ fiducia confirmandos.

Ro.3.c.24.35. & 11.a.5.6. Gal.5.a.4.

Math.5.a.7. Luc.6.c.36. Iacob.2.b.13.

M. Nullúsne ergò veniæ locus apud Deum ijs relinquitur, qui ad ignoscendum, & ad offensiones deponendas implacabiles sese, inexpiabilesq; alijs præbent?

Mat.6.b.14. 15.& 18.c.24. & 28.29.33.34 A. Nullus omnino: id quod cum *alijs multis sacræ scripturæ locis testatum est atq; manifestum, tum parabola illa Euangelica de seruo, qui cùm Domino suo decies mille talenta deberet, ipse interim conseruo debitori, centum quos illi crediderat denarios, condonare recusauit, præclarè nos admonet: † ad eandem enim seueritatis regulam, atque idem exemplum, iudicium sine misericordia in illum constituetur, qui ad lenitatem atque misericordiam

Mat.7.a.2.3. Luc.6.c.37.38 Iacob.2.b.13.

miſericordiam erga alios mentem ſuam reuocare neſcit.

M. Litéſne in foro, de iure & iniuria, hîc damnari exiſtimas?

A. Animum * vindicem atq; vltorem iniuriarum verbum Dei certè condemnat: videant ergò litigatores, qua mente litem cuiquam intẽdant. †Leges tamen & inſtituta iuris publici: & illorum vſus legitimus, id eſt, ad iuſtitiæ & charitatis normam directus, Euangelio Chriſti minimè aut tolluntur, aut damnantur. In hac verò precationis Dominicæ parte, ad Chriſtianæ lenitatis, & dilectionis regulam mentes noſtræ exiguntur, * ne ſcilicet à malo vinci, id eſt, aliorum culpa eò nos adduci ſinamus, vt malum malo rependere velimus, ſed vt bono malum vincamus potiùs: hoc eſt, maleficia benefactis penſemus, beneuolentiamq; ergà inimicos atque hoſtes etiam immanes, & capitales habeamus atque conſeruemus.

Rom.12.d.19.20. Heb.10.f.30. †Rom.13.a.1. b.4.6.&c. Tit.3.a.1. 1.Pet.2.c.13. Mat.5.f.39. g.44. Lu.6.d 27.28. Rom.12.d.14. 17.18.19.20.

M. Perge porrò ad ſextam petitionem.

A. Ea precamur, NE NOS INDVCAT IN TENTATIONEM, SED A MALO LIBERET. Nam vt antè præteritorum veniam petimus, ita nũc ne †amplius peccemus, oramus. Mille formidines opponuntur, * mille intenduntur pericula, mille nobis inſidiæ comparantur, atq; collocantur. Nos verò natura † imbecilles, ad precauendum incauti, ad reſiſtendũ ita infirmi ſumus, vt minimis momentis, atque occaſionibus leuiſſimis in fraudem impellamur, feramurq; præcipites.

Ioh.5.b.14. & 8.b.11. 2.Pet.2.d.20. 21.22. *Mat.10.b.16 17.&c. Ep.6.c.12.&c. 1.Pet.5.c.8.9. †Mat.26.d.41. 1.Cor.1.d.27.

Magiſt. Perge.

Mat.10.b.16. Luc.16.b.8. 2.Cor.1.c.13. 15. †Iac.1.b.14. & 4.a.1. 1.Ioh.2.c.16. *Ge.3.a.1.&c. 2.Cor.11.a.3. Apoc.12.a.4. & 20.a.2. †1.Pet.5.c.8. *Eph.6.b.11.

A. Quùm ergò & ab hominibus*aſtutis atq; violentis,& à concupiſcentia † atq; appetitione propria,à carnis,mundi huius, atq; corruptelarũ omniũ illecebris:ſuper omnia verò, à fallaci illo, vafro, & veteratore * ſerpente,id eſt Diabolo, qui, rapidi † leonis inſtar,quærens quem deuoret,cum aliis infinitis malitioſis * ſpiritibus mille nocendi artibus ad pernicíem inſtructis, perpetuò capitibus noſtris imminet, vehemẽtiſſimè aſſidueq; oppugnemur, adeoq;, qua ſumus ipſi infirmitate, ſtatim concideremus,planeq; de nobis actum foret: confugientes ad fidem †Opt.Max.patris, eum oramus ne nos in his difficultatibus & periculis deſerat atq; deſtituat, ſed vt ſua nos virtute *ita armet, vt contra carnis noſtræ cupiditates, huius mundi illecebras, & Satanæ vim atque impetum non reſiſtere modò & repugnare, ſed illos vincere etiam atq; ſuperare valeamus:itaq; animas noſtras à † vitijs atq; flagitijs auocet,ne in illa delabamur, aut in officio labamur vnquam, ſed in optimi pariter atq; potentiſſimi patris *tutela, & præſidio tutò,& ſine metu perpetuò lateamus.

Ioh.16.g.33. 1.Ioh.4.a.4. & 5.b.4. *Ro.16.d.20. Epheſ.6.b.10. 2.Tim.4.d.17. 18.

Rom.8.a.1. 4.6.&c. 1.Pet.4.a.1. *Pſal.91.a.1. &c.toto. & 121.toto.

M. Satanæ igitur aſtutiam atque impetum,mundi huius inſidias & præſtigias, ac carnis noſtræ corruptelas atque illecebras, quibus animi noſtri ad peccatum ſolicitantur, atque irretiti tenentur, tentationis nomine ſignificas?

Aud. Sanè præceptor.

M. Quum tamen tentationum quaſi laqueis homines

mines captare atque implicare * Satanæ propri- Act.5.a.3.
um ſit, cur, ne Deus te in tẽtationem inducat, pre- 1.Cor.7.a.5.
caris?

A. Deus vt † ſuos, ne Satanæ fraudibus illaquea- Luc.22.d.31.
ti, in vitia atque flagitia delabantur, tutatur & cõ- 32.
ſeruat: ita impijs opem atq; auxilium ſuum * ſub- 1.Cor.15.b.10
ducit atq; ſubtrahit, quo deſtituti, cupiditate cœ- 2.Cor.12.b.9.
ci, ac præcipites omnibus inſidijs circumueniun- Eph.6.b.10.11
tur, & in omne ferũtur nefas: tandemq; conſuetu- 2.Tim.4.d.17.
dine ſcelerum, quaſi obducto † callo, animi illis 18.
obdureſcunt, atque ita Satanæ tyranno mancipa- *1.Re.16.c.14
ti, & in ſeruitutem addicti, in pernicíem atque in- Gal.5.a.4.
teritum ſempiternum ruunt. 1.Pet.5.a.5.
Iudæ.1.a.1.
†Eſa.6.b.10.
2.Cor.4.a.3.4.
Ep.4.d.18.19.

M. Supereſt adhuc Dominicæ precationis appẽ-
dix quædam.

A. QVONIAM TVVM EST REGNVM, ET PO-
TENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN.

M. Cur Chriſtus hanc concluſionem addi voluit?

A. Primùm, vt certam nobis fiduciam impetran-
di, quæ antea poſtulauimus omnia, in eius boni-
tate, & potentia, * non in vllis noſtris, aut aliorũ Pſa.3.a.3.b.8.
meritis ſitam eſſe intelligeremus. Nihil enim eſſe, Oſe.13.b.9.
quod is, qui † orbem terrarum regit & gubernat, Ioh.10.f.28.
in cuius ditione atq; poteſtate ſunt vniuerſa, qui †Pſa.22.d.27.
ampliſſima atq; immortali gloria clariſſimus ſu- & 24.a.1.&c.
per alios omnes infinitè excellit, * petentibus no- b.7.&c.& 29.
bis dare vel non poſſit, vel nolit, modò rectè, & a.1.2. &c. &
certa fide rogetur, his verbis declaratur: vt nulla 47.toto.& 95.
iam in animis noſtris dubitatio relinquatur am- a.3.4.&c.
pliùs: id quod etiam addita ad precationis finem 1.Tim.6.c.15.
16.
*Mat.7.b.10.
& 21.c.22.
Iacob.1.a.6.

2.Cor.1.d.20. Psal.115.a.3. 2.Cor.9.c.8. Eph.3.d.20. 1.Tim.6.c.15. *2.Cor.1.b.8. 9.10. 2.Tim.4.d.17. Iudæ.24.

vox † AMEN declarat atque confirmat. Præterea verò, quùm solus Deus quæcunq; decreuit, pro sua voluntate † largiri possit, ab vno illo vniuersa hæc & peti debere, & impetrari posse clarissimè apparet: *nullumq; periculum, aut malum nostrũ vsque adeò magnum esse, quod is incredibili potentia, sapientia, & bonitate sua vincere, & à nobis depellere, atque ad salutem etiam conuertere facillimè non possit.

M. Gloriæ Diuinæ qua de causa in extrema parte fit mentio?

Finis omnium Dei gloria. 1.Cor.10.g.31 Ep.3.d.20.21. Phil.1.b.11. 1.Tim.1.d.17. Iudæ.25.

A. Vt omnes precationes nostras Dei laudibus claudere instituamur: is enim est † finis ad quem referenda sunt vniuersa: is exitus, ad quem non precationes solùm, sed & actiones nostræ, cogitationesq; omnes perueniant, nobis hominibus Christianis semper propositus esse debet, vt Dei gloria quàm maximè amplificetur, atque illustris reddatur: vtcunq; interim inter mortales, quorum animis Christiana religio non est infixa, vix inueniatur, qui laboribus susceptis, periculisq; aditis, * non quasi mercedem rerum gestarum suarumq; virtutum desideret gloriam, qua tamen, vt non vera solidaq; gloria, sed inani venditatione atq; ostentatione, vehementer suis grauiterq; interdicit Dominus.

Mat.6.a.1.2. 3.4 5.6.&c. Gal.5.d.26. Phil.2.a.3.& 3.d.19.

M. Precationis ergò tractatui quædam de Dei laudibus, & gratiarum actione aptè atque opportunè subiungemus?

Rom.1.a 8.b. 10. 2.Cor.1.b.11. Eph.1.c.15. Phil.1.a.3.4.

A. † Aptissimè sanè: neque enim in extremo tan-

tùm

tùm precationis Dominicæ fine, gloria Dei memoratur, ſed ipſum etiam principium eius à gloria laudibuſq; diuinis ducitur. Quum enim optamus, vt Dei nomen ſanctificetur, quid optamus aliud, quàm vt ipſi ex omnibus eius operibus ſua conſtet gloria? videlicet, vt peccatoribus condonans, * miſericors: in impios † animaduertens, iuſtus: preſtans quod promiſit, *verax: indignos beneficijs quotidianis cumulans, † optimus benigniſſimuſq; cenſeatur: vt quicquid * operum eius vel cernimus, vel intelligimus, eo ad eius gloriam laudibus amplificandam excitemur. Ita gloriam ſuam, cum ſui inuocatione Deus voluit eſſe conſunctiſſimam. Par enim eſt, vt ſicuti † difficultatibus affecti atq; afflicti, ad Dei opem atque miſericordiam ſupplices confugimus, ita malorum atque moleſtiarum liberationem nos per eum cõſequi, eumq; bonorũ omnium vnicum nobis authorem eſſe ingenuè agnoſcamus. Nam à quo veniam bonaq; omnia precamur, danti illi gratiam non habere atque agere, ſumma profectò eſſet ingratitudo. Meritam ergò Deo immortali gratiam memori mente, & iuſtis honoribus perſoluere perpetuò debemus.

Vide pag. 121.

*Pſal. 51. a. 1.
†Rom. 1. c. 18.
*Rom. 3. a. 3. 4
†Pſ. 65. c. 9. &c
& 68. b. 5. &c.
*Pſa. 19. a. 1. 2.
Pſa. 34. a. 1. 2.
& 50. c. 14. 15.
d. 23.
1. Theſ. 1. a. 2.
& 5. d. 18.
2. The. 1. a. 3.
Pſal. 92. a. 1.
& 93. & 107.
totis.

Magiſt. Perge.

A. Prętereà verò Diuinam bonitatem, iuſtitiam, ſapientiam, potentiã; laudibus proſequi & celebrare, illiq; noſtro, ac totius humani generis nomine, grates agere, eſt cultus Dei pars, ad eius maieſtatem æquè ac inuocatio propriè pertinens: quam niſi eum rite colamus, nõ ſolùm indigni eius tot

Pſal 29. a. 1. 2.
& 50. c. 14. 15.
d. 23.
Rom. 15. b. 6.

Luc.17.c.17. Ioh.5.d.44. Rom.1.c.21. d.24. 1.Pet.4.c.11.

* tot tantísq; beneficijs, vt ingrati, sed & æternis supplicijs, vt in Deum impij, dignissimi profectò erimus.

M. Quùm ab hominibus etiam beneficia accipiamus, an non & illis gratias agere fas erit?

1.Cor.12.a.6. b.11. 2.Cor.9.c.9. d.12. 1.Pe.4.c.10.11

M. Quæcunq; nobis beneficia homines deferūt, * ea Deo accepta referre debemus: quòd vnus ille reuera hominū ea ministerio largiatur. Ob quam etiam causam, tametsi homines benefici & liberales esse non debent vt gratiam exigant, sed vt † Dei gloriam illustrent, illis tamen, qui * benignitate adducti, per beneficium & gratiā aliquid nobis concedunt, gratias agere quid ni licebit, quum & ipsa id postulet † æquitas, & ita humanitatis lege astringamur? Sed & Deus ipse hac nos illis ratione deuinciens, nos idipsum vult agnoscere.

Mat.5.c.16. 1.Pet.2.c.12. *Psal.16.a.3. Mat.5.g.43. 46.47. Lu.6.d.32.33. 34. Act.24.a.2.3.

M. Gratum ergò animum etiam in homines probas?

A. Maximè: quum gratitudo, vt ita loquar, erga homines nostra, ad Deum ipsum redeat, quòd à liberalitatis Diuinæ fonte, quasi quadam riuulorum deductione, † bona sua per manus hominum Deus in nos deriuet. Itaq; ni hominibus nos gratos præbeamus, in ipsum etiam Deum ingrati erimus. Tantùm hoc curemus, vt ad Deum ipsum, tanquam ad bonorum omnium authorem atque fontem vnicum, * solida sua gloria redeat, atque redundet.

1.Cor.12.a.6.b.11. 1.Pet.4.c.10.11. Psa.115.a.1. Mat.5.c.16. 2.Cor.4.d.15. & 9.c.9.d.11.12.13. 1.Pet.2.c.12.

M. Ecqua est norma atque præscriptio, quam dum

dum Deum gloria & honore afficimus, aut illi grates agimus, certò sequi possumus?

A. Innumeræ Dei laudes passim in eius * verbo descriptæ extant, à quarum regula si non aberrabimus, habebimus quod in sua Deo gloria & honore deferendo, atq; in gratiarum actione perpetuò sequamur. In summa verò, quum Deum † non Dominum solùm, sed patrem etiam ac seruatorem nostrum esse, nosq; vicissim eius esse filios, atque seruos scripturæ sacræ doceant, æquissimum est, * vitam nostrum omnem amplificandæ illius gloriæ addicere, debitum ipsi honorem reddere, eum colere, precari, venerari, gratias illi perpetuò & habere & agere: quum in hunc † finem ab eo conditi simus, & in hoc mundo collocati, vt immortalis ipsius gloria splendorem inter mortales maximũ obtinere, & ad summam amplitudinem peruenire posset.

Maximè in lib. Psalm.

Deu. 10. d. 17. 20. & 28. f. 58. Mal. 1. a. 6. 7. & 2. b. 10.

*Psa. 29. a. 1. 2. & 34. a. 1. 2. & 92. a. 1. & 103. toto.

Rom. 15. b. 6. †Prou. 16. a. 4. Esa. 43. b. 7. Rom. 11. c. 36. Colos. 1. c. 16.

Quarta pars, de Sacramentis.

M. Absoluta iam legis Diuinæ, Symbolicq;, id est, confessionis Christianæ, precationis item, & gratiarum actionis tractatione, superest iam, vt de Sacramentis, mysteriisq; Diuinis, quæ precationem & gratiarum actionem semper coniunctam habent, vltimo loco dicatur. Dic igitur mihi, quid est Sacramentum?

Transitio.

A. * Est externa Diuinæ erga nos per Christum beneuolentiæ beneficentiæq; testificatio, signo aspectabili arcanam, spiritualemq; gratiam repræsentans

Mat. 3. c. 11. & 26. c. 26. & 28. d. 19. Ioh. 3. a. 5.

Act.2.f.38. Rom.6.a.3.4. 2.Cor.10.d.16 & 11.c.24.&c Gal.3.d.27. 1.Pet.3.d.21.

sentans, qua Dei promissiones de remissione peccatorum, & æterna salute per Christum data, quasi consignantur, & earum veritas in cordibus nostris certiùs confirmatur.

M. Sacramentum quot partibus constat?

Mat.26.c.26. Ioh.a.5. Act.2.f.38. Gal.3.d.26.27

A. Duabus: externo ꝫ elemento, seu signo aspectabili, & inuisibili gratia.

M. Cur Deus ita externis signis nos vti voluit?

A. Nos quidem mente, atque intelligentia adeò cœlesti Diuinaq; prædití non sumus, vt nobis angelorum instar Diuinæ gratiæ purè per se appareant: hac ergò ratione infirmitati nostræ consuluit Deus, vt qui terreni sumus atq; cœci, in externis elementis & figuris, quasi speculis quibusdam cœlestes gratias, quas alioqui non cerneremus, intueremur: & id nostra maximè refert, vt sensibus etiam nostris Dei promissiones ingerantur, quò mentibus nostris sine vlla dubitatione confirmentur.

M. At promissionibus Diuinis certam fidem non adiungere, nisi eiusmodi subsidijs fulciamur, an non infidelitatis in nobis manifestum est argumentum?

Mat.6.d.30. & 8.c.28.& 16.a.8.

A. *Exigua quidem atq; imperfecta fide, quoad in hoc mundo versamur, prędití sumus, neq; tamen fideles esse desinimus: reliquiæ enim diffidẽtię, quæ semper in carne nostra hærent, imbecillitatem fidei indicant, †sed eam tamen non prorsus extinguunt. Has quũ omnino excutere nõ possi-

Luc.17.a.5. Act.16.a.5. Rom.1.b.17. & 14.a.1.

mus,

mus, est tamen continuò profectu, vsq; ad vitæ finem, ad fidei †perfectionẽ cõtendendũ, in quo nos conatu Sacramentorum vsus plurimùm subleuat. 1.Cor.9.d.24. 2.Cor.5.b.7.8. Heb.6.a.1.

M. Ecqua alia causa subest, quare Dominus externorum etiam signorum vsum adhiberi voluerit?

A. Dominus mysteria sua in hunc præterea vsum instituit, vt * professionis nostræ notæ, atq; indicia quædam essent, quibus de fide nostra quasi testimonium coram hominibus diceremus, patefaceremusq; nos cum alijs pijs Diuinorum beneficiorum participes esse, & vnum cum illis religionis quasi cõcentum, atq; consensum habere, Christianiq; †nominis, atque appellationis discipulorum Christi nos minimè pudere palàm testificaremur. Mat.26.c.26. & 28.d.19. Act.2.f.38.41. 1.Cor.11.d.20 Ephe.4.a.5. Ioh.9.c.22. & 12.f.42.& 19.g.38. Act.11.d.26. 1.Pet.4.d.16.

M. Quid ergò de illis iudicas, qui mysterijs Diuinis tanquam minùs necessarijs, carere se posse censent?

A. Primùm, huic in Deum patrem, ac seruatorem nostrum Iesum Christum, atq; eius etiam ecclesiã officio tam pio atque debito deesse sine * summo scelere non possunt. Nam quid hoc aliud esset, quàm Christũ obliquè abnegare? Et qui se Christianum †profiteri non dignatur, indignus est, qui in Christianorum numero habeatur. Deindè, si qui sacramentorum vsum, ac si opus ijs *nõ haberent, aspernarentur, non modò arrogantię summæ, sed & impietatis etiã in Deum meritò damnari debere existimo: quùm nõ sue tantùm infirmitatis subsidia, sed & Deũ ipsorũ authorẽ contemnãt, ipsius Ioh.3.a.5. Luc.14.d.18. c.24. 1.Cor.11.d.20 †Mat.10.d.33. Marc.8.d.38. *Ioh.3.a.5. Luc.14.c.24.

2.Cor.6.a.1. 1.Thes.5.c.19

† gratiam respuant, & spiritum, quantum in ipsis est, extinguant.

M. De visibilibus quidem signis, & externo Sacramentorum vsu rationem intelligis: sed quòd secundo loco vim atque efficaciam consignandi confirmandiq; in cordibus nostris promissiones diuinas Sacramentis tribuis, videris officia spiritus sancti propria, illis assignare.

Luc.12.b.12. Ioh.1.d.33. & 6.g.63.& 14.b.17.d.26. 1.Cor.12.a.4. 6.&c.

A. *Mentes quidem atque animos humanos illustrare, atque illuminare, conscientias item tranquillas atq; securas reddere, vt reuera sunt, ita & censeri debēt solius spiritus Dei proprium opus, illiq; accepta referri, ne laus hæc alio transferatur. Verum hoc nihil obstat, quin mysterijs suis secundas partes in animis atq; conscientijs nostris trā-quillandis atque stabiliendis Deus tribuat: sed ita tamen, vt spiritus sui virtuti nihil detrahatur. Quare statuamus oportet, externum elementum neq; † ex seipso, neq; in seipso vim atq; efficacitatem sacramenti inclusam habere, sed totam à spiritu Dei, vt è fonte manare, & per Diuina mysteria, quæ in hunc vsum à Domino sunt instituta, ad nos deriuari.

Ioh.1.d.33. Act.1.a.5. & 10.g.47.

M. Quot in Ecclesia sua sacramenta instituit Dominus?

Aud. Duo.

Magist. Quæ?

Mat.26.c.26. & 28.d.19. Ioh.3.a.5.& 6.f.35. Tit.3.b.5.

A. *Baptismum, & sacram cœnam: quorum cōmunis est inter omnes fideles vs⁹. Altero enim renascimur

naſcimur, altero ſuſtentamur ad vitam æternam.

M. De baptiſmo ergò primùm dic quid cenſeas.

A. Quum natura † filij iræ, id eſt, alieni ab eccleſia, quæ Dei familia eſt, ſimus, baptiſmus veluti * aditꝰ quidam nobis eſt, per quem in eam admittimur: vnde & teſtimonium etiam ampliſſimum accipimus, † in numero domeſticorum, adeoq; filiorum Dei nos iam eſſe: imò in Chriſti ‡ corpus quaſi cooptari, atq; inſeri, eiuſq; membra fieri, & in vnum cum ipſo corpus coaleſcere.

Baptiſmi deſcriptio.
Eph. 2. a. 3.
*Mat. 28. d. 19
Mar. 16. d. 16.
Ioh. 3. a. 5.
Tit. 3. b. 5.
*Rom. 8. b. 15.
16. 17.
Eph. 2. d. 19.
†1. Cor. 6. c. 15
& 12. d. 27.
Gal. 3. d. 27.
Eph. 4. c. 15. 16
& 5. g. 30.

M. Sacramentum antea dicebas duabus conſtare partibus, ſigno externo, & arcana gratia. Quod eſt in baptiſmo ſignum externum?

A. * Aqua, in quam baptizatus intingitur, vel ea aſpergitur IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI.

*Mat. 3. d. 16.
& 28. d. 19.
Ioh. 3. a. 5. c. 23
Act. 8. g. 36. 38

M. Quæ eſt arcana & ſpiritualis gratia?

A. Ea duplex eſt: remiſſio † videlicet peccatorũ, & regeneratio, quæ vtraq; in externo illo ſigno, ſolidam & expreſſam effigiem ſuam tenent.

Marc. 1. a. 4.
Ioh. 3. a. 5.
Act. 2. f. 38.
Tit. 3. b. 5.

Magiſt. Quomodo?

A. Primùm, quemadmodum ſordes corporis aqua, ita animæ * maculæ per remiſſionem peccatorum eluuntur; ‡ deinde regenerationis initium, id eſt naturæ noſtræ mortificatio, vel immerſione in aquam, vel eius aſperſione exprimitur. Poſtremò verò, quum ab aqua, quam ad momentũ ſubimus, ſtatim emergimus, noua vita, quæ eſt rege-

Act. 22. c. 16.
Ephe. 5. d. 26.
Tit. 3. b. 5. 6.
†Ioh. 3. a. 5.
Ro. 6. a. 3. 5. b. 6. 7. &c.
Tit. 3. b. 5.

nerationis nostræ pars altera, atq; finis repræsentatur.

M. Videris aquam effigiem tantùm quandam rerum Diuinarum efficere.

Ioh.3.a.5. Act.22.c.16. Ephe.5.d.26. Tit.3.b.5. A. † Effigies quidem est, sed minimè inanis, aut fallax: vt cui rerum ipsarum veritas adiuncta sit atq; annexa. Nam sicuti Deus peccatorum condonationem, & vitæ nouitatem nobis verè in baptismo offert, ità à nobis certò recipiuntur. * Absit enim vt Deum vanis nos imaginibus ludere atque frustrari putemus.

Ioh.14.a.6. b.17. Rom.3.a.4. Heb.10.d.23.

M. Non ergò remissionem peccatorum externa aquæ lauatione aut aspersione consequimur?

Mat.26.c.28. Eph.1.b.7 & 5.d.25. Col.1.c.14.20 Tit.3.b.5.6. Apoc.1.b.5. *Ioh.3 a.5. Ro.8.b.15.16. Heb.9.d.14. & 10.d.22. A. Minimè. Nam solus Christus † sanguine suo animarum nostrarum maculas luit atq; eluit. Hũc ergò honorem externo elemento tribuere nefas est. Verùm Spiritus sanctus *conscientias nostras sacro illo sanguine quasi aspergens, absterſis omnibus peccati sordib⁹, puros nos coram Deo reddit. Huius verò peccatorum nostrorum expiationis obsignationem atque pignus in Sacramento habemus.

M. Regenerationem verò vnde habemus?

Rom.6.a.3. &c.toto. A. Non aliunde quàm à morte & resurrectione Christi: †nam per mortis suę vim vetus homo noster quodammodo crucifigitur & mortificatur, & naturæ nostrę vitiositas quasi sepelitur, ne amplius in nobis viuat & vigeat. Resurrectionis verò suæ beneficio nobis largiatur, vt in nouam vitam ad obediendum Dei iustitiæ reformemur. M.

M. An gratiam hanc omnes communiter & promiſcuè conſequuntur?

A. *Soli fideles hunc fructum percipiunt: increduli verò oblatas illic à Deo promiſſiones reſpuendo, aditum ſibi præcludentes, inanes abeũt, non tamen ideò efficiunt, vt ſuam Sacramenta vim & naturam amittant. Mar.16.d.16. Ioh.1.b.12. & 3.b.16.c.18.

M. Rectus ergò baptiſmi vſus quibus in rebus ſit ſitus, breuiter ediſſere.

A. In fide & pœnitẽtia. †Primùm enim Chriſti nos ſanguine à cunctis purgatos ſordibus Deo gratos eſſe, ſpiritumq; ei⁹ in nobis habitare certa fiducia cum animis noſtris ſtatutum habere oportet. Deinde in carne noſtra *mortificanda, obediendoq; iuſtitiæ Diuinæ, aſſiduè omni ope & opera eſt enitendum, & pia vita apud omnes declarãdum nos in baptiſmo Chriſtum ipſum quaſi †induiſſe, & eius ſpiritu donatos eſſe. Mat.26.c.28. Marc.16.d.16. Rom.8.b.9.11 c.15.16.17. Eph.1.b.7.& 5.d.25.26. Col.1.c.14.20 *Ro.6.a.3.&c b.6.11.&c.c. 13.d.19.& 8. b.13. Eph.4.f.24. Coloſ.3.a.5. †Ro.13.d.14. Gal.3.d.26.27

M. Quùm infantes hæc, quæ commemoras hactenus per ætatem præſtare non poſſint, quî fit vt illi baptizentur?

A. Vt fides & pœnitentia baptiſmum præcedant, tantùm in adultis, † qui per ætatem ſunt vtriuſq; capaces, exigitur: infantibus verò promiſſio *eccleſiæ facta per Chriſtum, in cuius fide †baptizãtur, in præſens ſatis erit, deinde poſtquam adoleuerint, baptiſmi ſui veritatem ipſos agnoſcere, eiuſq; vim in animis eorum vigere, atq; ipſorum vita, & moribus repreſentari omninò oportet. Mar.16.d.16. Ioh.3.b.16.c.18. *Ro.3.a.3.& 4.d.21.22.24. Heb.10.d.23. †Mat.28.d.19.

M.

M. Vnde nobis constabit, infantes à baptismo arcendos non esse?

Ro.3.a.c.4. & 4.d.21. Heb.10.d.23. †Gen.17.b.10. 11.12. &c. Luc.1.f.59.& 2.c.21. Act.7.a.8. Phil.3.a.5.

A. Quum Deus, * qui nunquam à veritate defle-ctit, neq; à recta via vsquam declinat, infantes † in ecclesia Iudaica à circuncisione non excluserit, ne-que nostri infantes à baptismo repellendi sunt.

M. Itáne similia ista, eandemq; vtrisq; causam at-que rationem subesse putas?

Deu.10.d.16. & 30.b.6. Iere.4.a.4. †Rom.2.d.28. 29.& 4.b.11. Gen.17.a.9.b. 10.11.12.&c.

A. Omnino. Nam circuncisionem pœnitentiæ signum fuisse, vt Moses * & Prophetæ omnes te-stantur, ita diuus Paulus eam fidei Sacramentum esse docet. Nihilò minùs tamen pueri † Iudaici fidei adhuc, & pœnitentiæ per ætatem minimè ca-paces circuncidebãtur: quo aspectabili signo De⁹ patrem se paruulorum, & feminis populi sui esse, in veteri testamento ostendebat. Quum verò cõ-stet Dei gratiam † & abundantiùs in nos effusam, & luculentiùs declaratam in Euangelio per Chri-stum esse, quàm olim in veteri testamento per Mo-sen fuerat, indignum foret, si ea vel obscurior, vel aliqua ex parte imminuta videretur.

Act.2.c.17. 18.& 10.g.45. 2.Cor.3.b.6.7. 8.9.&c. Gal.3.c.23.24. Tit.3.b.5.6.

Magist. Perge adhuc.

Mat.18.a.3.4. b.10. &.19. b.14. Luc.18.b.15. 16.17. Rom.4.c.16. d.23.24. 1.Pet.2.a.2.

A. Cùm infantes nostros vim, & quasi substan-tiam baptismi communem nobiscum habere cer-tum sit, illis iniuria fieret, si signum, quod veritate est inferius, ipsis negaretur: eoq;, quod ad testan-dam Dei misericordiam, cõfirmandasq; eius pro-missiones plurimùm valet, sublato, eximia conso-latione, qua veteres fruebantur, Christiani frau-darentur:

darentur: duriusq; cum noſtris paruulis in nouo Teſtamento ſub Chriſto ageretur, quàm in veteri cum Iudæorum infantibus ſub Moſe actum fuerat. Itaq; æquiſſimum eſt, vt paruulis noſtris Diuinæ gratiæ, atq; ſalutis fidelium ſemini promiſſæ hæredes ſe eſſe, baptiſmo, impreſſo quaſi ſigillo teſtatum fiat. Rom.4.c.16. d.23.24.

M. Ecquid eſt amplius, quod de hac re velis dicere?

A. * Quùm Chriſtus Dominus infantes ad ſe vocet, edicat etiam ne quis eos acceſſu prohibeat, ad ſe venientes amplectatur, ad eos regnum cœleſte pertinere teſtetur: quos cœleſti palatio Deus dignatur, eos ab hominibus primo aditu veſtibuloq; prohiberi, & à Chriſtiana Repub. quodam modo excludi, ſumma videtur eſſe iniquitas. Mat.18.a.3.4. b.10.& 19.b. 14. Mar.10.b.13. 14.15.

M. Ita eſt: verùm quùm anteà paruulos poſtquam adoleuerint, baptiſmi ſui veritatem agnoſcere debere dixeris, de eo te velim paulò explicatiùs nũc dicere.

A. Parentes & pædagogi pueros olim cùm primùm per ætatem ſapere, & intelligere cœpiſſent; primis Chriſtianæ religionis rudimentis diligenter inſtituebant, vt pietatem vnà penè cum lacte nutricis imbiberent, & à primis ſtatim cunis, virtutis incunabulis ad vitam illã beatam alerentur. Quem etiam ad vſum breues libri, quos Catechiſmos noſtri appellant, conſcribebantur: in quibus eadem fere iſta, de quibus nunc inter nos agitur, aut iſtis certè ſimilia tractabantur. Poſtquam uerò

primis nostræ pietatis elementis pueri satis iam initiati videbantur, eos Episcopo sistebant atque offerebant.

M. Quorsum nam istuc?

A. Vt idem hoc ipsum pueri post baptismum præstarent, quod adulti olim, qui & Catechumeni appellabantur, ante baptismum, vel in ipso potius baptismo præstare sunt soliti. Episcopus enim rationem religionis à pueris exquirebat: pueri fidei suæ rationem Episcopo reddebant: quos verò in religionis scientia progressus iam satis magnos feciisse episcopus putabat, eos approbabat: & imposita illis manu, benè precatus dimittebat. Hanc Episcopi approbationem benedictionemq́, nostri Confirmationem appellant.

M. At alia nuper vsitata erat cõfirmationis ratio.

A. In locum huius vtilissimæ & antiquissimæ cõfirmationis suum commentum suppoſuerant, vt Episcopi videlicet, non de pueris, an religionis præceptis imbuti essent, cognoscerent, sed vt infantes adhuc fari nescios, nedum ad rationem fidei reddendum idoneos, oleo vngerent: additis aliis etiam cæremonijs sacræ scripturę & veteri ecclesiæ incognitis. Hoc suum inuentum sacramentum esse voluerunt, & dignitate cum baptismo tantùm non exæquabant, prætulerunt etiam illi eorum aliqui. Omnino voluerunt confirmationem hanc suam baptismi quasi supplementum quoddam esse, vt ea absolueretur, atq; ad exitum perduceretur: quasi alioqui imperfectus esset baptismus

ptíſmus pueríq; , qui Chriſtum cum ſuis donis in baptíſmo iam induiſſent, ſine ea ſemichriſtiani eſſent: qua iniuria Diuino ſacramento, Deoq; adeò ipſi, ac Chriſto ſeruatori ſacri baptíſmi authori, nulla maior fieri vnquam potuit.

M. Optandum ergò, vt vetus ille inquirendi in pueros mos atq; ratio reuocaretur.

A. Maximè: ſic enim parentes cogerentur ad ſatis faciendum ſuo in liberis piè inſtituẽdis officio, quod hodiè pleríq; planè prętermittunt atq; repudiant: quas officij ſui partes ſi vel parentes, vel præceptores hodie ſuſciperent, præſtarent atque perſoluerent, mirus eſſet religionis fideiq; Chriſtianæ conſenſus atque concentus, qui nunc miſerandum in modum diuulſus eſt: certè non ſic aut ignorantiæ tenebris offuſa, obductaq; iacerent, aut variarum diſſidentiumq; opinionum diſſentionibus diſturbarentur, diſſoluerentur, atque diſſiparentur vniuerſa, ita vt hodiè fieri videmus: de quo míſerabili caſu, omnibus bonis maximè dolendum eſt

M. Veriſſimum quidem eſt, quod dicis: Iam, quæ cœnæ Dominicæ ſit ratio, ediſſere. *Cœna Dominica.*

A. Eadem nimirùm, † quam Chriſtus Dominus inſtituit: qui ea, qua traditus eſt, nocte, ACCEPIT PANEM, ET POSTQVAM GRATIAS EGISSET, FREGIT, ET DEDIT DISCIPVLIS SVIS, DICENS: ACCIPITE, ET EDITE: HOC EST CORPVS MEVM, QVOD PRO VOBIS FRANGITVR: HOC FACITE IN MEI COMMEMORATIONEM. AD EVNDEM MODVM ET PO- 1. Cor. 11. c. 23 24. &c. Mat. 26. c. 26. Mar. 14. c. 22. &c. Luc. 22. c. 19. &c.

CVLVM, PERACTA COENA, ACCEPIT, ET QVVM GRATIAS EGISSET, DEDIT EIS DICENS: BIBITE EX HOC OMNES: HIC EST ENIM SANGVIS MEVS NOVI TESTAMENTI, QVI PRO VOBIS, ET PRO MVLTIS EFFVNDITVR IN REMISSIONEM PECCATORVM, HOC FACITE, QVOTIESCVNQVE BIBERITIS, IN MEI COMMEMORATIONEM. QVOTIESCVNQVE ENIM COMEDERITIS HVNC PANEM, ET DE POCVLO BIBERITIS, MORTEM DOMINI ANNVNCIABITIS, DONEC VENERIT. Hæc eſt cœnæ Dominicæ forma atq; ratio, quam quoad ipſe venerit, tenere & ſanctè obſeruare oportet.

Magiſt. In quem vſum?

Luc.22.c.19. 1.Cor.11.c.24 f.26.

A. * Vt mortis Domini, ſummiq; beneficij illius, quo per eam affecti ſumus, gratam perpetuò memoriã celebremus & retineamus: & ſicuti in Baptiſmo ſemel renati ſumus, ita cœna Dominica ad vitam ſpiritualem atque ſempiternam iugiter alamur, atque ſuſtentemur.

M. Baptiſmo ergò ſemel tantùm initiari, vt & ſemel naſci, ſatis eſſe dicis: at cœnę Dominicæ perinde atque alimenti vſum, identidem eſſe repetendum affirmas?

A. Sanè præceptor.

M. Duáſne etiam in hoc ſacramento, vt in Baptiſmo, partes eſſe dicis?

Mat.26.c.26. 27.29. Luc.22 c.19. 1.Cor.11.c.23 24.25.f.26.27. 28. †Ioh.6.d.35.

A. Ita. Panem nempe, * & vinum externa ſigna, quæ oculis cernuntur, attrectantur manibus, guſtu percipiuntur: & † Chriſtum ipſum, quo animæ

mæ noſtræ, vt proprio ſuo alimento interiùs nu- c.48.50.51. f.53.&c.
triuntur.

M. Et omnes peræquè vtraq; ſacramenti parte vti debere dicis?

A. Certè præceptor: nam cùm Dominus ita diſertè * præceperit, de eius mandato vlla ex parte dero- Mat.26.c.27. Marc.14.c.23.
gare ſummum eſſet nefas.

M. Cur duo ſigna adhiberi hic Dominus voluit?

A. Primùm, quò mortis ſuæ, quam lacero corpo- re, * & perfoſſo latere, ac toto ſanguine effuſo Ioh.19.f.34.
perpeſſus eſt, expreſſior eſſet imago: & vt eius memoria animis noſtris infixa, altiùs hæreret, v- triusq; corporis pariter atq; ſanguinis ſignum ſe- paratim exhibuit. Deinde, vt infirmitati noſtræ cõ- ſuleret Dominus, atq; mederetur, manifeſteq; de- Ioh.6.c.50. f.55.56.
clararet, ſicuti panis ad corpora nutrienda, ita & corpus ſuum ad animas noſtras ſpiritualiter alen- das, vim atque efficacitatem ſummam habere: & ſicut vino hominum corda exhilarantur, & robo- rantur vires, ita ſanguine ſuo animas noſtras refi- ci atque recreari: vt non * cibum modo ſe, ſed Ioh.6.d.55. f.53.54.55.&c
& potum etiam noſtrum eſſe, certò ſtatuentes, nuſquam, niſi in ipſo ſolo nutrimenti ſpiritua- lis, atque ſempiternæ vitæ partem vllam quæra- mus.

M. Beneficiorum ergò, quæ commemoraſti, non imago tantùm, ſed & ipſa veritas in cœna exhi- betur?

A. Quid ni? Quum enim Chriſtus ipſa ſit * veri- Ioh.1.b.17. & 14.a.6.

tas, non dubium est, quin quod verbis testatur, & signis repræsentat, id reuera etiam præstet, & nobis exhibeat: quodq; sibi fidentes tam certò faciat corporis atque sanguinis sui participes, quàm certò se panem atque vinum ore & ventriculo recepisse sciunt.

Ioh.5.f.54. g.36.64.

M. Quùm nos in terris versemur, Christi verò corpus in cœlo sit: quomodò fieri potest, quod dicis?

A. Mentes atque animos humo excitare, * & in cœlum, vbi Christus est, per fidem erigere debemus.

Ioh.6.g.62.64 Col.3.a.1. He.4.d.14.16.

M. Recipiendi ergò corporis & sanguinis Dominici rationem, fide constare dicis?

A. Sanè. Nam quùm mortuum Christum + credimus, quò nos à morte liberaret: excitatũ item, quò nobis vitam acquireret: redemptionis per mortem suam partæ, ac vitę, omniumq; adeò suorum bonorum participes nos habet, eaq; coniunctione, qua caput, & ꝫ sua membra inter se cohærent, arcana, mirificaq; spiritus sui virtute sibi copulat: ita vt nos corporis sui membra, & ex eius carne atque ossibus simus, & in vnum cum ipso corpus coalescamus.

Ioh.6.d.35. Act.4.b.10.12 Ro.4.d.24.26. & 5.b.8.& 14. b.9.

1.Cor.6.c.15. & 12.d.27. Ephe.4.c.15. 16.& 5.d.30.

M. An ergò vt ista coniunctio efficiatur, panem & vinum in substãtiam carnis & sanguinis Christi mutari imaginaris?

A. Nihil opus est huiusmodi mutationem comminisci. Nam & sacræ literæ, & optimi atq; antiquissimi etiam interpretes docent per baptismum

* itidem

* itidem membra nos corporis Christi, & ex eius carne atq; ossibus esse, & in vnum cum ipso corpus coalescere: cùm nulla interim mutatio eiusmodi in aqua ipsa efficiatur. Rom.9.a.3. 1.Cor.12.b.12.13. Eph.4.c.15.16 & 5.d.30. Gal.3.d.27.

Magist. Perge.

A. In vtroq; sacramento, rerum externarum naturis non mutatis, sed accedente † Diuino verbo, gratiaq; cœlesti, ea est efficientia, vt sicuti per baptismum semel * regeneramur in Christo, & in eius corpus primùm quasi cooptamur & inseritmur: ita cœnam Dominicam † rite percipientes, corporis & sanguinis sui nutrimento planè Diuino, & salutis atq; immortalitatis plenissimo, spiritus sancti opera nobis communicato, à nobis vero fide, quasi animæ nostræ ore, excepto, ad æternam * vitam iugiter alamur atq; sustentemur, vtrobiq; in vnum cum Christo corpus coalescentes. Eph.5.d.26. Gal.3.d.27. Ephe.5.d.26. Tit.3.b.5. *Ioh.3.a.5. Tit.3.b.5. †Ioh.6.d.35. f.51.54.55. 1.Cor.11.g.28 29. Ioh.6.f.51. 54.&c.

M. Aliter ergò etiam quàm per solam cœnam sese nobis Christus exhibet, arctissimaq; nos coniunctione sibi copulat. Rom.4.d.25. & 5.b.8. 1.Cor.15.a.3.

A. Christus tum se nobis authorem saltutis in primis exhibuit, quum morti † sese pro nobis obiecit, ne nos merita morte periremus. Per * Euangelium item sese fidelibus exhibet, & clarè docet, se panem esse illum viuum, qui de cœlo ad nutriendas sibi fidentium animas descendit. Sed & † in baptismo, vt ante est explicatum, Christus se nobis efficienter exhibuit, quòd nos tunc Christianos effecerit. 2.Cor.5.c.14. 15.d.21. *Mar.16.c.15. 16. Ioh.6.d.35.e. 47.48.f.58. Rom.1.b.16. 1.Cor.15.a.1. 2.Cor.4.a.4. Mar.16.d.16. Ro.6.a.3.&c. 1.Cor.12.b.13 Gal.3.d.26.27

M. Neque

M. Neque minùs arcta coniunctionis vincula in cœna esse dicis?

A. In cœna verò Dominica & illa, quam dixi, communicatio nobis confirmatur * & augetur etiam, dùm quisq; eam ad se pertinere, & peculiari quadã ratione sibi Christum exhiberi, vt eo quàm plenissimè, coniunctissimèq; perfruatur, tum verbis, tum mysterijs diuinis certior fit: vt non animæ solùm nostræ, † eius sacro corpore atque sanguine tanquam proprio suo alimento nutriantur: sed & corporibus etiam nostris, quod vitę æternæ symbolis communicent, quasi dato pignore, resurrectionis atq; immortalitatis certa spes confirmetur: quò tãdem Christo * habitante in nobis, & nobis vicissim in Christo manentibus, non modò vitam æternam, sed & gloriam, quam ipsi dedit Pater, nos etiam per Christum in nobis manẽtem consequamur. Summa illa sit: sicuti non crassam aliquam coniunctionem imaginor, ita arcanam & mirificam illam corporis Christi in cœna communicationem arctissimam, certissimam, verissimam, & planè summam esse statuo.

Mat.26.c.26. 1.Co.10.d.16. 2.Cor.11.c.14

Ioh.6.f.51. 53.54.&c.

Ioh.6.f.54. 56.57.& 17. d.22.

M. Ex ijs quæ iam de cœna Dominica commemorasti, videor mihi colligere, eam non in hunc finem institutam esse, vt Christi corpus Deo Patri pro peccatis in sacrificium offeratur.

A. Minimè verò ita offertur: nam ipse vt corpore suo † vescamur, non vt illud offeramus, cùm cœnam suam institueret, præcepit. * Offerendi verò pro peccatis prerogatiua ad solum Christum, vt

Mat.26.d.26. 1.Cor.11.c.24 &c. *Heb.5.b.6.

qui

qui æternus ille sit sacerdos, pertinet, qui & vnicũ illud perpetuumq; sacrificium, moriens in cruce pro salute nostra semel fecit, illicq; abundè in omne tempus satisfecit. Nobis verò nihil restat, nisi vt æterni illius sacrificij vsum fructum, nobis ab ipso Domino legatũ gratis animis capiam⁹: quod quidem in cœna Dominica maximè facimus.

M. Sacra igitur cœna, vt video, ad mortem Christi, eiusq; in cruce perpetratum semel sacrificium, quo solo placatus nobis Deus efficitur, nos remittit.

A. Planissimè: nam panis, & vini Symbolis nobis confirmatur Christi corpus, * vt semel pro nobis, ad nos cum Deo in gratiam reconciliandos, hostia immolata fuit, sanguis eius semel ad eluendas peccatorum nostrorum maculas effusus: ita nunc quoq; fidelibus in sacra eius cœna † vtrunq; exhiberi: vt reconciliationem gratiæ ad nos pertinere certò sciamus, fructumq; redemptionis per mortem eius partæ capiamus atque percipiamus.

Rom.5.b.8. & 6.b.10. 1.Cor.15.a.3. 2.Cor.5.c.14. 15. 1.Pet.3.d.18. † Mat.26.c.16. 17.18. Luc.22.c.19. 1.Cor.11.c.24 25.26.

M. An ergò soli fideles corpore & sanguine Christi pascuntur?

A. Soli omninò: cum quibus enim corpus suum, ꝫ cum ijsdem & vitam æternam, vt dixi, communicat.

Ioh.6.f.52.53. 54.56.57.&c.

M. Quamobrem corpus & sanguinem Christi in pane & calice includi, aut panem, & vinum in substantiam corporis & sanguinis eius mutari nõ fateris?

A. Quia illud esset * veritatem corporis Christi

Luc.24.f.39.

Ioh.20.g.25. 27. in dubium vocare: Christum ipsum contumelia afficere; eos etiam qui sacramentum recipiunt, horrore perfundere, si vel corpus eius tam angusto loco includi, † aut in multis simul locis esse, * vel carnem eius in ore dentibus mandi, & perinde atque alium cibum, extenuari, atque mandu-
Mat.28.a.6. Luc.24.a.6. Ioh.12.b.18. & 16.d.28. *Ioh.6.f.52. g.60.61. cari imaginaremur.

M. Cur ergò exitialis est impijs sacramenti communicatio, si huiusmodi mutatio non fiat?

1.Cor.11.f. 27.28.29.&c. A. Quia ad sancta & Diuina mysteria † per hypocrisin & simulationem accedunt, eaq; impiè cũ Domini ipsius, qui ea instituit, summa iniuria cõtumeliaq; profanant.

1.Cor.11.f.26 27.28.&c. †Ier.24.b.7. & 29.c.13. Ioel.2.c.12.13 16.17. †Esa.53.toto. Rom.4.d.25. 1.Pet.2.d.24. *Luc.15.b.7. & 18.c.13. Ro 5.a.5.8.9. 1.Tim.1.c.14. 15.16. †Luc.22.c.19. 1.Cor.11.e.24 25.26. *1.Pet.1.d.24. & 4.a.1.2.3. 2.Pet.2.d.20. 21.&c. Tit.2.d.11.12. 13.14. †1.Cor.10.b. 17. M. Nostrum igitur quid sit officium, vt rectè ad cœnam Dominicam accedamus, edisserè.

A. Illud ipsum quod Sacris scripturis docemur: vt videlicet nos ipsos * exploremus, num vera simus Christi membra.

M. Quibus id notis atque indicijs manifestè deprehendemus?

A. Primùm, si; ex animo nos pœniteat peccatorum nostrorum, quæ Christum † ad mortem, cuius nunc mysteria nobis traduntur, adegerunt: Deinde si *certa spe de Dei per Christum misericordia, nos sustineamus, atque nitamur, cũ grata redemptionis per mortem eius acquisitæ † memoria. Præterea, si de vita * in futurum piè degenda seriam cogitationem & destinatum propositum suscipiamus. Postremò, cùm coniunctionis etiam, charitatisq; inter homines mutuæ; symbolum in

cœna

cœna Dominica contineatur, si † proximos, id est, mortales omnes fraterno amore, sine vlla malevolentia odióue, prosequamur. Mat.22.d.39. Luc.10.c.27. Rom.13.toto.

M. An quisquam ista quæ commemoras, omnia plenè perfectèq; præstare potest?

A. Absolutio omnibus numeris perfecta, in qua nihil desideretur, * in homine, quoad hunc mundum incolit, inueniri non potest: neq; tamen imperfectio, qua laboramus, nos ab accessu ad cœnam Dominicam, quàm imperfectionis nostræ atque imbecillitatis subsidium esse Dominus voluit, arcere debet: imò si perfecti essemus, nullum inter nos amplius vsum Cœna iam haberet. Huc tamen quæ dixi spectant, vt * pœnitentiam quisque, † fidemq;, atq; ȝ charitatem, quoad eius fieri potest, synceram, & sine fuco, ad cœnam accedens secum adferat. *Mat.19.c.21. Rom.7.d.18. 1.Cor.13.c.9. 10.12. Phil.3.c.12.13. Ier.24.b.7.& 29.c.13. Ioel.2.c.12.13 †Galat.5.a.6. Col.1.a.4.d. 23.& 2.a.5. 1.Tim.1.a.5. 2.Tim.1.b.5.

M. Verùm quùm antea dicebas, ad fidei confirmationem valere Sacramenta, quomodo iam fidem ad ea adferendam esse dicis? *Mat.22.d.39 Rom.13.toto. 2.Cor.6.b.6.

A. Minimè ista pugnant: † fidem enim in nobis inchoatam esse oportet: ad quam alendam & roborandam Dominus Sacramenta instituit, quę ad * confirmandas & quasi obsignandas in cordibus nostris Dei promissiones, permagna momenta adferunt. †Rom.1.b.17. 1.Thes.3.c.10. 2.Thes.1.a.3. Heb.6.a.1. *Act.2.f.42. Rom.4.b.11. & 15.b.8. & 6.a.4.

M. Supereſt adhuc vt dicas, ad quos propriè Sacramentorum pertineat administratio. Gal.3.d.27. Eph.2.c.11.12 & 4.a.5.

A. Quum pascendi verbo Dei gregis Dominici, † Sacramentaq; administrandi officia atq; munera Col.2.b.11.12 1.Pet.3.d.21. †Mat.28.d.19. Mar.16.d.15.

Act.2.f.38.41. & 8.b.12.f.35. 36.37. *Mat 26. Marc.14. Luc.22. 1.Cor.11.

sint inter se iunctissima, non est dubium, quin eorum administratio ad eos pertineat proprie, quibus publicè docendi munus est demandatū. Nam vt in cœna Dominus * ipse publici ministri officio fungens, exemplum suum ad imitandum proposuit: ita baptizandi pariter atq; docendi munus Apostolis suis peculiariter delegauit.

M. Suntne promiscuè omnes nullo discrimine ad sacramenta à pastoribus admittendi?

Mar.16.d.15. 16. Act.2.f.41. & 8.c.12.g.37 & 18.c.8.

A. Olim cùm adulti, † & natu grandiores ad religionem nostram accederent, ne ad baptismum quidem admittebantur, nisi priùs de eorum fide in præcipuis Christianæ religionis articulis constaret. Nunc quia soli infantes baptizãtur, nullus potest adhiberi delectus. Diuersa est de Cœna ratio: ad quam cùm non nisi adulta iam ætate, accedant, si quem indignum esse palàm constiterit, is ad cœnam à pastore minimè est admittendus, quia sine Sacramenti id profanatione fieri non potest.

Mat.26.b.21. 22.&c. Marc.14.c.18. 19.&c. Ioh.13.d.26. 27.&c.

M. Cur Dominus igitur Iudam * prodikorem à cœnæ suæ communione non arcebat?

A. Quia eius impietas, vtut erat Domino cognita, nondum erat palàm nota.

M. Hypocritas ergò ministri arcere non possunt?

1.Cor.5.2.

A. Non, quoad occulta eorum nequitia fuerit.

M. Quùm ergò Sacramentis boni pariter ac mali promiscuè & communiter vtantur, quæ potest in illis certa esse atq; stabilis conscientiarum fiducia, quod tu paulò antea affirmabas?

A.

A. Quamuis † impij, quantum ad ipsos spectat, Dei dona in Sacramentis oblata non recipiant, sed respuant, & seipsos frustrentur: * pij tamen, qui per fidem Christum in illis, eiusq; gratiã quærunt, optima mentis conscientia, & consolatione gratissima, ex salutis, atq; solidæ fœlicitatis certa spe nunquam destituuntur, aut fraudantur. Io.13.d.26.27 Rom.3.a.3.4. 1.Cor.10.f.21 22. *1.Cor.10.d.7 16.& 11.g.28. 31.

M. At si quos pastor indignos esse vel ipse cognouerit, vel clam admonitus fuerit, eos certè à communione licebit excludere?

A. Tales & concionibus publicis, modò ne nominatim eos proferat, aut infamiam illis maculámue inurat, sed suæ tantùm conscientiæ suspitione, & coniectura eos perstringat, atque coarguat, & admonere debet, & priuatim grauiter etiam deterrere potest: arcere verò à communione, nisi legitima ecclesiæ cognitio, iudiciumq; intercesserit, non licebit.

M. Quod ergò remedium huic malo inueniendũ est atq; adhibendum? Pag.92.

A. In ecclesiis benè institutis atque moratis, certa, vt * antea dixi, ratio atque ordo gubernationis instituebatur atq; obseruabatur. Deligebantur seniores, id est magistratus ecclesiastici, qui disciplinam ecclesiasticam tenerent, atque colerent. Ad hos authoritas, animaduersio, atque castigatio censoria pertinebant: † hij adhibito etiã pastore, si quos esse cognouerant, qui vel opinionibus falsis, vel turbulentis erroribus, vel anilibus superstitionibus, vel vita vitiosa flagitiosaq; magnam Mat.18.c.15. 16.17. Act.14.d.23. & 15.a.4.6.d. 22.24.& 20.d 17.f.28. 1.Cor.6.a.1.2. & 12.d.28. &14.c.26.g40 1.Tim.5.c.17. Tit.1.b.5. *1.Cor.5.a.1. 4.5.& 11.c. 16.d.18.&c.

publicè offenſionem eccleſiæ Dei adferrent, quíq; ſine cœnæ Dominicæ profanatione accedere non poſſent, eos à communione repellebant, atq; reíjciebant, neque rurſum admittebant, donec pœnitentia publica eccleſiæ ſatisfeciſſet.

M. Quis debet eſſe pœnitentiæ publicæ modus?

A. Qui falſarum opinionum commentis, pietatem veram † lædere, & religionem labefactare conantur: aut vitioſa atque flagitioſa vita graues & publicas offenſiones concitarunt, eos æquum eſt, eccleſiæ, cui ita facta eſt offenſio, * publicè ſatisfacere, id eſt, ſuum coram tota congregatione peccatum ingenuè agnoſcere & confiteri, palamq; teſtari, ſibi ex animo dolere, quòd Deum Opt. Max. tam grauiter offenderint: religionem Chriſtianam, quam ſunt profeſſi: eccleſiam, in qua cenſebantur, quãtum in ipſis quidem fuerat, ignominia affecerint: quodq; non peccato ſolùm, ſed pernitioſo etiam exemplo alijs nocuerint: à Deo primùm, deinde ab eius eccleſia veniam ſe petere, atque precari.

1. Cor 10. g 32. Tit. 3. c. 10. 11. 1. Theſ. 5. c. 14. 2. Theſ. 3 d. 14 15. *2. Cor. 2. b. 6. & 7. c. 9. 10.

M. Quid deinde fiet?

A. Poſtremò, vt in eccleſiam, è qua ſuo merito eiecti ſunt, & ad ſancta eius myſteria rurſum admittantur, ſuppliciter poſtulare, atque orare debent. In ſumma, eam adhiberi in pœnitentia publica moderationem oportet, vt neque ſeueritatate nimia, qui peccauit, animum deſpondeat: neque rurſum facilitate nimia, eccleſiæ diſciplina labatur, atq; eius imminuatur authoritas, cæteriq; ad ſimilia audenda animentur atque incitentur. Sed

2. Cor. 2. b. 6. 7. 8. 11.

vbi

vbi seniorum, pastorisq; iudicio, & eius, qui peccauit, castigationi, & exemplo aliorum satisfactū fuerit, rursum ad communionem ecclesię, qui erat excommunicatus, admitteba tur. 2.Cor.2.b.6. 10.

M. Video te, fili mi, Christianæ pietatis summam exactè tenere. Supereſt vt ad hanc cognitionis pię regulam, vitam tuam ita dirigas, ne frustrà ista didicisse videaris. Non enim qui audiunt * tantùm, intelliguntq; verbum Dei, sed qui Dei voluntati obsequuntur, atque imperio eius obtemperant, beati erunt. Imò seruus ille, qui Domini voluntatem nouerit, neque obsecundarit, † grauiùs vapulabit: adeò nihil prodest pietatis, religionisq; veræ intelligentia, nisi vitæ etiam integritas, innocentia, atque sanctitas accedant. Agè igitur mi fili, omni cura & cogitatione in hoc incumbe, vt ne in officio labaris, aut ab hac piæ vitæ norma, atq; præscriptione vnquam aberres. *Conclusio cum exhortatione.* Mat.7.d.21. & 12.d.50. Luc.11.d.28. Rom.2.c.13. Iacob.1.d.22. 23.24.&c. †Lu.12.f.47. Iacob.4.d.17.

A. Dabo operam venerande præceptor, & nihil prætermittam, quantum quidem facere, & omni ope atque opera eniti possum, quo professioni nominiq; Christiano respondeam. Sed & à Deo optimo maximo supplex precibus & votis omnibus semper exposcam, ne cœlestis doctrinæ suæ semen, in animo meo quasi arido * sterilique solo exceptum perire sinat: sed gratiæ suæ † Diuino rore cordis mei siccitatem, sterilitatemq; ita irriget atq; fœcūdet, vt vberes pietatis fructus feram, in regni cœlestis * horreum & cellam condendos, atque reponendos. Mat.13.a.4. 5.6.7.c.19.20. 21.22. †Psal.1.a.3.& 104.c.13. Mat.23.a.8.c. 23. 1.Cor.3.b.6.7 *Mat.3.c.12. Luc.3.c.17.

M. Ita

M. Ita facito mi fili, neque dubita, quin vti hanc
2.Cor.3.b.5. mentem voluntatemq; † Deo duce ſuſcepiſti, ita
Phi.2 b.12.13 ſtudij huius tui, conatusq; pij euentum & exitum,
quem optas atque expectas, id eſt optimum, fœliciſſimumq; reperturus ſis, atq; habiturus.

FINIS.

Vocabula

VOCABVLA NOSTRATIA,

& loquendi formæ Christianorum proprie, in quibus à communi more verborum Latinorum discessum est, ex literarum ordine sequuntur.

A.

Angelus, Græca vox: latinè, nuntius, internuntius, legatus, index.

Angeli, id est spiritus, vel mentes cœlestes, nostrum: veteres Græci Dæmonas, Latini genios, vel lares appellarunt.

Animalis homo: vide caro.

Apostolus, Græc. latinè legatus.

B.

Benedicere: vide maledicere.

C.

Cœlum, in singulari numero, potiùs quàm in plurali cœlos vsurpare solet Cicero.

Caput, pro præcipua parte, membra, pro alijs partibus rei alicuius, vt & corpus, pro vniuersitate aut societate populi vsurpant Cicero & Liuius: vt totum corpus Reipub. curare, vnum corpus Reipub. esse, Ciuitatis corpus, vnũ corpus conciliumq́ totius Peloponesi. Cic. Cur non & ecclesiæ corpus, id est piorum vniuersitas, vel Respub. Christiana? Vnius corporis esse, id est societatis: Liuius. Christus ecclesiæ caput, nos ecclesiæ membra: Latinitas in his est ferenda. At corpus Christi, pro ecclesia, & piorum vniuersitate: & nos membra Christi, aut membra corporis Christi, locutiones nostræ propriæ sunt.

Caro, pro genere humano: vt Omnis caro fœnum: nostrum.

Caro item pro vitiosa & corrupta natura: & carnalis vel animalis, vel vetus homo, pro tali natura prædito: Carnem, membra terrestria mortificare, carnem crucifigere, veterem hominem deponere, exuere, crucifigere, expurgare vetus fermentum: nostra sunt propria. Et contra, spiritus, spiritualis, vel spiritalis, nouitas spiritus, nouus homo, noua creatura, renouari spiritu, ambulare secundum spiritum, noua conversio, nouum hominem induere, regenerari, regeneratio, regeneratus, renatus, apud nostrates

strates vsurpantur, quum naturæ vitiosæ reparationem, vel renouationem, aut hominem diuina virtute, mente, vel diuino consilio præditum, diuino spiritu vel numine afflatum, aut instinctum cælesti vel diuino afflatu, inflatu, vel instinctu motũ, uel actum, & uera pietate diuinitus imbutum, significamus. Gratia Dei pro diuino afflatu, instinctu, vel virtute: nostrum.

Catechismus, vel potiùs Catechesis, Græc. Latinè, prima institutio: vt & Catechumeni, Catechizatio, nostratia.

Catholica: vide Ecclesia.

Certitudo, & incertitudo, vide Credo.

Claues, claudere, recludere cœlum, ligare, soluere peccata, vel peccatores, metaphoræ nostræ: vt sunt etiam retinere, vel detinere peccata, pro, non condonare: nostratia.

Concupiscentia, i. rerum malarum appetitus, vel appetitio: nostrum.

Contritio, vide pœnitentia.

Corpus Christi, p Ecclesia, et piorũ vniuersitate: nostrũ. vide Caput.

Credo, cum accusatiuo, & præpositione, nostrum: ut credere in Deum, i. Deum verè agnoscere, illi fidem habere, illi confidere, spem & fiduciam omnem in illo collocare: nam hæc omnia simul complectitur. Credo item, cum solo accusatiuo: vt Credo resurrectionem mortuorum, & vitam æternam, id est, certò expecto, vel spero: nostra sunt. Fides item cùm nõ solum Dei cognitionem, & credulitatem, sed & fiduciam quoq; in Deo significat, & fidelis pro tali fide prædito: & contraria, infidelitas, infidelis, nostra sunt propria. Propiùs accedunt ad latinitatem hoc sensu, diffidens, diffidentia, incredulus, incredulitas, sic suspensus, incertus, dubius, obscura spe pendens, pro infideli, latina sunt. Certitudo & incertitudo, parum vsitata Latinis. Fiducia, Fidentia, firma animi confisio, Ciceronianæ sunt: verùm ea fidem nostram plenè non explicant, sed eius duntaxat partem significãt. Credo, fido, & spero, sæpè in nostra religione finitimæ sunt significationis, quam his ferè formis latini exprimunt. Est mihi fiducia, est firma animi confisio in Deo. Est mihi stabilis Diuinæ p Christum beneuolentiæ fiducia. Spes omnis residet, spem omnem collocat in Deo, in Christo. Spem certam concipio, sustineo me, & ni-

tor spe veniæ, immortalitatis, vitæ sempiternæ, &c.

Creo, creatio, creator, conditor, effector, fabricator: Ciceroniana sunt. Creatura latinis inauditum. Ex argilla, luteq; fictus homo. Hominem humo excitatum, celsum & erectum constituit. Hominem generauit, & exornauit Deus. Animum ex sua mente et diuinitate genuit Deus. Deus parens huius vniuersitatis. Lucem qua fruimur, spiritum quem ducimus, commoda quibus vtimur, a Deo nobis dari videmus: modi loquēdi sunt apud Cic.

Crucifigo, crucifixus. Quintil. Plin. Suetonij sunt, non Ciceronis. Passio Christi, pro eius supplicio, cruciatu, & morte: sic passus absolutè, sine alia voce adiuncta, nostratia sunt. Multa grauia, horrenda passus: Latin. De Christo crucifixo, aut passo, sic Latinè dici potest. Christus in crucem sublatus, vel actus, crucifixus, cruce affectus, innocens pro nocentibus pœnas luit: alieni peccati pœnas sustinuit, pertulit, persoluit: supplicium pro nobis pertulit: supplicio, cruciatu, cruce, morte affectus est, pro peccatis nostris pœnas pendit, dependit, tulit.

D.

Dæmones græcè, lares Cicer. Ethnici in bonam partem accipiunt.

Dæmones: id est, mentes, vel spiritus impij & malitiosi: nostrum.

Deitas, nostrum: Diuinitas, Numen diuinum, Cicer.

Diabolus Græc. Aduersarius, Budæo: Calumniator, Erasmo: deceptor, delator.

Dilectio pro amore, vix audita latinis.

E.

Ecclesia, Græcum: Latin. cogregatio. Ecclesia catholica: Latin. vniuersa congregatio, vniuersitas piorum hominum: vniuersitas legitur lib. ad Herennium. Respub. Christiana, vel Christianorū.

Electi Dei, substantiuè, pro, electi à Deo: nostrum. Sic prædestinari, prædestinatio, prædestinatus, præscientia, præscitus, verba sunt nobis peculiaria. Cicero. Deus non ignorat ea, quæ ab ipso constituta & designata sunt: id est, Deus præscit prædestinata, vt nos loquimur. Præscisse oportuit. Terent.

Effectus, substantiuè, Plin. Propertij, non Cic.

Effectio, euentus, euentum, & euenta in plu. Cic.

Essentia, & substantia, Plauti, Quintiliani, Plinij, non Ciceronis.

Ethnici, Græc. Gentiles, Gentes, pro alienigenis, impijs, idololatris, aliis quàm Christianis, aut Iudæis: nostræ voces sunt.

Euangelium Græc. Latinè bonum nuntium: apud nos sacras Nouitestamenti historias, & scripturas significat.

Euangelista, scriptor Euangely, quales fuerunt illi quatuor: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes: vel qui de Euangelio concionatur apud populum: nostrum.

Excommunicare, pro Ecclesia eijcere, expellere, vel arcere: nostrum. Sic, Excommunicatio, pro expulsione vel eiectione.

F.

Fides, vide credo.

G.

Gentiles, vide Ethnicus.

Glorificare, vide sanctificare.

Gratitudo, Latinis hominibus inaudita: Ingratitudo inusitata: Gratus, & Ingratus, Latina sunt.

H.

Hypocrisis Græc. Latinè, Simulatio, alienæ personæ simulatio: hypocrita, simulator alienæ personæ.

I.

Iesus, Hebraicè: Latinè seruator.

Idolum, idololatra, idololatria, Græc. Lat. simulachrum, simulachrorum cultor, & cultus. Idololatria latiùs apud nos patet, omnem Diuinum cultum cuiquam, præterquam soli Deo, habitum significans.

Imperfectio, & increatus, Latinis inusitata sunt.

Inferna absolutè sine substantiuo addito, nostrum: vt Descendit ad inferna: ad inferos Latine.

Infidelis, infidelitas: vide credo.

Inobedientia, inobediens, nostra: inobsequens, Sene. in hippol. minùs obsequens, minùs obediens, Lat.

Inuisibilis, vide Visibilis.

Inuoco, oro, precor, Latina. Inuocatio, oratio, pro precatione, precibus.

bus, aut votis, intercedere item & intercessio, nostra. Diuinum numen scelere violatum precibus placare. Cic.

Iustificare, vide Sanctificare.

Iusiurandum Latina vox est, iuramentum Latinis inusitatum.

Lauacrum apud Claud. & Gell. Lauatio apud Ciceronem legitur.

M.

Malitia, κακία, quam vitiositatem Cicero mauult appellare, quàm Malitiam. Malitiã enim ceteri cuiusdam vitij, vitiositatẽ omniũ nomen esse. Sic κακίας, vitia mauult, quàm malitias nominare.

Maledicere, vna vox, nostrum: pro execrari, deuouere, diris deuouere, diras obnuntiare: Cicer. Maledictus item pro execrando, execrabili & detestabili, & maledictio pro execratione, nostra sunt. Sic benedicere. i. fausta precari, vel benè ominari. Benedictus item, & benbdictio, nostratia.

Mãdere & Mãdi, Cic. Mãducare rarũ, Mãducari vix inuenitur.

Mediator, pro aduocato, aut patrono, nostrum. Intercessor apud Senecam pro mediatore: sed aliud Ciceroni significant Intercessor, & Intercedere.

Membra Christi, aut Membra corporis Christi, locutiones nostra sunt. vide Caput.

Minister Dei, minister Ecclesiæ, vel minister Ecclesiasticus, pro eo quem Sacerdotem dicimus, vsurpari possunt. Sic enim Cicero loquitur: Ministri publici Martis, atque ei Deo consecrati.

Mortifico, Mortificatio: vide Caro.

Mundani pro impiis. Mundus pro impiorum vniuersitate. Seculum pro Mundo, nostratia. Res mundanæ, res incertæ, lubricæ, fluxæ, fugaces, caducæ. Cic.

O.

Obseruare leges, Cice. Obseruator legis, vix legitur apud Latinos.

Omnipotens, Plautus & Cicero, ex veteri poeta. Omnipotentia, nostrum. Præpotens, omnium rerum præpotens Deus. Cice. Immensa, infinita, interminata magnitudo, potentia, &c.

Oratio, vide Inuoco.

P.

Peccator pro nocente, sonte, impio, nefario: nostrum.

Peccatum originis, originale peccatum: nostratia. Origo peccati, Ouidius. Origo boni, Cice. Natiuum malum, insitum in natura malum. Cic. Naturale malum, Ouid. Cur non & naturale peccatum? Natura corrupta, Quintil. Natura mendosa, Hor. Natura depranata. Natura improbi, contra naturam depranati. Cic.

Passio, passus, vide Crucifigo.

Persona in trinitate: nostrum.

Pœnitentia, Liuius, Plinius. Ex conscientia peccatorum timor. Cic. Pro quo nostri quidam contritionis nomine vsi sunt. Resipisco vsitatum, resipiscentia insitatum Latinis.

Prædestinatio, præscientia, vide Electi.

Profano, profanatio: Liuius, Plinius, non Cicero. Violare sacra. Cicero. Violatio templi: Liuius. Violator templi: Ouidius.

Propheta, & prophetia, Græc. Lat. Vates, vaticinatio, prædictio diuina. Propheta, pro sacrarum literarum interprete, nostrum.

Proximus, vicinus, frater, charitatis vocabula, nobis sunt peculiaria. Frater eum, qui eandem nobiscum religionem profitetur, significat. Proximus & vicinus, vniuersitatem humani generis complectuntur. Fraternus amor, pro mutuo amore Christianorum: nostrum.

R.

Remissio pœnæ, apud Cic. sic & culpæ remissio dici potest.

Resipiscentia, vide pœnitentia.

Resurgo, Liuius, & Ouidius. Reuiuisco, rediuiuus, Cic. Resurrectio, carnis resurrectio: nostra. Excitare aliquem a mortuis. Excitatio corporum a mortuis: pro conditione vitæ mortalis, immortalitatem consequi, Cic.

S.

Saluare, saluator, saluatio, Latinis inaudita. Seruare, seruator, seruatrix, liberator, liberatio, Latina sunt. Redemptor, id est, seruator aut liberator: nostrum.

Sacramentum, pro mysteriis Liuinis: nostrum. Baptismus Græc. Lat. immersio vel intinctio, lauatio salutaris, expiatio aqua salutari.

lutari. Cœna Domini, vel Dominica, Communio, Eucharistia græcè. Latinè gratiarum actio.

Sancti, sanctorum, sine substantiuo addito, inusitatum Latinis. Sanctificare, sanctificatio: Glorificare, glorificatio: Iustificare, iustificatio, nostratia sunt. Sanctitas, sanctimonia, sanctitudo, Latina.

Sanctificare, & glorificare ad Deum relata, vt sanctificetur nomen tuum, nostra. Sanctè celatur, gloria, honore afficiatur: Gloria Dei, vel nomen Dei amplificetur, celebretur, laudibus celebretur, amplitudo eius illustretur, Ciceronis & Liuij sunt.

Sanctificare & iustificare, ad homines relata: vt Deus suos iustificat, sanctificat, nostra: sanctos atq; integros facit, efficit, reddit, sanctitati, innocentiæ atque integritati, vel in sanctitatem, atq; innocentiam restituit, sanctorum atque innocentium loco habet, ponit, collocat, damnatos in integrum restituit, &c. latina. Fide, vel per fidem iustificamur, nostrum. Iustitiæ fundamentum fides: virtutum omnium fundamentum fides. Cicero. Iustificus, qui iusta facit, Catullus: Poëticum est.

Spiritus, spiritualis, vide Caro.

Scriptura, apud Ciceronem, non nisi pro stylo vsurpatur. In Rhetorica ad Herennium, & Terent. propiùs ad nostrum sensum accedit. Sacræ literæ: profana pagina, Claud. cur non & sacra pagina?

Verbum Dei pro sacris literis, nostrum: Verbum ☞ veritatis pro sacra scriptura quid ni? vt verbum voluptatis apud Ciceronem. Psal 119.43. Iac. 1. c. 18.

Sensibilis, vide Visibilis.

T.

Tentatio, pro sollicitatione ad vitia: & inducere in tentationem, vsurpantur à nostris. Noui morborum tentationes: Cic.

Tractatio vsitatior apud Cicer. quàm tractatus: &, Artis, philosophiæ, &c, tractatio vel tractatus: potiùs quàm tractatio vel tractatus de arte, philosophia, &c.

Traditiones,

Traditiones, pro doctrinis aut inuentis humanis, pro opinionum commentis futilibus, & commentitijs sententijs, fabulis, nugis: Nostrum.

Trinitas nostrum. Trinus, ternus, vel terni potius. Triplex, triplus, Latina sunt: verùm hîc, vt alibi sæpè, latinitatis potius, quam latinitatis rationem habere oportet.

V.

Venerandus ad Deum, & religionem ferè semper: honorandus ad homines refertur à Cic. Reuerendus, reuerendissimus. in titulis consuetudini condonantur.

Verbum Dei, vide scriptura.

Vetus homo, vide caro.

Vnitas, Col. Plin. non Cicero.

Vita noua, pro innocentia, nostrum, Latinè, studium innocentiæ atque sanctitatis. Auocare animum à vitijs, à peccatis: prauos affectus & appetitus vitiosos frænare. Cic. Rarum est quoddam genus eorum, qui se à corpore auocant, & ad diuinarum rerũ cognitionem cura omni, studioq; rapiuntur.

Visus rarò, aspectus sæpe apud Cicer.

Visibilis, & sensibilis, Plinij, non Ciceronis: conspicuus, aspectabilis, spectabilis, sub oculos, sub aspectum cadens, vel veniens, sub oculorum sensum cadens, sub sensibus, in sensum cadens, in sensum cernendi cadens, percipere sensibus, Ciceronis sunt. Inuisibilis, vt gratia inuisibilis, Latinum non est: occultus, abditus, tectus, non conspicuus, Latina sunt.

Z.

Zelotypus, vel Zelotes potius, & Zelotypia Græca sunt. Socij impatiens, socij impatientia, Plinij sunt potius quam Ciceronis. Zelotypia, inquit Cicero, est ægritudo ex eo, quòd alter potiatur eo, quod ipse concupierit.

FINIS.